

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXIX. Č. 3 SEPTEMBER-DECEMBER 2020 NEPREDAJNÉ

PhDr. Zora Viestová
* 20.03.1920 † 18.10.2002
Prvá archivárka a riaditeľka archívu v Skalici v rokoch
1952 - 1981.
Zaslúžila sa o spracovanie a sprístupnenie dokumentov
k dejinám Skalice.
Pri príležitosti 800. výročia prvej písomnej zmienky
o Skalici.
2017

OBSAH

EDITORIÁL	/04
30 rokov Spoločnosti slovenských archivárov: <i>Štefan Hrivňák</i>	Rozhovor s Ladislavom Vrtelom pri príležitosti 30. výročia vzniku SSA /06
OZNAMY	
<i>Jozef Meliš</i>	Z činnosti odborov /09
VÝBOR(N)OVINY	
Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov zo 14. októbra 2020	/10
PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV MESTSKÝCH A ŠPECIALIZOVANÝCH ARCHÍVOV A KATEDIER ARCHÍVNICTVA ZA ROK 2018	/11
NOVINKY Z ICA	
<i>Katarína Kučerová Bodnárová</i>	ICA a boj proti klimatickej zmene /20
AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY	
<i>Jonathan R. Casey</i>	Japonský národný archív /22
	100 rokov neskôr: Spoznávanie prvej svetovej vojny prostredníctvom archívu v Národnom múzeu prvej svetovej vojny /28
AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY	
<i>Jana Macounová</i>	Ocenenie Archívu Univerzity Komenského v Bratislave /30
<i>Lucia Ondíková</i>	Športový deň – exkurzia do Hronského Beňadika /33
<i>Michaela Weinštuková</i>	Výstava Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska /34
<i>Judita Szekeresová Kováčsová</i>	Divadelníctvo v regióne – medzinárodná konferencia a výstava v Štátnom archíve v Nitre, pracovisko Archív Šaľa /36
<i>Silvia Marinová</i>	Konferencia Trianon v dokumentoch –
<i>– Lukáš Repjak</i>	Storočná história hraníc Slovenska /39
<i>Peter Keresteš</i>	Nultý ročník podujatia Archívna desiatka 2020 /42
<i>Terézia Májková</i>	Výstava Späť do lavíc! /45
<i>Jakub Roháč</i>	O Trnave pod vežou v čase korony /46
<i>Valéria Solčániová</i>	Výstava Divadlo a jeho podoby v archívnych dokumentoch v Štátnom archíve v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica /48
<i>Ivana Červenková</i>	Storočníca PhDr. Zory Viestovej /51
<i>– Štefan Hrivňák</i>	
Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV	
<i>Martina Orosová</i>	Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky včera a dnes /54
<i>Mária Feješová</i>	Osobnosti slovenského archívniectva (3). Peter a Vojtech Štibraní /63
DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE	
<i>Michal Mrekaj</i>	KUČERA, Zdeněk. Historický atlas Oravy. Orava na starých mapách /73

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Kristína Majerová	KISS, László. Égnek legszebb ajándéka. Barangolás a himlőelleni védőoltás magyarországi kultúrtörténetében [online]	/77
Michaela Weinštuková	HOLEC, Roman. Trianon. Triumf a katastrofa	/80

JUBILANTI

Vladimír Segeš	Maják v časoch dobrých i zlých. Čriepky spomienok pri vzácnom jubileu profesora Jozefa Nováka	/81
Mária Feješová	Mária Baďurová	/85
Laco Vrtel	PhDr. Oľga Kvasnicová – 70.	/85
Lenka Pavlíková	Jubilantka Ľubka Munková	/87
Mária Feješová	Anna Czaková	/88

SPOMÍNAME

Alena Kredatusová	Spomíname na Andreu Ondriovú	/89
Juraj Šedivý	Július Sopko. K úmrtiu zakladateľa slovenskej kodikológie	/89
Marta Dobrotková	prof. PhDr. Jozef Šimončíč, CSc. (1928 – 2020)	/91
Leon Sokolovský	Igor Graus už nie je medzi nami	/93
Štefan Hrivňák	Honor et veneratio domino!	/94
Juraj Roháč	Pár slov nakoniec	/95
PF		/95

FÓRUM ARCHIVÁROV

2020, roč. XXIX, č. 3
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Katarína Kučerová Bodnárová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová,
Štefan Hrivňák

Jazyková korektúra: Ivana Červenková, Mária Feješová

Grafická úprava: Bronislava Porubská

Grafická úprava titulky a PF: Tina Hrivňáková

Logo 30 rokov
Spoločnosti slovenských archivárov: Štefan Hrivňák

Texty: © Jonathan R. Casey, Ivana Červenková, Marta Dobrotková, Mária Feješová, Zuzana Hasáková, Štefan Hrivňák, Jana Kafúnová, Peter Keresteš, Alena Kredatusová, Katarína Kučerová Bodnárová, Jana Macounová, Kristína Majerová, Terézia Májková, Silvia Marinová, Jozef Meliš, Michal Mrekaj, Lucia Ondíková, Martina Orosová, Lenka Pavlíková, Lukáš Repjak, Jakub Roháč, Juraj Roháč, Vladimír Segeš, Leon Sokolovský, Valéria Solčániová, Judita Szekeresová Kováčsová, Juraj Šedivý, Ladislav Vrtel, Michaela Weinštuková

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: Koláž fotografií k životu archivárky Zory Viestovej.
Autor koláže: Tina Hrivňáková

EDITORIÁL

S blížiacim sa koncom roka máme príležitosť sa za sebou ohliadnuť, zhodnotiť svoje úspechy i neúspechy a zamyslieť sa nad svojou budúcnosťou. Iste, aj tento rok mnohí z nás, a pravdepodobne ešte oveľa intenzívnejšie ako v minulosti, budeme rozmyšľať, čo bolo a čo bude ďalej v práci, v rodine, v spoločnosti.

Otázka, čo definovalo tento rok, je dozaista bezpredmetná. Pandémia zasiahla celú spoločnosť, niekoho viac, iného menej. Zmenila naše myslenie, naše ciele, vízie i každodenné fungovanie. Výbor Spoločnosti slovenských archivárov musel zrušiť tohtoročné archívne dni aj pripravovanú moderovanú diskusiu pri príležitosti 30. výročia vzniku spoločnosti. Napriek tomu sme nerezignovali a hľadali sme nové spôsoby, ako efektívne fungovať ďalej. Tridsiate výročie vzniku našej stavovskej organizácie sme si pripomenuli v predchádzajúcom čísle tohto časopisu a pripomíname si ho aj v tomto. Ďalšie podujatie z cyklu *Osobnosti slovenského archívnictva*, venované Zore Viestovej, sme uskutočnili formou webinára. Zároveň sme pripravili video – rozhovor so sestrou Zory Viestovej, Tatianou Šimkovou, ktoré je dostupné na YouTube. Aj zasadania výboru a revíznej komisie SSA sa uskutočnili v online priestore. Sú to pre spoločnosť celkom nové formy aktivít. Myslím, že to vyslalo dobrý signál, že aj napriek pasivite mnohých našich členov sme sa dokázali adaptovať a že naša spoločnosť nežije či neprežíva len tak zo zotrvačnosti a bez vízie. Dnes už rozmyšľame trochu v iných intenciách... a hoci spoločné stretnutia všetkým určite veľmi chýbajú, vieme sa pripraviť aj na možnosť (hoci neradi), že ďalšie archívne dni budú usporiadané v úzkom kruhu a vysielané online.

Koronavírus tak možno sčasti urýchlil aj určitý prirodzený vývoj. Ak sa dnes pozrieme na sociálne siete, vidíme, že mnohé archívy majú svoje vlastné (ne)oficiálne stránky, kde prezentujú svoju prácu a zaujímavé dokumenty. Verejnosť s nimi interaguje, niekedy viac, inokedy menej, no archívy tak majú miestami celkom dobre našliapnuté k zbúraní mýtu, že reprezentujú nemoderné a nefunkčné inštitúcie či dokonca sklady plné nepotrebného starého papiera. Tieto časy nám azda pomohli pochopiť aj to, že v oblasti verejnej prezentácie máme resty a že vyššie povedomie o hod-

note archívneho kultúrneho dedičstva možno dosiahnuť i systematickými aktivitami v online priestore. Myslím, že v tomto si skratka nepomôžeme a pokiaľ chceme získať rešpekt a uznanie (hlavne u mladej generácie), musíme ísť takpovediac s dobou. Facebookovská stránka ministerstva vnútra napríklad zvykne zdieľať zaujímavé príspevky Slovenského národného archívu. Viem si predstaviť, že v nejakej rozumnej frekvencii (napríklad každé dva týždne, čo by znamenalo 26 príspevkov za rok) by ministerstvo vnútra zdieľalo dopredu natočené krátke videá, kde by archivári z rôznych kútov Slovenska opísali nejaký zaujímavý archívny dokument (alebo súbor dokumentov), prípadne prezentovali reštaurátorskú prácu, nové akvizície, prebiehajúcu výstavu a podobne. Možno niektorí z Vás namietnu, že predsa hlavná náplň práce archívára má byť niekde inde. Ja súhlasím, ale pokiaľ nebudeme hľadať nové, moderné a interaktívne spôsoby ako sa prezentovať, ostaneme navždy na chvoste spoločenského rebríčka. Archívy iných krajín to pochopili a mnohé majú celé oddelenia, ktoré sa venujú takémuto typu činnosti.

Prebiehajúca pandémia nám tiež dala možnosť dokončiť niektoré práce, ktoré sme dlho odkladali. Vedúci archívov a oddelení sa museli zamyslieť nad tým, akú a ako budú vykonávať oni a ich podriadení pracovnú činnosť v režime *home office*. Prospelo nám to, alebo nás celá táto situácia len zdržiavala? Dokázali sme efektívne pracovať aj z domu? Využil sa čas na finalizáciu rozrobených archívnych pomôcok, na digitalizáciu, evidenciu, opisy fondov, na evidenciu pečatí a pečatidiel v programe EPaP? Bolo by to akiste veľmi zaujímavé a poučné, ak by odbor archívov a registratúr publikoval analýzu, ktorá by zhodnotila prácu štátnych archívov počas tohto roka.

Mňa pri zamyslení sa nad končiacim sa rokom zaujal fakt, že v slovenskom archívnictve sa práve teraz udiali viaceré dôležité a podstatné zmeny. Odbor archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR konečne našiel svoju riaditeľku. Mária Mrižová, ktorá bola roky poverená vedením, vyhrala výberové konanie a stala sa tak legitímnou šéfkou odboru. Taktiež bola vypracovaná novela zákona o archívnictve, ktorá prináša viaceré zmeny (ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne či nedotiahnuté, nechávam na Vás). Vyšlo prvé číslo Slovenskej archivistiky po

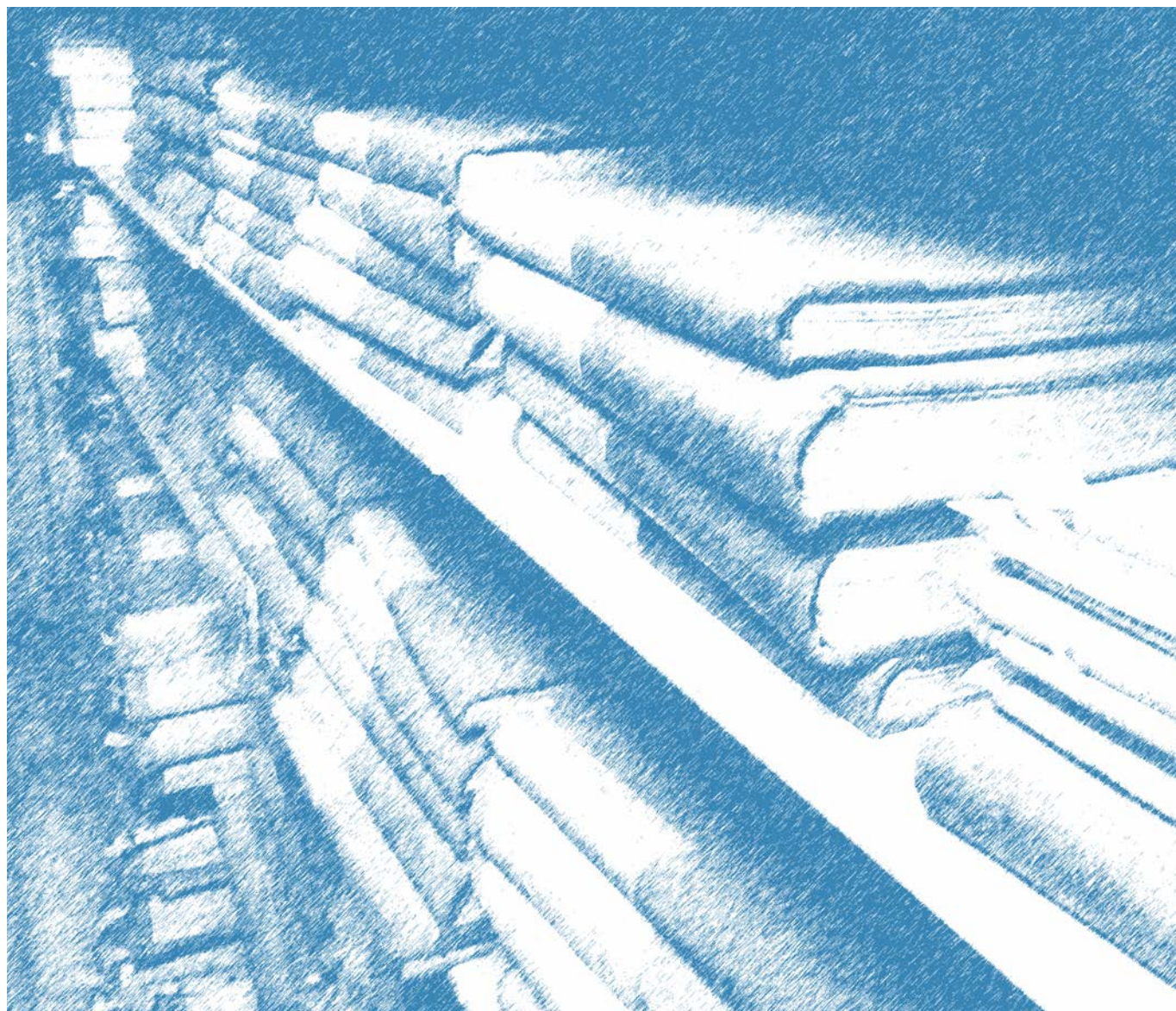
siedmich rokoch, keď mnohí z nás ani neverili, že náš najstarší časopis opäť ožije. Katedra archívnickva na Filozofickej fakulte UK prechádza personálnou výmenou, po neuveriteľných 47 rokoch odišiel do dôchodku zakladateľ samostatnej katedry Leon Sokolovský. Čo všetko to prinesie do budúcnosti, to s určitosťou nevieme, ale už teraz možno konštatovať, že to nie sú žiadne maličkosti.

V tomto roku sme žiaľ prišli aj o mnohých našich významných členov, vzácných ľudí, rešpektovaných archivárov a historikov. Ich dielo tu však navždy zostane a my môžeme (a mali by sme) na ňom stavať. Do budúceho roka sa tak skúsme pozeráť s pozitívnou víziou. My v redakcii Fóra archivárov sa zo všetkých síl posnažíme naplniť tie naše a možno tým tak

trochu inšpirovať aj Vás (snáď nie sme príliš smelí!). Chcel by som sa Vám zároveň v mene celej redakcie poďakovať za Vašu priazeň. Vy, naši čitatelia, dávate našej práci zmysel. Tešíme sa na každý Váš ohlas, reakciu a veríme, že aj toto číslo Vás zaujme. Ďakujeme aj Vám, našim prispievateľom, každému jednému, kto ste do časopisu poslali svoj článok, správu, recenziu alebo anotáciu.

Záverom by som Vám všetkým chcel popriať krásne vianočné sviatky plné rodinnej pohody a pokoja. Je čas, aby sme si trochu vydýchli, spomalili a tešili sa z okamihov, možno aj celkom obyčajných, rutinných, ktoré nám teraz prídu oveľa vzácnejšie...

Štefan Hrivňák

30 rokov Spoločenosti slovenských archivárov

ROZHOVOR S LADISLAVOM VRTELOM PRI PRÍLEŽITOSTI 30. VÝROČIA VZNIKU SSA

PhDr. Ladislava Vrtela archívnej societe určite netreba predstavovať. V slovenskom archívnictve pôsobí od roku 1976, keď nastúpil do Štátneho (oblastného) archívu v Bratislave. O dva roky neskôr sa stal pracovníkom Slovenskej archívnej správy, kde pôsobil až do roku 2019. V minulom roku sa vrátil do archívu, v ktorom začínal svoju profesijnú kariéru.

Doktor Vrtel je pevne spätý so Spoločnosťou slovenských archivárov, pretože stál pri jej samotných začiatkoch. Po docentovi Jurajovi Roháčovi je historicky najdlhšie pôsobiacim členom výboru SSA. Nepretržite bol jeho členom v rokoch 1990 – 2018. Pri príležitosti 30. výročia založenia SSA sme s ním pripravili rozhovor.

Tento rok oslavujeme nielen 30. výročie vzniku SSA, ale aj 40. výročie založenia Sekcie archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV. Prvým predsedom sa stal dr. Michal Kušík, ty si bol jeho tajomníkom. Vidiš nejaké paralely medzi neskoršou činnosťou SSA a touto sekciou?

Určite áno, bol to prvý celoslovenský spolok archivárov. Dovtedy nič takého nebolo. Od roku 1980 sa začali pravidelné každoročné stretnutia archivárov na odbornej, vedeckej, ale aj nemenej významnej vysokej spoločenskej úrovni. Na to o desať rokov neskôr plynulo nadviazala i Spoločnosť slovenských archivárov. Sekcia nemala svoj vlastný časopis, za svoj považovala Slovenskú archivistiku, ktorá publikovala príspevky zo sympózií, a tak do istej miery plnila aj funkciu zborníka, i keď, pravda, nie úplného.

Musím však spomenúť aj rozdiely. Sekcia bola vedeckou spoločnosťou, zriadenou pri Slovenskej

akadémii vied, jej členmi mohli byť formálne len vysokoškolsky vzdelaní archivári, ktorí boli členmi Slovenskej historickej spoločnosti, a teda spĺňali kritériá členstva v nej. My sme to, pravdaže, nebrali tak doslova, takže sme do sekcie prijali všetkých stredoškolákov, ktorí mali o členstvo záujem. Záležalo nám na tom, aby sme vytvorili spoločenstvo archivárov, ktoré by sa nedelilo na kasty, ale bolo by spojené putom koležiality.

Spoločnosť slovenských archivárov si však zobrala za svoje poslanie byť, popri vedeckej, predovšetkým stavovskou organizáciou, a to je neporovnateľne ťažšia úloha.

V roku 1989 si sa stal členom prípravnej skupiny, ktorá v decembri zorganizovala celoslovenské stretnutie archivárov v zasadačke budovy dnešného Slovenského národného archívu. Na tomto zasadnutí sa archivári rozhodli založiť Spoločnosť slovenských archivárov. Ako si spomínaš na toto pamätné stretnutie? Aké boli tvoje očakávania tesne pred ním? A naplnili sa?

Už samo celoslovenské stretnutie bolo výsledkom niekoľkých búrlivých, „revolučných“ stretnutí. Iniciátorom toho všetkého bol „večný rebel“ Juraj Turcsány z archívu v Modre, ktorý v jeden večer prišiel do štátneho archívu na Križkovu. Tam vznikol sprisahanecký krúžok, do ktorého prizvali aj mňa. Možno preto, že z určitých dôvodov som mal vtedy na ministerstve renomé „nežného revolucionára“. (Dokonca ma o pár dní, keď už, akoby zázrakom, aj na ministerstve vnútra vznikla Verejnosť proti násiliu, vyslali ako jedného z dvoch delegátov za celé ministerstvo na prvý celoslovenský snem VPN). A možno boli dôvody iné. Všetci sme vtedy boli za jedno, že treba „niečo“ urobiť, že sa už mnohé iné profesie prihlásili k novembrovej revolúcii a k vtedajším spoločenským zmenám a archivári teda nemôžu ostať mimo. To neurčité „niečo“ sme preme-

nili na predstavu celoslovenského stretnutia, na vytvorenie FÓRA, kde by mohol po rokoch každý prehovoriť, alebo sa aj „vykričať“, ďalej sa uvidí... Stretnutie sme chceli zorganizovať bez „veľkých“ riaditeľov, no potrebovali sme zasadačku v ústrednom archíve, a tiež ubezpečenie, že nik nebude archivárom z celého Slovenska brániť, aby na stretnutie do Bratislavy prišli. Rokovania s oboma „veľkými šéfmi“ boli dosť nepríjemné. Tak ich vnímam ešte aj po tridsiatich rokoch. Podstatné však bolo, že sa stretnutie uskutočnilo. Osobne mi, ako archivárovi so zmyslom pre symboliku, veľmi záležalo na tom, aby sa uskutočnilo ešte v revolučnom roku 1989, a nie, ako to viacerí navrhovali, až „v klude“ po novom roku.

Fórum sa uskutočnilo a bolo ozaj búrlivé. Modelovali sme ho spolu s Elom Rákošom a dívali sme sa do očí archivárov, niektorých nadšených, iných nahnevaných, ďalších urazených, útočiacich aj obhajujúcich sa. Na jednej strane sme všetci chceli otvorenú nehatenú diskusiu, nezaobišla sa však bez emócií. Mali sme, ako moderátori, čo robiť, a nebolo to nič príjemné. Ale asi to tak malo byť. Tu sa potom prijala rezolúcia o prihlásení sa slovenských archivárov k novembrovým spoločenským zmenám a tiež o rozhodnutí vytvorenia stavovskej organizácie slovenských archivárov.

Ustanovujúce valné zhromaždenie SSA sa konalo 4. apríla 1990. Predsedom sa stal Elemír Rákoš, ty si bol zvolený za člena výboru a tajomníka. Aké boli ciele a vízie prvého výboru?

Popri organizačných povinnostiach, stanovách, účte, embléme, členských preukazoch (aj také boli), a založení veľmi dôležitého časopisu Fórum archivárov, sa výbor spoločnosti venoval najmä úvahám o rôznych koncepciách ďalšieho vývoja archívnictva. Nebol jednotný, koncepcií preto vzniklo niekoľko. Diskutovalo sa o zmene organizácie riadenia archívnictva, novej organizačnej koncepcii a z nej vyplývajúcich zmenách v archívnej legislatíve. Vznikol dokonca návrh archívneho zákona, podľa ktorého mala byť Archívna správa zrušená a začlenená ako oddelenie do ústredného archívu. To však nebolo v súlade s deklaráciou z fóra z decembra

*Aktéri rozhovoru, Ladislav Vrtel a Štefan Hrivňák, pod Kriváňom.
Foto: Štefan Hrivňák.*

1989, podľa ktorej sa malo vyvinúť spoločné úsilie na posilnenie postavenia odboru archívnictva v rámci ministerstva a vrátenia jeho historického názvu Slovenská archívna správa. Namiesto toho sa robil pravý opak, čo, podľa môjho názoru, ešte viac oslabovalo archívny systém. V tejto veci som ako tajomník napísal pre predsedu spoločnosti akési svoje osobné „memorandum“. Slovom, myslím si, že sme to vtedy nechytli za správny koniec. Vtedy, v tom období zmien, sa všeličo dalo urobiť, potom sa hladina zavrela.

Vzťah medzi archívnu správou a SSA bol vždy delikátny. Spoločnosť sa deklarovala ako kompetentný partner archívnej správy. Na partnerstvo je však potrebné, aby ho akceptovali obe strany, a aby z neho vyťažili pozitívum pre archívny systém. Spoločnosť môže či má byť v určitej opozícii voči archívnej správe, musí jej pripomínať, čo by sa podľa jej názoru malo zlepšiť, nemala by jej dať zleňovať, a archívna správa, ak je pri zdravom rozume, ju bude počúvať, zvažovať jej návrhy a bude jej za ne vďačná. A ak niektoré činnosti archívna správa z takých či iných dôvodov nemôže vykonať, má sa ich, ak je to možné, ujať spoločnosť.

Na druhej strane SSA určite nemôže na seba brať úlohy riadiaceho orgánu archívnictva. Jednoducho preto, že za následné kroky a rozhodnutia nenesie žiadnu zodpovednosť. Po právnej stránke je to občianske združenie, ktoré sa deklarovalo ako „kompetentný partner ministerstva“. No i tak, archívna správa nemôže pohrdať názorom spoločnosti, pre-

tože aj SSA je súčasťou archívneho systému. Nie systému archívov, ale archívneho systému, čo vnímam ako širší pojem.

Fórum archivárov bol pôvodne pracovný názov Vašej prípravnej skupiny pre demokratické diskusné fórum, kde by sa verejne nastoľovali archívne problémy a hľadali sa ich riešenia. Na stretnutí v decembri 1989 sa tento názov stal synonymom nového slovenského archívneho časopisu. Ty si pôsobil v jeho redakčnej rade v rokoch 1994 – 2006. Plnil podľa teba časopis rolu skutočného diskusného fóra, ako ste si to pôvodne predstavovali?

Áno, fórum, to bol vtedy moderný názov pre vytvorenie podmienok na otvorenú diskusiu o všetkom, o čom sa dovtedy muselo mlčať. Takéto fóra, najmä hovorené, mali, dokonca aj v televíznom prenosu, mnohé profesie – novinári, lekári, architekti, hudobníci... Pre mňa bolo tým archívnym fórom najmä spomenuté celoslovenské stretnutie v decembri 1989.

Ale späť k časopisu. Je úžasná vec, že prežil všetky tie krízy. Bol som začas v redakčnej rade (pripomenul si mi, že až dvanásť rokov), asi som však nebol jej veľmi platným členom. Som si toho vedomý. Mená obetavých kolegýň redaktoriek, ktoré časopis po nociach zostavovali a ťahali ho zo závozu, kam často zapadol, by mali byť na večné veky uvedené hádam aj v záhlaví samotného časopisu. Nedokážem posúdiť, či by časopis mohol byť lepší, viem iba, že ja by som to nezvládol, a preto skladám poklonu všetkým jeho tvorcom a prispievateľom, ale najmä tým, ktorí boli a sú v danom čase jeho ťahúňmi (najmä ťahúňkami).

Vo výbore SSA si bol 28 rokov. Čo považuješ za najväčší úspech SSA a kde naopak vidíš najväčšie nedostatky, prípadne zlyhania SSA počas celej doby jej existencie?

Samozrejme úspechom je jej samotná tridsaťročná existencia, takmer tridsať ročníkov časopisu, všetky tie vydarené podujatia, archívne dni, zborníky.... To všetko je spoločnosti na chválu.

A zlyhania? Nemôžem a nechcem byť sudca, musel by som aj seba súdiť. Jednoducho, vyskytlo sa množstvo problémov, ktoré SSA musela nejako vyriešiť. Iné možno nemusela, ale riešila, a ďalšie možno mala riešiť, a neriešila.

Avšak ešte poznámka mimo otázky úspechov a zlyhaní, týka sa však, podľa mňa, podstaty spoloč-

nosti: Vznik SSA iniciovali „štátni“ archivári, ktorí mali svoje špecifické problémy a chceli ich riešiť. Už pri založení SSA však boli aj archivári zo zvláštnych archívov a ich počet rýchlo narástol. Tých sa už otázky štátnych archívov bytostne nedotýkali, preto vznikli určité obavy, či sa sila spoločnosti ich príchodom „nerozriedi“. Ukázalo sa však, že boli so štátnymi archivármi vždy solidárni a svoj hlas pridávali ku všetkým petíciám a vyhláseniam, ktoré sa už potom mohli prezentovať nielen ako hlas štátnych archívov, ale ako hlas slovenských archivárov. Postupne sa stali v spoločnosti možno až dominantní, ba možno by dnes bez nich bola existencia spoločnosti neistá. Ktovie.

Riešila sa tiež otázka vstupu správcov registratúry do spoločnosti. Nemyslím tým absolventov archívniectva, strednej knihovníckej školy alebo odborných archívnych kurzov, ktorí sa z rôznych dôvodov zamestnali v registratúrnych strediskách a svojím členstvom v spoločnosti deklarovali svoju príslušnosť k archívnemu svetu a túžbu ostať v kontakte s ním. Myslím podnikateľov v tejto oblasti. Ich prijatie či neprijatie za členov SSA už súviselo s chápaním identity archivára a s chápaním identity spoločnosti archivárov.

Keď sme pri členstve, na stole bola aj otázka členstva pracovníkov archívnej správy v SSA. Na valnom zhromaždení v Rajeckých Tepliciach napríklad zaznel hlas, že tí nepracujú v archíve, nie sú teda archivári a nemali by byť ani členmi, nieto ešte členmi výboru spoločnosti. Aj to je svedectvom o rôznom chápaní poslania SSA.

Čo pre teba znamená byť členom Spoločnosti slovenských archivárov, čo si sa ty snažil odovzdať spoločnosti a čo ti naopak spoločnosť dala?

Hoci som v archíve dlho nepracoval – krátko na začiatku a krátko na konci svojej kariéry – a aj keď som možno známejší ako heraldik, vždy som sa považoval aj za archivára. Nikdy si to vo svojej profesionálnej charakteristike nezabudnem uviesť. Byť členom spoločnosti archivárov je preto pre mňa prirodzené. Ako človek so zmyslom pre symboliku som urobil prvé i druhé logo, plakety, diplomy, emblémy archívnych dní. Aj to patrí k identite spoločnosti.

A čo mi spoločnosť dáva? Pocit, že archivári sú sympatická societa a som rád, že k nim patrí.

*Za rozhovor ďakuje
Štefan Hrivňák*

OZNAMY

Z ČINNOSTI ODBOROV

Od poslednej správy o činnosti odborov, ktorá informovala o aktivitách odborov do júna 2020, keď sa uskutočnila výročná členská schôdza našej základnej organizácie, sa činnosť odborov zamerala predovšetkým na skvalitňovanie opatrení týkajúcich sa bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci archivárov v štátnych archívoch. Uvedomujeme si, že celková situácia v oblasti BOZP je ovplyvňovaná viacerými úrovňami. Na jednej strane je to úroveň zamestnávateľa a na druhej strane úroveň zamestnanca. Zo strany zamestnávateľa vidíme taktiež niekoľko úrovní od centrálneho zabezpečovania ochranných pracovných prostriedkov (ďalej len OPP) až po zodpovednosť priameho vedúceho štátneho zamestnanca. Už príprava Stratégie ochrany archívnych dokumentov ukázala v pracovnej skupine pre BOZP, že miera zabezpečenia jednotlivých pracovísk OPP je veľmi závislá od príslušného centra podpory. Stretli sme sa s dobrým zásobovaním OPP, no našli aj prípad, keď zamestnancom neboli už niekoľko rokov poskytnuté adekvátne OPP. Tu chceme zároveň upozorniť na jeden fakt, ktorý si neuvedomujú mnohí vedúci štátni zamestnanci, že práve priamy nadriadený zamestnanec je zodpovedný za bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci na jemu zverenom pracovisku. Z nariadenia ministra vnútra č. 29/2014 (predpis má byť v roku 2020 novelizovaný, no novela nebude meniť informácie, ktorými sa v tomto článku zaoberáme) o poskytovaní a používaní osobných ochranných pracovných prostriedkov vyplýva, že vedúci štátny zamestnanec má vypracovať pre svoje pracovisko analýzu rizík. Súčasťou tejto analýzy má byť aj zoznam poskytovaných OPP vzhľadom na analyzované riziká. Pre zlepšenie zásobovania pracovníkov štátnych archívov OPP odporúčame všetkým vedúcim štátnym zamestnancom, aby vypracovali analýzu rizík na svojich pracoviskách a v súčinnosti s bezpečnostnými technikmi a príslušným centrom podpory vybrali adekvátne OPP, ktorých výber sa nemusí striktne pridržiavať zoznamu OPP vymenovaných v spomínanom nariadení č. 29/2014 a môžu ísť podľa potreby aj nad jeho rámec. Tento postup pomôže predchádzať ťažkostiam so zásobovaním správnymi OPP pre pracovníkov archívov.

Kvalita BOZP na pracovisku nie je však závislá len od samotného zamestnávateľa. Aj zamestna-

nec musí svojou súčinnosťou prispieť k zlepšovaniu podmienok. Zákonník práce pozná štatút zástupcu zamestnancov pre BOZP. Zástupca zamestnancov je akýmsi medzičlánkom medzi zamestnávateľom a zamestnancami. Pomáha zamestnávateľovi upozorňovať na nedostatky a navrhuje ich odstraňovanie, musí mu byť umožnený prístup k informáciám zamestnávateľa o agende a podmienkach BOZP. Zákon o BOZP č. 124/2006 Z. z. vymenováva tieto okruhy informácií, ktoré zamestnávateľ musí poskytnúť zástupcovi zamestnancov pre BOZP:

a) o nebezpečenstvách a ohrozeniach, ktoré sa pri práci a v súvislosti s ňou môžu vyskytnúť, a o výsledkoch posúdenia rizika,

b) o preventívnych opatreniach a ochranných opatreniach, ktoré zamestnávateľ vykonal na zaisťovanie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a ktoré sa vzťahujú všeobecne na zamestnancov a na nimi vykonávané práce na jednotlivých pracoviskách,

c) o opatreniach a postupe v prípade poškodenia zdravia vrátane poskytnutia prvej pomoci, ako aj o opatreniach a postupe v prípade zdolávania požiaru, záchranných prác a evakuácie,

d) o preventívnych opatreniach a ochranných opatreniach navrhnutých a nariadených príslušným inšpektorátom práce alebo orgánmi dozoru,

e) o pracovných úrazoch, chorobách z povolania a o ostatných poškodeniach zdravia z práce, ktoré sa vyskytli u zamestnávateľa, vrátane výsledkov zisťovania príčin ich vzniku a o prijatých a vykonávaných opatreniach.

Zástupca zamestnancov pre BOZP pomáha zamestnancom v otázkach BOZP, poskytuje im ďalej informácie, ktoré získal od zamestnávateľa, a pri vzniku pracovného úrazu radí, ako správne postupovať a kontaktuje poškodeného s odborovou organizáciou. Zástupca zamestnancov musí mať aspoň základný prehľad v problematike BOZP, v legislatíve týkajúcej sa tejto oblasti a musí vedieť, na koho sa obrátiť v prípade, ak spozorovaný problém presahuje jeho schopnosti. Naša základná organizácia zorganizovala pre záujemcov z radov našich členov školenie zástupcov zamestnancov pre BOZP. Školenie sa uskutočnilo 22. septembra 2020 v Archíve v Šali a viedol ho hlavný inšpektor bezpečnosti práce SLOVES Peter Belák. Predseda základnej organizácie potom požiadal príslušných vedúcich štátnych zamestnancov o vymenovanie absolventov školenia za zástupcov zamestnancov pre BOZP na ich pracoviskách.

Jozef Meliš

Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šala

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV ZO 14. OKTÓBRA 2020

Program:

Storočnica PhDr. Zory Viestovej
Zborník SSA 2019
Archívny almanach
Hospodárenie SSA
Rôzne

Rokovanie sa po prvýkrát v 30-ročnej histórii Spoločnosti slovenských archivárov konalo online formou. Dôvodom bola prebiehajúca pandémia ochorenia COVID-19 a opatrenia prijaté vládou SR, ktoré obmedzujú zhromažďovanie. Tajomník SSA zabezpečil online stretnutie pomocou programu Zoom. Zo svojho príbytku privítala účastníkov predsedníčka Martina Orosová, ktorá rokovanie ďalej viedla.

Na zasadnutí sa zúčastnilo osem členov výboru a revíznej komisie, štyria sa ospravedlnili.

Vo veci organizovania podujatia z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva M. Orosová uviedla, že s tajomníkom Š. Hrivňákom predbežne konzultovali možnosti konania tohto podujatia, ktoré sa má uskutočniť 2. decembra 2020 vo Františkánskom kláštore v Skalici. Vzhľadom na súčasnú pandemickú situáciu sa zhodli, že zabezpečiť toto podujatie tradičnou, prezenčnou formou, nebude možné. Podľa nich sú reálne dve možnosti, buď presunúť sympóziu do online prostredia, alebo natočiť a postrihať video s každým dohodnutým referujúcim a to následne sprístupniť na internete. Výbor sa nakoniec uzniesol, že SSA usporiada webinár prostredníctvom platformy Zoom. Termín

webinára ostáva rovnaký – 2. december 2020. J. Šedivý so Š. Hrivňákom nahrali rozhovor so sestrou Zory Viestovej, pani Tatianou Šimkovou (*1929), a naskenovali fotografie z jej rodinných albumov. Toto video bude postrihané, spracované a na záver sympózia sa bude prezentovať verejnosti.

Š. Hrivňák pre neprítomnosť Petra Keresteša informoval, že P. Keresteš pripravil príspevky týkajúce sa O. Gergelyiho pre recenzenta. Príspevky z minuloročných archívnych dní, ktoré majú tvoriť druhú časť zborníka, dosiaľ nie sú zozbierané.

Predseda Spolku Pro Archivis M. Martinický poslal 6. októbra 2020 predsedníčke a tajomníkovi SSA e-mail, v ktorom ich informoval o aktuálnych prácach na Archívnom almanachu (ďalej AA). Zároveň ich poprosil, aby sa vyjadrili k návrhom, ktoré už Spolok Pro Archivis súhlasne prediskutoval:

1. Navrhujú, aby pôvodný náklad časopisu zo 100 kusov navýšili maximálne o 30 kusov;
2. Uzavierku pre AA č. 4 navrhujú určiť na 31. októbra 2021;
3. Keďže Spolok Pro Archivis nemá logo, navrhujú, aby v AA č. 3 ani SSA nemala logo, ale aby vydavatelja boli uvedení len slovné.

Výbor SSA prediskutoval tieto body a zaujal k nim súhlasné stanovisko. K bodu 1) súhlasí s počtom 130 ks a SSA zaplatí polovicu nákladov.

Hospodárka SSA M. Švoliková pripravila výkaz ku dňu 14. 10. 2020, ktorý členom výboru a revíznej komisie zaslala e-mailom. Podľa neho má SSA na účte 6 364,82 €. V pokladni je hotovosť 1 322,00 €. Príjmy z členského a zápisného tvoria v tomto roku 790 € (710,00 € na účet + 80,00 € hotovosť) a z 2% z daní 423,78 €, spolu 1 213,78 €. Výdavky boli: na grafické spracovanie Zborníka SSA 2018 (310,00 €), na preklad resumé do Biografického slovníka archivárov (364,00 €), účtovník, daňové priznanie (303,65 €), za web domény (99,00 €), spolu 1 076,65 €. Keďže tento rok spoločnosť nemala výdavky na archívne dni, ani na iné sympóziá, výbor navrhuje za ušetrené peniaze zaplatiť kvalitné služby webmastera, ktorý vytvorí pre SSA novú stránku.

K. Kučerová Bodnárová navrhla vyplatiť grafické Bronislave Porubskej 300,00 € za grafické spracovanie časopisu Fórum archivárov č. 1-3/2020, čo členovia výboru jednomyselne schválili. M. Orosová pripraví pre B. Porubskú licenčnú zmluvu.

M. Orosová informovala výbor, že ju oslovil pán Karel Halla, podpredseda Českej archívnej spoločnosti, s tým, že ho kontaktovala tajomníčka ICA z Paríža pani Constance Vidon ohľadom členstva v ICA. Dohodli sa, že K. Halla bude pri online roko-

vaní s ICA zastupovať aj SSA. Dohovorili sa na spoločnom postupe s Českou archívnu spoločnosťou a Spoločnosťou maďarských archivárov o obnovení členstva v ICA s tým, že nebudú doplácať nedoplatok za minulé roky, pretože ICA ani jednej z týchto spoločností neposielala údaje potrebné na platbu členského príspevku. Členstvo v ICA bude obnovené od budúceho roka.

M. Orosová ďalej informovala, že bola oslovená prípravným tímom, či SSA podporí vznik *Národného komitétu Modrého štítu (BlueShield International)*. Ide o organizáciu zameranú na ochranu kultúrneho dedičstva. J. Roháč a ostatní členovia výboru diskutovali, aké povinnosti z toho následne vyplynú, a či SSA bude mať vo výbore tejto organizácie aj svojho zástupcu. To zatiaľ nie je zrejmé, no so vznikom samotného inštitútu výbor súhlasil. M. Orosová napíše prípravnému výboru súhlasné stanovisko SSA so založením Národného komitétu Modrého štítu na Slovensku.

M. Orosová tlmočila členom výboru žiadosť Roberta Gregora Maretta, ktorý navrhuje zriadiť pracovnú skupinu, ktorá by sa venovala právnym aspektom archívniectva. Keďže nedávno bola v parlamente prijatá novela zákona o archívoch a registratúrach, a to bez toho, aby bola daná verejnosti a SSA na vedomie či pripomienkovanie, je táto téma aktuálna. Členovia výboru sa zhodli, že pre Odbor archívov a registratúr SVS MV SR, žiaľ, SSA nie je partnerom. Ďalej uviedli, že vznik takejto pracovnej skupiny podporia, ak R. G. Marett navrhne adekvátne nominácie členov.

Na záver sa predsedníčka SSA M. Orosová poďakovala členom výboru za účasť na historicky prvom online zasadnutí a vyjadrila spokojnosť s jeho priebehom. Táto platforma je adekvátnou formou zasadnutí aj v budúcnosti.

Zapísal: Štefan Hrivňák
Overila: Martina Orosová

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV MESTSKÝCH A ŠPECIALIZOVANÝCH ARCHÍVOV A KATEDIER ARCHÍVNICTVA ZA ROK 2018

ARCHÍV MESTA BRATISLAVY

DUCHOŇOVÁ, Diana – DUCHOŇ, Michal. Mravnostné delikty žien v ranom novoveku (na príklade Pezinka v 17. storočí). In DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde (eds.). *Historik na cestách: jubileum Viliama Čičaja*. Bratislava: VEDA, 2018, s. 57-82, ISBN 978-80-224-1708-2.

HRIVŇÁK, Štefan a kol. (v kolektíve aj zamestnanci archívu Ján Kúkel, Tina Tvrdoňová). *Vino v prameňoch. Dokumenty k dejinám malokarpatského vinohradníctva*. Bratislava: Marenčin PT, 2018, 176 s., ISBN 978-80-569-0143-4.

HRIVŇÁK, Štefan. Pôdohospodársky archív – poľnohospodársky archív. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – Archívy dejín. Zborník príspevkov prednesených na medzinárodnej konferencii Štátneho archívu v Nitre k problematike dejín archívniectva*. Nitra: Štátny archív v Nitre, EN ARS, s. r. o., 2018, s. 92-104, ISBN 978-80-973164-1-9.

HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta. Tri prípady uplatnenia sfragistického výskumu v regionálnych dejinách (Dubová, Dolné Rišňovce, Lehota pri Nitre). In ŽAŽOVÁ, Henrieta (ed.). *Magni animi ac scientiae viro... K životnému jubileu profesora Jozefa Šimončiča*. Trnava: Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 205-220, ISBN 978-80-568-0180-2.

HRIVŇÁK, Štefan – HRIVŇÁKOVÁ, Tina. Vzťahy medzi Pálffyovcami a poddanými na Devínskom panstve do urbárskej regulácie Márie Terézie. In HUPKO, Daniel (ed.). *Res Pálffyana. Príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov*. Častá: Červenokamenské panstvo, o. z., 2018, s. 152-165, ISBN 978-80-570-0297-0.

HRIVŇÁK, Štefan. História pivovarníctva v Bratislave a okolí. In MAČUHA, Maroš (ed.). *Pivo, beďaker pivného gurmána. Bratislavský región a Záhorie*. Bratislava: Turizmus regiónu Bratislava, 2018, s. 4-5.

- HRIVŇÁK, Štefan. Kedy prišlo víno na územie Slovenska? In *Historyweb, informačný portál o histórii* [online]. Dostupné na: <<http://historyweb.denikn.sk/clanky/detail/kedy-prislo-vino-na-uzemie-slovenska#.Wq9vpuiOWU1>>; vyšlo aj v: *Vinič a víno. Odborný časopis pre vinohradníkov a vinárov*, roč. 18, 2018, č. 2, s. 63-64; skrátené aj vo *Vajnorské novinky*, roč. XXIV, 2018, č. 3-4, s. 27.
- HRIVŇÁK, Štefan (Recenzia). BENKOVÁ, Eva. *Vinohradníctvo na panstve Červený Kameň v ranom novoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2017, 192 s., ISBN 978-80-223-43030-9. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 71-73, ISSN 1339-8423.
- HRIVŇÁK, Štefan (Anotácia). GRAUS, Igor. *Pro virtute et merito. Vznik a vývoj vyznamenání do roku 1815*. Bratislava: VEDA, 2017, 566 s., ISBN 978-80-224-1479-1. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 73-74, ISSN 1339-8423.
- HRIVŇÁK, Štefan (Anotácia). *Biografické slovníky archivárov v Poľsku*. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 26-27, ISSN 1339-8423.
- HRIVŇÁK, Štefan. Rozhovor s jubilantom prof. PhDr. Jozefom Šimončícom, CSc. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 70-72, ISSN 1339-8423.
- HRIVŇÁK, Štefan. Slávnostné odovzdávanie čestných členstiev Spoločnosti slovenských archivárov. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 43-44, ISSN 1339-8423.
- HRIVŇÁK, Štefan. Jozef Kočiš – archivár a historik. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 55-56, ISSN 1339-8423.
- HRIVŇÁK, Štefan. Prečo je dôležité v Rači pestovať vinohradnícku tradíciu? In *Račan*, 2018, č. 3, s. 12-13.
- HRIVŇÁK, Štefan. Falošný profesor a zneužitie meno. In *Pravda*, roč. 28, štvrtok 13. decembra 2018, s. 10. Dostupné na: <<https://nazory.pravda.sk/analzy-a-postrehy/clanok/494958-falosny-profesor-a-zneuzite-meno/>>.
- HRIVŇÁKOVÁ, Tina. Deň otvorených dverí v Archíve mesta Bratislavy. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 47, ISSN 1339-8423.
- Kol. autorov (v kolektíve zamestnanec archívu Ivan Guba). *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike. Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Bratislave, Košice: Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Košiciach, 2018, 500 s., ISBN 978-80-973256-0-2.
- KÚKEL Ján. Komunikácia mesta Bratislava s Máriou Teréziou v rokoch 1741 – 1751. In *Bratislava. Zborník Múzea mesta Bratislavy*, roč. XXX, 2018, s. 49-62, ISBN 978-80-89636-34-1.
- KÚKEL Ján. Bratislavský archivár Jakub Gürth. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 59-61, ISSN 1339-8423.
- KÚKEL Ján. Archívne vína. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 85-86, ISSN 1339-8423.
- TVRDOŇOVÁ, Tina – HRIVŇÁK, Štefan. *Natura Posoniensis v rukách mešťanov*. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 269-282, ISBN 978-80-89933-06-8.

ARCHÍV MESTA KOŠICE

- ANNA, Peter – KUŠNÍROVÁ, Dana. *Pača*. Košice: JES Košice, s. r. o., 2018, 111 s., ISBN 978-80-89936-06-9.
- ANNA, Peter – KUŠNÍROVÁ, Dana. *Blažice*. Košice: JES Košice, s. r. o., 2018, 99 s., ISBN 978-80-89936-05-2.
- BARTOŠ, Martin. Mikuláš a Jozefína Forgáchovci: o príčinách a dôsledkoch rozpadu jedného aristokratického manželstva. In *Košické historické zošity. Zborník Dejepisného spolku v Košiciach*, roč. 28, 2018, s. 17 – 22, ISBN 978-80-97189-55-6.
- SZEGHY, Gabriel. Najstaršia produkcia hodnoverného miesta Leles v Archíve mesta Košice. In *Historica Carpatica*, roč. 49, 2018, s. 39-50, ISBN 978-80-89093-52-6.
- SZEGHY, Gabriel (ed.). *Košické historické zošity. Zborník Dejepisného spolku v Košiciach*, roč. 28, 2018, 59 s., ISBN 978-80-971895-5-6.
- SZEGHY, Gabriel. (Anotácia) DÓCI, Viliam Štefan. *Die seelsorgliche Tätigkeit der Kaschauer Predigerbrüder. Ein Dominikanerkonvent im Ambiente von Pfarrei, Stadt und Staat im 18. Jahrhundert*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2018, 327 s., ISBN 978-3-11-053884-7. In SZEGHY, Gabriel (ed.) *Košické historické zošity. Zborník Dejepisného spolku v Košiciach*, roč. 28, 2018, s. 57 – 58, ISBN 978-80-971895-5-6.
- SZEGHY, Gabriel – SZEGHY, András. Kúrie rodu Szeghy v Bystrom. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 67, 2018, č. 2, s. 31-35.

ARCHÍV KANCELÁRIE PREZIDENTA SR

bez publikačnej činnosti

PARLAMENTNÝ ARCHÍV

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV MINISTERSTVA ZAHRANIČNÝCH VECÍ SR

KUZMÍK, Daniel. Vojenské ohrozovanie Slovenska vo svetle archívnych dokumentov Diplomatického archívu MZVaEZ SR. In BARTAL, Michal – KAFÚNOVÁ, Jana – PÚČIK, Marek – ŠKUTOVÁ, Martina (eds.). *Začleňovanie Slovenska do Česko-slovenskej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 12-16, ISBN 978-80-971767-6-1.

ARCHÍV SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

KLIŽAN, Erik. Baťovci v Bojniciach. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 67, 2018, č. 2, s. 18-21, ISSN 1335-4353.

KLIŽAN, Erik. Bojnický kalendár. In *Bojnické zvesti*, roč. 44, 2018, č. 1, s. 7; č. 2, s. 5; č. 3, s. 4; č. 4, s. 4; č. 5, s. 3; č. 6, s. 4; č. 7-8, s. 3-4; č. 9, s. 5; č. 10, s. 6; č. 11, s. 5; č. 12, s. 4, ISSN 1339-2662.

KLIŽAN, Erik. Stopy času v Bojniciach. In *Bojnické zvesti*, roč. 44, 2018, č. 1, s. 5; č. 2, s. 5; č. 3, s. 4; č. 4, s. 4; č. 5, s. 3; č. 6, s. 4; č. 7-8, s. 3; č. 10, s. 6; č. 11, s. 5; č. 12, s. 4, ISSN 1339-2662.

KLIŽAN, Erik. Tvoji prievádzski spoliuziaci. In *Prievádzsky občasník*, roč. 15, 2018, č. 2, s. 7-8, ISSN 1339-3669 (online).

MACHAJDÍKOVÁ, Elena (Recenzia). HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, 356 s., ISBN 978-80-971356-3-8. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 66-71, ISSN 1339-8423.

MARETTA, Robert Gregor (Recenzia). KÖNIG, Tomáš a kol. Nitra - Mlyny – Stredoveké osídlenie lokality. In *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Bratislava, 2014, 149 s. + 1 CD-ROM, ISBN 978-80-971715-4-4. In *Archeologické rozhledy*, roč.

70, 2018, č. 1, s. 139-140, ISSN 0323-1267.

VRTEL, Andrej – MARETTA, Robert Gregor. Poklad keltských mincí objavený v Bratislave roku 1776: Príspevok k lokalizácii miesta nálezu. In *Historický časopis*, roč. 66, 2018, č. 3, s. 409-428, ISSN 0018-2575.

ARCHÍV MÚZEA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV OCHRANY PRÍRODY A JASKYNIARSTVA

GRESCHOVÁ, Eva – NEKORANCOVÁ, Miroslava. Dvadsaťpäť rokov časopisu SINTER. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 27, ISSN 1336-7595.

GRESCHOVÁ, Eva. Vojtech Benický (1907 – 1971). In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 31-32, ISSN 1336-7595.

GRESCHOVÁ, Eva. Príroda a jej ochrana v priereze času. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 36, ISSN 1336-7595.

GRESCHOVÁ, Eva. Evka Bartošová v klube päťdesiatnikov. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 40, ISSN 1336-7595.

AMBRÓZ, Leonard – GRESCHOVÁ, Eva. *Vznik Tatranského národného parku*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, 103 s., ISBN 978-80-89933-05-1.

GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján. Slovo na úvod. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 5, ISBN 978-80-89933-06-8.

GRESCHOVÁ, Eva. Vplyv niektorých významných osobností na formovanie a vývoj ochrany prírody. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 55-66, ISBN 978-80-89933-06-8.

GRESCHOVÁ, Eva. SMOPAJ ochraňuje a sprístupňuje aj archívne dokumenty. In *Enviromagazín*, roč. 23, 2018, č. 4, s. 31, ISSN 1335-1877.

GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, 406 s., ISBN 978-80-89933-06-8.

CHOMOVÁ, Iveta. Historické fotografie podzemných krasových javov – jaskyňa Beníková. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 22-23, ISSN 1336-7595.

NEKORANCOVÁ, Miroslava. Z knižničkej police. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 25, ISSN 1336-7595.

GRESCHOVÁ, Eva – NEKORANCOVÁ, Miroslava. Dvadsaťpäť rokov časopisu SINTER. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 27, ISSN 1336-7595.

NEKORANCOVÁ, Miroslava. Čítanie z archívu a knižnice – Vojtech Benický a Ján Volko-Starohorský. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 33, ISSN 1336-7595.

NEKORANCOVÁ, Miroslava. Krásnym očiam Majky Lednickej. In *Sinter*, roč. 26, 2018, č. 1, s. 39, ISSN 1336-7595.

NEMEC, Miroslav. Miloš Janoška. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 67-74, ISBN 978-80-89933-06-8.

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ARCHÍV

KRALČÁK, Peter. Hygienicko-zdravotné podmienky v pracovných jednotách slovenskej armády. In *Vojenská história*, roč. 22, 2018, č. 1, s. 107-118, ISSN 1335-3314.

BALCOVÁ, Milena. Vojenský historický archív v Bratislave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 57-60, ISSN 1335-6658.

ARCHÍV VÝTVARNÉHO UMENIA SNG

KUČEROVÁ BODNÁROVÁ, Katarína. ICA: 70 rokov medzinárodného vplyvu – virtuálna výstava. ICA: 70 years of international influence – virtual exhibition. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 2, s. 23, ISSN 1339-8423.

KUČEROVÁ BODNÁROVÁ, Katarína. ICA – Voľby 2018. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 23, ISSN 1339-8423.

KUČEROVÁ BODNÁROVÁ, Katarína. Svetový deň audiovizuálneho dedičstva 2018. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 23, ISSN 1339-8423.

ARCHÍV SAV (ÚSTREDNÝ ARCHÍV SAV)

GESCHWANDTNER, Branislav. Storočia premien. In *Tužina*. Martin: Neografia, a. s., 2018, s. 53-70, ISBN 978-80-570-0149-2.

GESCHWANDTNER, Branislav. Expertízna činnosť vedeckých pracovníkov SAV k vodnému dielu Gabčíkovo. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 339-356, ISBN 978-80-89933-06-8.

GUBÁŠOVÁ BAHERNÍKOVÁ, Jana. K 80. narodeninám Jozefa Klačku. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 78-79, ISSN 1339-8423.

JURÁNYI, Ladislav. Slovenská akadémia vied a jej prínos k problematike výskumu a ochrany prírody na Slovensku. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 309-326, ISBN 978-80-89933-06-8.

JURÁNYI, Ladislav. Vinohradnícky poriadok. In HRIVŇÁK, Štefan a kol. *Víno v prameňoch. Dokumenty k dejinám malokarpatského vinohradníctva*. Bratislava: Marenčin PT, 2018, s. 114-115, ISBN 978-80-569-0143-4.

JURÁNYI, Ladislav. Ako fungoval Pivničný spolok bratislavských vinohradníkov? In HRIVŇÁK, Štefan a kol. *Víno v prameňoch. Dokumenty k dejinám malokarpatského vinohradníctva*. Bratislava: Marenčin PT, 2018, s. 110-111, ISBN 978-80-569-0143-4.

JURÁNYI, Ladislav. Kráľovstvo jedného jazyka a mravu je biedne a slabé. Správa o konferencii. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 53-55, ISSN 1339-8423.

MAJEROVÁ, Kristína. Polokruhľe jubileum Ústredného archívu Slovenskej akadémie vied. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 55-58, ISSN 1339-8423.

ARCHÍV MATICE SLOVENSKEJ

- MADURA, Pavol. Prírodovedecký odbor Matice slovenskej v 20. – 40. rokoch 20. storočia. In GRE-SCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš*, 17. – 19. október 2017. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 247-268, ISBN 978-80-89933-06-8.
- MADURA, Pavol. „A pohne sa slovenská vzdelanosť a kultúra v mohutnom prúde“. Pred sto rokmi začali vznikať prvé miestne odbory Matice slovenskej. In HAVIAR, Štefan (ed.). *Národný kalendár 2019*. Martin: Matica slovenská, 2018, s. 125-127, ISBN 978-80-81282-22-5.
- MADURA, Pavol. Maticu sa nepodarilo umlčať. Pred sto rokmi sa vrátila morálna autorita národa. In HAVIAR, Štefan (ed.). *Národný kalendár 2019*. Martin: Matica slovenská, 2018, s. 103-105, ISBN 978-80-81282-22-5.
- MADURA, Pavol. Skvostná matičná záhrada. Z histórie výnimočného záhradného areálu sídelnej budovy Matice slovenskej. In HAVIAR, Štefan (ed.). *Národný kalendár 2019*. Martin: Matica slovenská, 2018, s. 220-223, ISBN 978-80-81282-22-5.
- OLEXA, Ján. Pamäť inštitúcie s novou dynamikou i logikou. In *Slovenské národné noviny*, roč. 33, 2018, č. 1, s. 12.
- ŽUMÁROVÁ, Jana. Deň otvorených dverí v Archíve Matice slovenskej. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 3, s. 26-27, ISSN 1339-8423.

ARCHÍV DIVADELNÉHO ÚSTAVU

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV UNIVERZITY KOMENSKÉHO

- HERNANDO, Margaréta. Múzejno-dokumentačná činnosť Univerzity Komenského v Bratislave. In *Studia Museologica Slovaca* [elektronický dokument], roč. 2. Bratislava: Katedra etnológie a muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2018, s. 25-49 [online], ISBN 978-80-89881-12-3.
- GRÓFOVÁ, Mária. Funkcia – a čo ďalej... Editoriál. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 4, ISSN 1339-8423.

GRÓFOVÁ, Mária. Dve otázky pre... Mgr. Máriu Grófovú, predsedníčku SSA v rokoch 2014 – 2018. Rozhovor. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 50-51, ISSN 1339-8423.

GRÓFOVÁ, Mária. (Anotácia). ĎURČANSKÝ, Marek – SEJK, Michal (eds.). *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech. Sborník příspěvků z 16. konference archivářů České republiky konané ve dnech 7. – 9. dubna 2015 v Poděbradech*. Praha: Česká archivní společnost, z. s., 2016, 296 s., ISBN 978-80-88223-009. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII., 2018, č. 1, s. 76-77, ISSN 1339-8423.

ARCHÍV SLOVENSKEJ TECHNICKEJ UNIVERZITY

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV EKONOMICKEJ UNIVERZITY

bez publikačnej činnosti

LITERÁRNY ARCHÍV SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

- BOŽEKOVÁ, Martina – KUCIANOVÁ, Anna (eds.). *Pramene slovenskej hudby VII*. Martin: Slovenská národná skupina IAML, 2018, 176 s., ISBN 978-80-972230-3-8.
- BOŽEKOVÁ, Martina (ed.). *Hudobný archív 17*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, 244 s., ISBN 978-80-8149-098-9.
- BOŽEKOVÁ, Martina. Osobný fond Ivana Hrušovského v Literárnom archíve SNK. In BOŽEKOVÁ, Martina – KUCIANOVÁ, Anna (eds.). *Pramene slovenskej hudby VII*. Martin: Slovenská národná skupina IAML, 2018, s. 96-98, ISBN 978-80-972230-3-8.
- BOŽEKOVÁ, Martina. Ernest Zavarský (1913 – 1995). In BOŽEKOVÁ, Martina (ed.). *Hudobný archív 17*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 179-203, ISBN 978-80-8149-098-9.
- BOŽEKOVÁ, Martina. Nové prírastky archívnych dokumentov hudobného charakteru v Literárnom archíve SNK. In BOŽEKOVÁ, Martina (ed.). *Hudobný archív 17*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 225-232, ISBN 978-80-8149-098-9.

- BOŽEKOVÁ, Martina. Krásnohorského Vianočná omša. In *Znievske zvony*. Kláštor pod Znievom, 2018, s. 2-3.
- JÁNOŠÍK, Marcel. Zabudnutá skladba trenčianskeho huslistu. In BOŽEKOVÁ, Martina (ed.). *Hudobný archív 17*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 92-129, ISBN 978-80-8149-098-9.
- JÁNOŠÍK, Marcel. (Recenzia) VALENT, Miloš (ed.). *Keď sa páni zišli...Saltus hungarici a dionisio 1730* [CD]. Hrá súbor Solamente naturali. Bratislava: Pavian records, 2012. VALENT, Miloš (ed.). *Collection of Annae Szirmay-Keczer* [CD]. Hrá súbor Solamente naturali. Bratislava: Pavian records, 2012. In BOŽEKOVÁ, Martina (ed.). *Hudobný archív 17*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 207-208, ISBN 978-80-8149-098-9.
- JÁNOŠÍK, Marcel. Keď má hudba slovo alebo keď má slovo hudbu. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 56-73, ISBN 978-80-8149-100-9.
- PRÍSTUPNÍK, Lukáš – JÁNOŠÍK, Marcel – TIRPÁK, Ján. Zaniknutý stredoveký kostol sv. Michala Archanjela s cintorínom. In *Jaseničan, noviny obce Jasenica*, roč. 4, 2018, č. 3, s. 11-13, ISSN 2453-6210.
- MACHUTOVÁ, Dominika. Duchovná tvorba Ladislava Stančeka – analýza piesňového cyklu Tri duchovné piesne op. 107. In *Slovenská hudba*, roč. 44, 2018, č. 1, s. 71-92.
- MONCMANOVÁ, Ľubica (Recenzia). KRÁLIKOVÁ, Eva (ed.). JANŠÁK, Štefan. *Tri literárne portréty. Ján Petrikovich. Andrej Halaša. Július Bodnár*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2015, 119 s., ISBN 978-80-8115-222-1. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s.130-135, ISBN 978-80-8149-100-9.
- PÁSTOROVÁ, Eva. Michal Eliáš (19. 9. 1934 – 2. 4. 2018). In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 117-119, ISBN 978-80-8149-100-9.
- ORAVCOVÁ, Eleonóra – PÁSTOROVÁ, Eva. Bibliografia príspevkov do zborníka Literárny archív. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 178-229, ISBN 978-80-8149-100-9.
- PÁSTOROVÁ, Eva. Prvá svetová vojna vo fonde Belo Klein-Tesnoskalský v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice. In *Knižnica*, roč. 19, 2018, č. 2, s. 85 – 86, ISSN 1335-7026.
- PÁSTOROVÁ, Eva. Spomienka na literárneho vedca a archivára Michala Eliáša (1934 – 2018). In *Knižnica*, roč. 19, 2018, č. 2, s. 95-96, ISSN 1335-7026.
- POLÁČKOVÁ, Jana. Tatry očami autorov umelecky dokumentujúcich naše kultúrne dedičstvo. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 283-292, ISBN 978-80-89933-06-8.
- SKACHOVÁ, Martina (Recenzia). ZAVACKÁ, Mariána. *Ľudácka prevýchova. Mária Janšáková v Ilave a jej Cela č. 20*. Bratislava: Artforum, 2018, 198 s., ISBN 978-80-8150-210-1. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 136-142, ISBN 978-80-8149-100-9.
- ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, 269 s., ISBN 978-80-8149-100-9.
- ŠIŠMIŠOVÁ, Karin. Štyridsať ročníkov zborníka Literárny archív. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 155-177, ISBN 978-80-8149-100-9.
- ŠKANDÍK, René (Recenzia). *Historická fotografie. Sborník pro prezentaci historické fotografie*. Národní archiv v Praze a Technické muzeum v Brně, roč. 16, 2015, 120 s., ISSN 1213-399X. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 143-145, ISBN 978-80-8149-100-9.
- TRNOVSKÁ, Miroslava. Nemecký literárny archív v Marbachu. In ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (ed.). *Literárny archív 41*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018, s. 146-152, ISBN 978-80-8149-100-9.
- VALOVÁ, Mária. Albumy naplnené históriou. Zo zbierok Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. In *Knižnica*, roč. 19, 2018, č. 1, s. 68-75, ISSN 1335-7026.
- VALOVÁ, Mária. Jozef Miloslav Hurban na fotografiách v zbierkach Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. In *Biografické štúdie 41*, 2018, s. 76-80, ISBN 978-80-8149-104-7.
- VALOVÁ, Mária. Obrazová dokumentácia Dušana Jurkoviča a jeho diela v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice. In *Múzeum*, roč. LXIV, 2018, č. 4, s. 17-22, ISSN 0027-5263.
- WEISSOVÁ, Ivana. Obrazový archív Martina Benku v zbierkach Literárneho archívu Slovenskej

národnej knižnice. In *Knižnica*, roč. 19, 2018, č. 3, s. 65-72, ISSN 1336-0965.

ARCHÍV PAMIATKOVÉHO ÚRADU SR

DANIŠOVÁ, Nikola. Pokus o reformu socialistickej pamiatkovej starostlivosti. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 65-73, ISSN 1338-807X.

DANIŠOVÁ, Nikola. Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948 (Anotácia). In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 85-85, ISSN 1338-807X.

DANIŠOVÁ, Nikola. Res Pálffyana – príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII, 2018, č. 1, s. 40-42, ISSN 1339-8423.

GAHÉR, Daniel. Medzinárodná konferencia a výstava Oživovanie hradov. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 1, s. 102-103, ISSN 1338-807X.

MARKUSKOVÁ, Helena – GAHÉR, Daniel. Traja kasteláni Svätajurského hradu a ich osudy: Štefan Dobó, Dominik Dobó a Marek Bosniak. In *Historika: Malokarpatský historický občasník*, roč. 5, 2018, č. 1, s. 13-18, ISSN 1338-998-X.

TRHANOVÁ (OROSOVÁ), Martina. Na prahu modernej doby. In *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia*. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, s. 175-185, ISBN 978-80-973041-5-7.

TRHANOVÁ (OROSOVÁ), Martina. Prvá Československá republika. In *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia*. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, s. 186-215, ISBN 978-80-973041-5-7.

TRHANOVÁ (OROSOVÁ), Martina. Od vzniku autonómie Slovenska po koniec druhej svetovej vojny. In *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia*. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, s. 216-242, ISBN 978-80-973041-5-7.

TRHANOVÁ (OROSOVÁ), Martina. Od obnovenia Československej republiky po samostatnú Slovenskú republiku. In *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia*. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, s. 242-255, ISBN 978-80-973041-5-7.

TRHANOVÁ (OROSOVÁ), Martina – ĎURIAN, Karol. Pamiatky a pamätihodnosti. In *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia*. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, s. 319-341. ISBN 978-80-973041-5-7.

OROSOVÁ, Martina. Architekt Dušan Jurkovič ako vládny komisár pre ochranu pamiatok na Slo-

vensku v rokoch 1919 – 1922. In *Zprávy památkové péče*, roč. 78, 2018, č. 5, s. 445-456, ISSN 1210-5538.

OROSOVÁ, Martina. Spoločné milníky ochrany pamiatok a ochrany prírody. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017*. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 205-228, ISBN 978-80-89933-06-8.

OROSOVÁ, Martina. Zlaté časy národnej osvety: Miesto národnej osvety v kultúrnej politike prvej Československej republiky. In *Národná osveta: Časopis pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej činnosti*, roč. 28, 2018, č. 3-4, s. 10-18, ISSN 1335-4515.

OROSOVÁ, Martina. Dušan Samuel Jurkovič – „náš prvý šéf“. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 2-6, ISSN 1338-807X.

OROSOVÁ, Martina. Cena Alžbety Güntherovej – Mayerovej – Ing. arch. Ivan Gojdič. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 1, s. 99, ISSN 1338-807X.

OROSOVÁ, Martina. Pamiatkovo 2018: Fotoreportáž Ivana Kaleva. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 80-83, ISSN 1338-807X.

OROSOVÁ, Martina. Editorial. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 1, s. 1, ISSN 1338-807X.

OROSOVÁ, Martina. Editorial. In *Monument revue*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 1, ISSN 1338-807X.

OROSOVÁ, Martina. Editoriál: Poznaním minulosti vidieť budúcnosť. In *Fórum archivárov*, roč. XXVII, 2018, č. 2, s. 4, ISSN 1339-8423.

ARCHÍV NÁRODNEJ BANKY SLOVENSKA

bez publikačnej činnosti

ÚSTREDNÝ ARCHÍV GEODÉZIE A KARTOGRAFIE

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV SLOVENSKEHO ROZHLASU

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV SLOVENSKEJ TELEVÍZIE

bez publikačnej činnosti

NÁRODNÝ FILMOVÝ ARCHÍV SLOVENSKEHO FILMOVÉHO ÚSTAVU

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

JÁŠEK, Peter – PYTLÍK, Pavol. „Ak sa Vaši a naši predstavitelia dohodnú, pôjdeme domov“. Správa o obsadení bratislavského letiska v auguste 1968. In *Pamäť národa*, roč. 14, 2018, č. 2, s. 57-60, ISSN 1336-6297.

JÁŠEK, Peter – PYTLÍK, Pavol. Prípady Petra Legnera – obeť invázie vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968. In *Pamäť národa*, roč. 14, 2018, č. 2, s. 27-38, ISSN 1336-6297.

MIKLE, Peter. Ochrana štátnej hranice v priestore 11. brigády Pohraničnej stráže Bratislava v druhej polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia. In VANĚK, Pavel (ed.). *Ochrana státní hranice a rok 1968. Bezpečnostní poměry na hranici v druhé polovině 60. let*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2018, s. 23-34, ISBN 978-80-87896-59-4.

ARCHÍV ZBORU VÄZENSKEJ A JUSTIČNEJ STRÁŽE

bez publikačnej činnosti

ARCHÍV MINCOVNE KREMNICA, Š. P.

bez publikačnej činnosti

KATEDRA ARCHÍVNICTVA A POMOCNÝCH VIED HISTORICKÝCH FILOZOFICKEJ FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

BALÁŽOVÁ, Mária. Príroda dobrovodskeho chotára, spôsoby a formy jej využitia na základe písomných zmienok úradných kníh Dobrej Vody zo 17. – 19. storočia. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie:*

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 373-384, ISBN 978-80-89933-06-8.

FEDERMAYER, Frederik. A jezsuita iskolában végzett diákok és karrierlehetőségeik a Magyar Királyság 17. századi fővárosában. In *Történelmi Szemle*, roč. 60, 2018, č. 2, s. 215-236.

FEDERMAYER, Frederik. Úmrtné oznámenia a pozvania na pohreby z predmatičného obdobia (významný prameň genealogického výskumu). In *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 28, 2018, č. 1-2, s. 36-47, ISSN 1335-0137.

FEDERMAYER, Frederik. Uhorská vetva poštmajstrovského rodu Paar z pohľadu heraldiky. In DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde (eds.). *Historik na cestách: jubileum Viliama Čičaja*. Bratislava: VEDA, 2018, s. 97-112, ISBN 978-80-224-1708-2.

FEDERMAYER, Frederik. Prešporské svadby armalistu z Dubnice (nobilitovaní úradníci Uhorskej komory a ich integrácia medzi uhorskou šľachtou). In *Zborník Trenčianskeho múzea v Trenčíne*. Trenčín: Trenčianske múzeum v Trenčíne, 2018, s. 138-162.

NEMCOVÁ, Zuzana (spolu s M. Špánikovou a L. Lichnerovou). Valentin Mantskovit a Polish-born printer in sixteenth-century Hungary. In *Roczniki Biblioteczne*, roč. 62. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2018, s. 5-17.

ROHÁČ, Juraj. Privilegium z roku 1238 – Magna charta mesta Trnava. In RAGAČOVÁ, Júlia – RÁBIK, Vladimír (zost.). *Trnava 1238 – 2018 ...úspešný európsky príbeh...* Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 2018, s. 11-24, ISBN 978-80-568-0160-4.

SOKOLOVSKÝ, Leon. *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia*. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, 759 s., ISBN 978-80-973041-5-7. (editor a spoluautor)

SOKOLOVSKÝ, Leon. PhDr. Július Bolfík ako historik. In *Gemer-Malohont*, roč. 14. Rimavská Sobota: Gemersko-malohontské múzeum, 2018, s. 137-144.

SOKOLOVSKÝ, Leon. Lebka v znaku Umrlej Lehoty. In *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 28, 2018, č. 1-2, s. 97-100, ISSN 1335-0137.

SOKOLOVSKÝ, Leon. Pomocné vedy historické na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v súčasnosti. In BLÁHOVÁ, Marie – HOLÁ, Mlada – WOITSCHOVÁ, Klára (eds.).

- Pomocné vedy historické v súčasnej historiografii a archivnictví.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018, s. 50-57, ISBN 978-80-246-3799-0.
- ŠEDIVÝ, Juraj. *Historické nápisy a ich nosiče.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, 383 s., ISBN 978-80-223-4703-7.
- ŠEDIVÝ, Juraj. Stredoveké mestá na Slovensku a ich pragmatická (diplomatická) písomná kultúra. In JÍŠOVÁ, Kateřina – HRDINA, Jan (eds.). *Úřední písemná kultura v českých a moravských městech ve středověku a raném novověku.* Praha: Archiv hl. města Prahy, 2018, s. 79-124, ISBN 978-80-86852-86-7.
- ŠEDIVÝ, Juraj. Čeština, slovenčina a maďarčina na stredovekých nápisoch zo Slovenska. In *Vita historiae dedicata: zborník štúdií venovaný životnému jubileu prof. PhDr. Júliusa Bartla, CSc.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 115-128, ISBN 978-80-223-4695-5.
- GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017.* Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, 405 s., ISBN 978-80-89933-06-8. (spolueditor)
- VALO, Ján. *Kokava nad Rimavicou: vlastivedná monografia.* Kokava nad Rimavicou: Obecny úrad Kokava nad Rimavicou, 2018, 759 s., ISBN 978-80-973041-5-7. (spoluautor)
- VALO, Ján. Problematika vymedzenia územia Slovenska a jeho hraníc v rokoch 1918 až 1938 so zreteľom na ochranu prírody – na príklade hranice s Rakúskom. In GRESCHOVÁ, Eva – VALO, Ján (eds.). *Príroda a jej ochrana v priereze času: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, 17. – 19. október 2017.* Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018, s. 171-178, ISBN 978-80-89933-06-8.
- KATEDRA ARCHÍVNICTVA
A POMOCNÝCH VIED HISTORICKÝCH,
INŠTITÚT HISTÓRIE FILOZOFICKEJ
FAKULTY PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY
V PREŠOVE**
- BODNÁROVÁ, Miloslava. Protireformácia na Slovensku v 16. storočí. In *Caraffa 330. 1687 – 2017: štúdie k dejinám Prešovského krvavého súdu: tanulmányok az Eperjesi vertörvényszék történetéhez.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 200-216, ISBN 978-80-555-2327-9.
- BODNÁROVÁ, Miloslava. Reformácia v hornouhorských slobodných kráľovských mestách v 16. storočí. In *Reformácia v strednej Európe.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 132-153, ISBN 978-80-555-2265-4.
- DOMENOVÁ, Marcela. To ethnic situation and immigration in Prešov until the end of the 16th century (selected issues). In *Res gestae: czasopismo historyczne*, 2018, č. 6, s. 129-142, ISSN 2450-4475, ISSN 2451-0068.
- DOMENOVÁ, Marcela. SEM jednota Mateja Bahila v Prešove: správa združenia (vybrané otázky). In *Historia Ecclesiastica: časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe*, roč. 9, 2018, č. 2, s. 119-142, ISSN 1338-4341.
- DOMENOVÁ, Marcela. Martin Luther a Prešov. Reformácia v odraze knižnej kultúry 16. storočia (sonda do problematiky). In *Reformácia v strednej Európe*. 2. zv. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 637-653, ISBN 978-80-555-2266-1.
- DOMENOVÁ, Marcela – HALKO, Peter. Fond Univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity v Prešove. In DOMENOVÁ, Marcela (ed.). *Knižnice, knihovníctvo a knižná kultúra v minulosti, súčasnosti a budúcnosti.* Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2018, s. 147-153, ISBN 978-80-89614-58-5.
- DOMENOVÁ, Marcela – DERFIŇÁK, Patrik. *Historická geografia I.: (osobnosti).* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2018, 77 s., ISBN 978-80-555-2063-6. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Derfinak2>.
- DOMENOVÁ, Marcela. Vedecká konferencia Udolosti a osobnosti formovania moderného slovenského národa (knižná kultúra – jazyk – školstvo – osveta). Prešov, 24. – 25. máj 2018. In *Dejiny: internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove: e-journal of Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov*, roč. 13, 2018, č. 1, s. 138-139, ISSN 1337-0707. Dostupné na: http://dejiny.unipo.sk/PDF/2018/11_1_2018.pdf.
- DOMENOVÁ, Marcela. IV. medzinárodná vedecká konferencia z cyklu «W kregu rodziny epok dawnych – rytmy życia, rytmy codzienności – przemoc». Krakov, 17. – 18. október 2018. In *Dejiny: internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove: e-journal of Institute of History, Fa-*

culty of Arts, University of Prešov in Prešov, roč. 13, 2018, č. 2, s. 170-172, ISSN 1337-0707. Dostupné na: http://dejiny.unipo.sk/PDF/2018/Dejiny_2_2018.pdf.

DOMENOVÁ, Marcela. Dejiny knižnej a duchovnej kultúry Slovenska. Prešov, 26. september 2018. In *Dejiny: internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove: e-journal of Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov*, roč. 13, 2018, č. 2, s. 166-168, ISSN 1337-0707. Dostupné na: http://dejiny.unipo.sk/PDF/2018/Dejiny_2_2018.pdf.

KOTRUSOVÁ, Júlia. Adatok a jászói Keresztelő Szent János premontrei monostor középkori történelméhez. In *Micae mediaevales VII.: fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest: ELTE BTK Történe-

lemtudományok Doktori Iskola, 2018, s. 65-79, ISBN 978-963-284-973-7.

KOTRUSOVÁ, Júlia (Anotácia). ŽAŽOVÁ, Henrieta. Stredoveké premonštrátske kláštory v slovenskej časti územia bývalého Ostrihomského arcibiskupstva. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, 325 s., ISBN 978-80-568-0053-9. In *Dejiny: internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove: e-journal of Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov*, roč. 13, 2018, č. 2, s. 161-162, ISSN 1337-0707. Dostupné na: http://dejiny.unipo.sk/PDF/2018/Dejiny_2_2018.pdf.

Zdroj: informácie zaslané z jednotlivých pracovísk
a od autorov.

Spracovala: Ivana Červenková,
Slovenský národný archív

NOVINKY Z ICA

ICA A BOJ PROTI KLIMATICKEJ ZMENE

Rok 2020, akokoľvek poznačený pandémiou koronavírusu, priniesol v oblasti archívniectva aj iné zaujímavé iniciatívy. Nebyť súčasnej kritickej pandemickej situácie, ktorá prekryla ďalšie esenciálne svetové problémy, bol by jednou z dominantných tém roku 2020 nepochybne boj proti klimatickej zmene. Vplyv klimatickej zmeny na archívy a naopak, vplyv archívov na klimatickú zmenu, bol jednou z tém Medzinárodného týždňa archívov. Medzinárodná rada archívov (ďalej len ICA) v tejto súvislosti zrealizovala so svojimi partnermi (ICOMOS a IFLA) interaktívny webinár s názvom Klimatická zmena a dokumentárne dedičstvo: Výzva na akciu! *Climate Change and Documentary Heritage: A Call to Action!* Webinár, ktorý moderovala tajomníčka ICA, pani Anthea Seles, sa uskutočnil 18. júna 2020 a jeho záznam môžete zhliadať na youtube kanáli ICA <https://www.youtube.com/watch?v=m3xwoOzeJh0>. Jeho pozitívnym dôsledkom bolo oznámenie ICA, že sa v septembri

2020 pripojila k medzinárodnej sieti zameranej na boj proti klimatickej zmene s názvom *Climate Heritage Network*.

Priblížme si na tomto mieste tri prednášky/prezentácie, ktoré na webinári odzneli. Emilie Gagnet Leumas, americká archivárka z New Orleans, predniesla svoju prezentáciu na tému Núdzový manažment a pripravenosť na katastrofy: zmiernenie, pripravenosť, reakcia a zotavenie sa (*Emergency Management and Disaster Preparedness: Mitigation, Preparedness, Response and Recovery.*) Medzi prírodné ohrozenia, ktoré sú spôsobené klimatickou zmenou, zaradila napríklad hurikány, záplavy, požiare, suchá či snehové kalamity. Ich riziká vieme pritom len znížiť, nedokážeme ich úplne eliminovať. Informovala, že v roku 2015 vznikla v rámci ICA expertná skupina s názvom Núdzový manažment a pripravenosť na katastrofy (*Emergency Management and Disaster Preparedness.*) Cieľom skupiny je koordinovať iniciatívy a výmenu skúseností v tejto oblasti, uľahčiť mobilizáciu profesionálov a organizovať archívnu pomoc počas ohrození, ktoré spôsobia prírodné katastrofy. Skupina organizuje školenia a workshopy, realizuje výskum, zostavuje krízové plány, vypracováva prípadové štúdie a zaoberá sa ochranou kultúrneho dedičstva. Cieľom je zmierniť dopad prírodných katastrof, byť aktívny v oblasti prevencie, ak

je to už potrebné, byť pripravený na adekvátnu odpoveď a, samozrejme, vedieť zorganizovať aktivity na zotavenie sa po ataku. Za dôležitý krok považuje autorka najmä pripravenosť inštitúcií, ktorú je potrebné transformovať do ich krízových plánov. Krízový plán má za úlohu identifikovať a posúdiť hroziace riziká, pričom je nevyhnutné ho pravidelne testovať a obmieňať.

Ďalší príspevok prezentoval Andrew Potts z Medzinárodnej rady pre pamiatky a sídla (ICOMOS) a z iniciatívy *Climate Heritage Network*. Ako tému si vybral zamyslenie sa: Ako vyzerá kultúrne dedičstvo, keď je súčasťou riešenia klimatickej zmeny? (*What does Cultural Heritage look like when its Part of the Solution to Climate Change?*) Vysvetlil v ňom dôvod, prečo by sa aj kultúrne inštitúcie mali zaoberať klimatickou zmenou. Je to preto, že klimatická zmena je súčasné a prítomné ohrozenie, nie je to problém budúci. Za jeho vznikom stojí ľudstvo, a preto aj nositeľom riešenia musí byť ľudstvo.

Posledným prednášajúcim bol Stephen Wyber z Medzinárodnej federácie knižničných združení a inštitúcií (IFLA). Jeho témou boli Dôkazy, odolnosť, vplyv. Príspevok dokumentárneho dedičstva k opatreniam v oblasti klímy. (*Evidence, Resilience, Influence. The Contribution of Documentary Heritage to Climate Action.*) V prezentácii pripomenul, že dokumentárne dedičstvo môže byť veľmi silným hráčom v oblasti boja proti klimatickej zmene. Nie je nutné stavať ho výlučne do pozície obete, ale je potrebné vidieť v ňom nositeľa zmeny. Poskytol niekoľko príkladov, ako sa dokumentárne dedičstvo môže aktívne zapojiť do rôznych iniciatív. V prvom rade majú kultúrne inštitúcie znalosti a zdroje informácií, ktoré vedia zdieľať s vedcami. Či už sú to v prípade knižníc edované pramene, alebo v prípade archívov originálne archívne dokumenty, môžu byť dôležitým zdrojom informácií o stave klímy a životného prostredia v minulosti (autor priamo spomína cestovateľské denníky, lodné denníky, ktoré hovoria o tom, kam siahla ľadovec, odkiaľ kam siahlo jazero a podobne, ale aj mapy a plány.) Kultúrne inštitúcie tak majú za úlohu zdieľať tieto informácie a prezentovať ich.

Počas webinára prebiehalo aj niekoľko online ankiet. V jednej z nich sa respondenti vyjadrovali, v akej oblasti, vzhľadom na klimatickú zmenu, je ich inštitúcia najviac aktívna. Najčastejšou odpoveďou bola možnosť prispôbovať účelové budovy inštitúcií tak, aby spĺňali vyššie energetické štandardy a narábali efektívnejšie s energiami.

Okrem toho respondenti videli potenciál svojej inštitúcie v začlenení sa do niektorej z iniciatív/sietí, ktoré sa zaoberali klimatickou zmenou, v sprístupňovaní svojich zbierok a fondov vedeckým kapacitám a napokon aj v poskytovaní svojich prednáškových priestorov pre akcie (prednášky a konferencie) týkajúce sa tejto problematiky.

V záverečnej ankete sa mohli účastníci webinára vyjadriť, ktoré veci by chceli v rámci boja proti klimatickej zmene zrealizovať vo svojej inštitúcii v nasledujúcom roku. Odpovede sa najčastejšie týkali revidovania už existujúcich krízových plánov, ich testovania, energetickej efektivity budov, zabezpečenia vzdelávania v tejto oblasti, propagácie témy, prechodu k digitalizácii, ale aj podpory využívania verejnej dopravy zamestnancami a práce z domu.

Webinár v plnej miere ozrejmil, že obsahom témy klimatickej zmeny pre inštitúcie zaoberajúce sa kultúrnym dedičstvom nie je len obrana voči jej prejavom, ale samotné inštitúcie majú aj veľký potenciál v boji s ňou. Na jeho základe sa ICA 1. septembra 2020 pridala k sieti *Climate Heritage Network*, ktorá vznikla v roku 2018. Na báze dobrovoľnosti združuje umelecké a kultúrne organizácie, organizácie zaoberajúce sa kultúrnym dedičstvom a venuje sa zmierneniu dopadu klimatickej zmeny a splneniu cieľov Parížskej klimatickej dohody. ICA sa bude angažovať v ochrane dokumentárneho dedičstva, v znižovaní vplyvu archivárov, ako profesie/inštitúcií/archívnych budov, na klimatickú zmenu a v posúvaní svojho smerovania v oblasti digitalizácie.

Cieľom webinára, aj keď nevysloveným avšak ľahko dedukovateľným, bolo podnietiť úvahy účastníkov, akým spôsobom môže aj naša profesia prispieť k riešeniu globálneho problému. V našich podmienkach si len ťažko vieme predstaviť energeticky úsporné archívne budovy, s využívaním hromadnej dopravy pri ceste do a z práce nemajú slovenskí archivári tiež väčší problém. Našu pozornosť by si v tomto smere možno zaslúžili archívne dokumenty, ktoré sa týkajú klimatickej zmeny, jej príčin a dôsledkov, obsahujúce popisy krajiny, ale aj pridružených tém ako ekológia, ochrana prírody, zmeny krajiny za posledné obdobie, ale aj za obdobie uplynulého storočia. Určite majú potenciál, aby sa stali témou niektorého z archivárskych podujatí. Boj proti klimatickej zmene bude totiž dlhotrvajúcou celosvetovou výzvou.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

JAPONSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

Úvod

V Japonsku v období Meiji (1868 – 1912) boli administratívne dokumenty uchovávané samostatne, každým ministerstvom zvlášť. Avšak po II. svetovej vojne vznikla potreba zriadiť úrad, ktorý by zabránil zničeniu dokumentov a umožnil by k nim prístup verejnosti. V novembri 1959 podal prezident vedeckej rady Japonska predsedovi vlády návrh na zriadenie národného archívu. Návrh obsahoval účinné a vhodné opatrenia proti rozptylu a strate oficiálnych dokumentov a uľahčoval prístup verejnosti k archívnym prameňom.

Vláda tento návrh podporila a zvolala jednotlivé ministerstvá. Nasledoval podrobnejší prieskum situácie v domácich vládnych orgánoch a ich preventívnych opatreniach, ktoré mali zabrániť strate dokumentácie. Výskum sa zaoberal aj prístupom verejnosti k dokumentom a fungovaniu archívov v iných krajinách. Jeho výsledok viedol k zriadeniu Národného archívu Japonska (ďalej NAJ) v júli 1971 ako organizácie, ktorá mala prijímať a sprístupňovať verejnosti vládne dokumenty, dôležité historické materiály, usporadúvať výstavy či viesť výskum týchto prameňov.

V roku 1873 bola zriadená knižnica pre (vládný) Kabinet skorej Meiji vlády¹ a v roku 1885 so začiatkom nového moderného kabinetného systému bola premenovaná na Kabinetnú knižnicu (*Naikaku Bunko*), ktorá sa neskôr stala dôležitým oddelením novozaloženého NAJ. Od jej založenia to bola najlepšia knižnica v krajine, ktorá sa špecializovala na stredoveké japonské a čínske klasické knihy a materiály. Stala sa známou pre mnohých domácich, ale aj zahraničných vedcov a bádateľov. Zbierka Kabinetnej

knižnice obsahovala rozsiahle archívne materiály, ako napr. vládne záznamy šogunátu Edo (1603 – 1867).² Tieto zbierky boli prevezené do národného archívu pri príležitosti ich zlúčenia v roku 2001.

V júli 1998 bola kvôli nárastu dokumentácie, rozvoju a zlepšeniu uchovávania archívneho materiálu založená nová pobočka národného archívu – Vedecké mesto Tsukuba v prefektúre Ibaraki.

V súlade s verejným archívnym zákonom (1987) a zákonom o národnom archíve (1999) boli NAJ udelené právne základy na jeho založenie a jeho právomoci: je definovaný ako zariadenie s funkciami a povinnosťami, ktoré sa vzťahujú na uchovávanie a používanie štátom vlastnených historických dokumentov. Preberá tiež významnú úlohu pri sprístupňovaní týchto súborov verejnosti.

V apríli 2001 bol NAJ v rámci reformy administratívy zaradený do tzv. Združených správnych agentúr (*Incorporated Administrative agency*).

Rozhodnutím vládneho kabinetu s názvom „*Na zviditeľnenie Projektu pre uchovávanie ázijských historických dokumentov*“ (30. november 1999) bolo v novembri 2001 otvorené nové tzv. Japonské centrum pre ázijské historické dokumenty ako jedna z inštitucionálnych organizácií fungujúcich pod NAJ. Centrum sa špecializuje na digitalizáciu dát z rôznych národných inštitúcií, ako napr. NAJ, Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí či Knižnica Národného inštitútu pre obranné štúdie Ministerstva obrany a zabezpečuje šírenie dát cez internet.

Dňa 1. apríla 2011 nadobudol účinnosť zákon o verejných záznamoch a archívnom manažmente. Tento zákon formuluje a implementuje tzv. pravidlo uniformovaného manažmentu pre administratívne dokumenty. Predstavuje rozvrh záznamov, požaduje reporty praktík na jednotlivých ministerstvách, nanovo zavádza systémy kontrol a odporúčaní od kancelárie Kabinetu a zabezpečuje zjednotenie názorov externých profesionálov a zviditeľňuje používanie historických verejných záznamov a archívov.³

Vzácne dokumenty

Hlavná zbierka verejných záznamov

Ústava Japonska (1946)

Ústava Japonska bola vyhlásená 3. novembra 1946 a nadobudla účinnosť 3. mája 1947. Bola prijatá v súlade s postupmi pri zmene a doplnení

¹ Nazývaná je podľa cisára Meijiho, ktorý vládol v Japonsku v rokoch 1852 – 1912.

² Termínmi *Edo shogunate* alebo *Tokugawa shogunate* sa označuje systém vládnutia v Japonsku v rokoch 1600 – 1868.

³ Použitý je termín *Archives*, ide o súbor archívnych dokumentov, v našej terminológii ide o archívne fondy (a zbierky). Autori článku používajú slovo *Archives* aj v súvislosti s inštitúciou. Pozn. prekladateľa.

starej ústavy – Ústavy japonskej ríše. Nová ústava bola podpísaná ministrami prvého Kabinetu Yoshida Shigeru. Panovník je symbolom štátu a má základné právomoci zvrchovanej moci, ktorá spočíva v ľudoch. Rešpektuje základné ľudské práva a mier, rozdelenie moci, Diet ako najvyšší orgán štátnej moci (najvyšší zákonodarný zbor štátu, pozn. prekladateľa) garantuje lokálnu autonómiu.

Cisárska listina o skončení vojny (1945)

Na zasadnutí vlády 14. augusta v 20-tom roku Showa bolo v prítomnosti panovníka rozhodnuté o prijatí tzv. Potsdamskej deklarácie a bola vydaná cisárska listina o ukončení Veľkej východoázijskej vojny. Oficiálna verzia dokumentu bola finalizovaná na stretnutí kabinetu 14. augusta 1945. Na poludnie 15. augusta bol tento dokument prezentovaný japonskému národu v rádiu panovníkom Hirohitom, ktorý sa preslávil frázou: „...by enduring the unendurable and suffering what is unsufferable...“ (vo voľnom preklade: *vydržte nevydržateľné a zvládnete to, čo je neznesiteľné*).

Ústava Japonskej ríše (1889)

Ústava Japonskej ríše bola vyhlásená 11. februára 1889 a nadobudla účinnosť 29. novembra 1890, v deň, keď sa otvorila prvá vládna schôdza Diet. Obsahuje vládne nariadenie, podpis, pečať panovníka a dátum, podpisy predsedu vlády Kuroda Kiyotaka a jednotlivých ministrov. Obsahuje podpis predsedu štátnej rady Japonska Ita Hirobumiho, ktorý mal špeciálny prístup na stretnutie Kabinetu udelené panovníkom.

Hlavná zbierka stredovekých dokumentov

Azuma Kagami

Dielo obsahuje oficiálne analýzy šogunátu Kamakura z čias Minamoto Yoritomovho povstania v roku 1180 (4. rok Jisho) po obdobie Munetaka Shinna (šiesty šogún), ktorý sa vrátil do Kyota v roku 1266. Fond uchovávaný v NAJ sa nazýva „Hojobon“ po Hojo rodine, ktorá je vlastníkom celej zbierky.

Daijon Jisha Zojiky

Toto sú denníky Jinsona, Seikaku a Kyojina, ktorí boli hlavnými kňazmi z Daijoin z chrámu Kofukuji v Nare. V zápisoch opisujú politiku, ekonomiku, zvyklosti a iný vývoj v neskorej dynastii Muromachi, špeciálne okolo vojny Onin (1467 – 1478).

Zaujímavosťou týchto denníkov je, že sú písané na zadnej strane (rube) použitého papiera. Na prednej strane papiera sú spísané iné záznamy (Shihai Monjo).

Dôležitý kultúrny majetok Japonska⁴

NAJ v súčasnosti uchováva 30 národných kultúrnych pamiatok. O dvoch z nich si môžete prečítať nižšie.

Zenso Heiwa

Zenso Heiwa je séria populárnych historických príbehov, ktoré opisujú čínske historické udalosti s vtipom a sú tiež obohatené fikciou. Publikované boli v tzv. období Zhinzhi (1321 – 1323), žiadna iná kópia datovaná v čase, z ktorého je originálna tlač, nie je v súčasnosti dostupná, čo znamená, že *Zenso Heiwa* je veľmi vzácny príklad histórie čínskej literatúry a bibliografie.

V knihe je päť príbehov: „*buou Bacchuusho*“, „*Gakki Tosei Shichikoku Shunju Koushu*“, „*Shin Heirikkoku Heiwa*“, „*Zenkansho Zokushu*“ a „*Sangokushi*“.

Kobunroku (Zuhyo tomo) narabini Sakuin

Koronburo je súbor oficiálnych dokumentov (korespondencie), ktoré boli vymenené medzi Dajokan-om (najvyšší japonský vládny orgán) alebo kabinetom v období vlády Meiji a ministrami. Je zoradená podľa roku a organizácie. Táto zbierka obsahuje cez 4 000 zväzkov dokumentov datovaných od roku 1868 (prvý rok Meiji) až do konca decembra roku 1885, keď bol Dajokan rozpustený.

⁴ *An Important Cultural Property of Japan* je súbor historických artefaktov považovaných za mimoriadne cenné hmotné kultúrne dedičstvo, registrované Agentúrou pre kultúrne záležitosti.

Od získania k používaniu historických verejných záznamov a archívov⁵

Ohodnocovanie a výber historických verejných záznamov a archívov

NAJ ohodnocuje a vyberá z oficiálnych dokumentov a iných záznamov tie, ktoré sú dôležité ako historický materiál (nižšie spomínané ako „historické verejné záznamy a archívy“) v súlade so Zákom o verejných záznamoch a archívoch (č. 66/2009).

Podľa usmernenia tzv. integrovanej Príručky správy administratívy sú orgány štátnej správy povinné kategorizovať dokumenty, ktoré spadajú pod niektorý z nasledujúcich bodov a sú považované za historické verejné záznamy a archívy a mali by byť prevezené do NAJ po uplynutí retenčnej doby (úložnej lehoty).

1. Dokumenty, ktoré obsahujú dôležité informácie týkajúce sa organizácie a funkcie štátnych orgánov a združených správnych agentúr, procesov tvorby politiky, rozhodnutia, implementácie a vykonávania politiky.
2. Dokumenty, ktoré obsahujú dôležité informácie o právach a povinnostiach občanov.
3. Dokumenty, ktoré obsahujú dôležité informácie o sociálnom a prírodnom prostredí okolo občanov.
4. Dokumenty, ktoré obsahujú dôležité informácie o histórii, kultúre, akademikoch a udalostiach v štáte.

Správny orgán je povinný čo najskôr pred uplynutím retenčnej doby (úložnej lehoty) dokumentácie spísať opatrenia, ktoré sa majú prijať po jej uplynutí. Následne pošlú zoznam dokumentácie a informácie o jej stave kancelárii Kabinetu.

Po podaní požiadavky kanceláriou Kabinetu zabezpečí NAJ profesionálnu a technickú kontrolu zoznamov dokumentácie s cieľom podporiť správne orgány pri primeranom rozhodovaní o výbere historických verejných dokumentov a archívov.

Napríklad, ak sú informácie na zozname dokumentácie nedostatočné a nie je možné rozhodnúť či dokumentáciu treba archivovať alebo zničiť, NAJ požiada príslušný orgán o bližšie informácie týkajúce sa daných dokumentov. Podľa odpovede informuje NAJ kanceláriu Kabinetu o zmenách na zozname dokumentácie od daného orgánu. NAJ má posledné slovo pri rozhodovaní, ktoré dokumenty budú zničené a ktoré budú uchované. Keď sa správny orgán rozhodne vyradiť dokumentáciu po uplynutí retenčnej doby, musí byť tento úkon konzultovaný

s premiérom, ktorý písomne potvrdí súhlas so zničením dokumentácie.

Nadobudnutie a uchovávanie

Nadobudnutie

NAJ akceptuje dokumentáciu, ktorá spadá pod nasledovné:

1. Historické verejné záznamy a archívy, ktoré vznikajú v správnych orgánoch alebo v registrovaných správnych agentúrach. Majú schválený zoznam dokumentácie na transfer do NAJ a ich retenčná doba vypršala.
2. Historické verejné záznamy a archívy, ktoré premiér určí za potrebné a majú byť uchované v NAJ. Táto dokumentácia je prevezená do NAJ na základe dohody so štátnym orgánom, ktorý uchováva takéto dokumenty.
3. Dokumenty právnických osôb, iných organizácií alebo fyzických osôb, ktoré sú darované alebo uschované a NAJ ich kategorizuje ako historické verejné záznamy a archívy.

Od roku 2011 akceptuje NAJ historické verejné záznamy a archívy aj v elektronickej podobe (digitálne záznamy) od správnych orgánov na prenosných pamäťových médiách alebo za pomoci integrovaného systému elektronických dokumentov, ktorý sa používa v celom vládnom systéme.

Po prevzatí historických verejných záznamov a archívov postupuje NAJ k sprístupneniu dokumentácie pre verejnosť. Dokumenty prejdú konzervačným ošetrením (fumigáciou), každému dokumentu je priradené referenčné číslo, sú preskúvané všetky citlivé informácie a následne sú katalogizované.

Dokumentácia je v princípe sprístupnená verejnosti do jedného roka od jej prevzatia do NAJ.

Fumigácia a karanténa (kontrola vírusov)

Aby sa zabránilo ďalšiemu poškodeniu, ktoré spôsobuje plesň, hmyz a iné, sú všetky nové prevzaté papierové dokumenty ošetrené fumigáciou (vysokoúčinný spôsob likvidácie škodcov všetkého druhu použitím plynu). S prístrojom na etylénoxidovú fumigáciu (typ so zníženým tlakom) trvá tento proces 10 dní.

Pri elektronických záznamoch je vykonaná tzv. vírusová kontrola, aby sa zabránilo prípadnému poškodeniu po sprístupnení. Vírusová kontrola je implementovaná pomocou niekoľkých typov antivírusového softvéru na samostatnom systéme nezávislom od iných počítačových sietí.

⁵ Pozri pozn. pod čiarou č. 3.

Dlhodobé uskladnenie

Špecifické historické verejné záznamy a archívy uložené v NAJ a v iných verejných archívoch sú trvalo uschované. Iné ako elektronické dokumenty sú uskladnené a uchovávané v špeciálnych miestnostiach na Centrále v Tokiu a v Tsukuba Annex. V princípe sa v jednotlivých skladoch udržiava stála teplota 22 stupňov Celzia a vlhkosť 55 %. Osvetlenie je presne nastavené a používajú sa žiarovky bez ultrafialového svetla, aby sa predišlo zmene zafarbenia papiera a atramentu.

V jednotlivých skladoch sú nastavené bezpečnostné opatrenia ako zámky na dverách, detektory dymu, CO₂ a hasiace prístroje s inertným plynom proti požiaru. Sklady sú dôkladne čistené na udržanie kvalitného ochranného prostredia. Tiež sú nastavené pasce na hubenie škodcov.

Zhoršeniu stavu dokumentov sa predchádza odkyslením papiera a zmierňuje ho aj odstránenie kovových svoriek a spiniek.

Elektronické dokumenty sú primárne uchovávané v systéme s názvom *Elektronické archívne záznamy Japonska*. Tento systém je vybavený úložiskom určeným na uchovanie. Elektronické dokumenty, ktoré prešli procesom potrebným na dlhodobé uchovávanie, sú v ňom uchovávané a spravované. Všetky elektronické záznamy sú zálohované na optické pamäťové disky na dlhodobé uchovanie a tieto disky sú uložené v Tsukuba Annex.

Katalogizácia

Špecifické historické verejné záznamy a archívy sú katalogizované podľa zväzku a tieto dáta sú sprístupnené v Digitálnom archíve NAJ pre verejnosť.

Pri katalogizácii sa vždy uvádzajú nasledujúce informácie:

- Kategória a názov
- Meno pôvodcu, typ nosiča, (či ide o dar alebo depozit)
- Dátum získania, daru alebo depozitu
- Miesto uloženia
- Typ nosiča
- Referenčné číslo
- Alternatívne metódy použitia, keď nie je prístupný originál
- Klasifikácia obmedzenia použitia
- Iné informácie

Reprodukcia

S cieľom zlepšiť zachovanie a prístup k špecifickým historickým verejným záznamom a archívom

sú tieto dokumenty kopírované na správne médium v súlade s plánom reprodukcie, ktorý je založený na obsahu, stave, čase po vytvorení/akvizícii, stave prístupu atď.

V súčasnosti sú všetky reprodukcie vytvárané digitálne. Informácie, ktoré sa týkajú novovytvorených reprodukcii, sú uverejnené na stránke NAJ vždy na začiatku nového fiškálneho roka.

Prístup verejnosti

Postup sprístupňovania

Prístup verejnosti k špecifickým historickým verejným záznamom a archívom je v princípe vždy povolený, pokiaľ by ich uverejnenie nespôsobilo poškodenie práv a záujmov jednotlivcov alebo existujú iné opodstatnené dôvody na jeho obmedzenie. Bádatelia si môžu za poplatok objednať kópie originálov dokumentov.

V bádateľni (*reading room*) môžu bádatelia robiť fotografie so svojimi vlastnými malými fotoaparátmi bez blesku. Dokumenty, ktoré sú uložené v Tsukuba Annex a sú klasifikované ako prístupné alebo sčasti prístupné, môžu byť sprístupnené po zabezpečení nevyhnutného procesu na centrále v Tokyu.

Katalógy publikácií, brožúry a iné informačné zariadenia sú prístupné verejnosti v bádateľni.

Digitálny archív

Digitálny archív je online služba NAJ, cez ktorú si môže verejnosť vyhľadávať v katalógoch historických dokumentov a prezerať jednotlivé obrázky cez internet. Tento digitálny archív má dve možnosti vyhľadávania: tzv. vrstvené vyhľadávanie alebo vyhľadávanie pomocou kľúčových slov. Okrem týchto dvoch možností má digitálny archív možnosť tzv. krížového vyhľadávania, ktoré vie zabezpečiť prepojenie medzi rôznymi databázami, domácimi či zahraničnými.⁶

Informácie cez internet

NAJ má web stránku, cez ktorú môže verejnosť získať informácie o archíve a dokumentoch uložených v NAJ. Stránka obsahuje nasledujúce informácie:

O nás – naše vízie, prístup, služby a činnosti
Začíname – prístup k špecifickým historickým verejným záznamom a archívom, sprievodcovská mapa, FAQ atď.

Naše vlastníctvo (fondy, zbierky) – NAJ digitálny archív, databáza Japonského centra pre ázijské historické dokumenty (JACAR), digitálna výstava atď.

⁶ Dostupné na: https://www.digital.archives.go.jp/index_e.html.

Informácie o výstavách – aktuálne výstavy a predchádzajúce výstavy atď.

Publikácie – Novinky Japonského národného archívu (časopis pre vzťahy s verejnosťou) atď.

Archív – online edition atď.⁷

Činnosti týkajúce sa domácej spolupráce

Odborná príprava v oblasti správy verejných záznamov a archívneho manažmentu

Tieto programy sú poskytované ľuďom vo vedení v oblasti správy dokumentácie v štátnych administratívnych orgánoch a v združených správnych agentúrach so zameraním na správu súčasnej dokumentácie. Programy pozostávajú z troch ďalej opísaných kurzov:

1. *Public Records and Archives Management Training I* (program pre začínajúcich, nových zamestnancov) – je to základný program, ktorý hovorí o manažovaní a prevoze dokumentácie do archívov. Tento kurz pomáha účastníkovi pochopiť podstatu zákona o správe verejných dokumentov a získajú základné vedomosti o správe a prenose verejných záznamov a archívov.

2. *Public Records and Archives Management Training II* (program pre zamestnancov vo vedení správy verejnej dokumentácie) – je to rozsiahly program odbornej prípravy v oblasti správy verejných záznamov, najmä pre zamestnancov verejného sektora zodpovedných za správu záznamov. Tento program pomáha účastníkovi pochopiť zákon o správe verejných záznamov a archívov a príslušné akty a nariadenia, ako aj hlavné odborné otázky týkajúce sa správy, uchovávaní a využívania verejných záznamov a archívov.

3. *Public Records and Archives Management Training III* (špeciálny študijný program pre zamestnancov vo vedení správy verejných dokumentov) – cieľom tohto programu je ďalšie zvyšovanie kvalifikácie pre manažovanie záznamov prostredníctvom účasti na celom alebo na časti tohto školenia. V tomto programe si účastníci zvýšia odborné znalosti potrebné na ďalšiu spoluprácu s verejnosťou.

Školenie archivárov

Tieto programy sú poskytované ľuďom, ktorí pracujú vo verejných archívoch, štátnych alebo regionálnych, so zameraním na správu archívnej dokumentácie. Programy pozostávajú z troch nižšie opísaných kurzov:

1. Archívny tréning I (základný program pre zamestnancov) – je to základný školiaci program pre za-

čínajúcich zamestnancov o archívnom inštitucionálnom systéme a postupoch. Účastníci získajú základné vedomosti o uchovávaní historických verejných záznamov a archívov, o koncepcii systému archívov s cieľom zvýšiť ich kvalifikáciu – ako personálu v archívoch.

2. Archívny tréning II (tematicky špecifikovaný program) – ide o intenzívny program, v ktorom sa účastníci naučia archívny inštitucionálny systém a praktiky pomocou lekcii a skupinových diskusií na špeciálne a technické témy. Toto školenie má za cieľ pomôcť účastníkovi naučiť sa metódy a riešenia praktických problémov prostredníctvom spoločného štúdia špecifických tém, ktoré sa zaoberajú uchovávaním a používaním historických dokumentov.

3. Archívny tréning III (špeciálny program pre verejné archívy) – cieľom tohto programu je vyškoľiť špecialistov, ktorí majú hlavnú úlohu vo vedení archívov. Všetci účastníci, ktorí ukončia všetky požadované triedy a predložia dizertáciu, získajú certifikát. Tento program poskytuje účastníkovi špecializované znalosti požadované pre odborníkov podľa článku 4 § 2 zákona o verejnom archíve.

Zoznam štátnych archívov atď. a archívov miestnych samospráv

Zoznam štátnych archívov

Národný archív Japonska (NAJ), Cisársky domáci archív, Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí, Hokkaido univerzitný archív, Centrum akademických zdrojov a archív univerzity Tohoku, Archív univerzity Tsukuba, Archív univerzity Tokyo, Archív univerzity zahraničných štúdií, Technické múzeum a archív Tokyo, Archív univerzity Nagoya, Archív univerzity Kyoto, Archív univerzity Osaka, Archív univerzity Kobe, Archív univerzity Hiroshima, Archív univerzity Kyushu, Archív banky Japonska.

Zoznam archívov miestnych samospráv

Prefektúry – 39 zariadení

Archív Hokkaido, Centrum archívov (centrálny archív) prefektúry Amori, Archív prefektúry Miyagi, Archív prefektúry Akita, Centrum archívov (centrálny archív) prefektúry Yamagata, Archív prefektúry Fukushima, Múzeum histórie prefektúry Ibaraki, Archív prefektúry Chiba, Metropolitný archív Tokyo, Archív prefektúry Kanagawa, Archív prefektúry Niigata, Archív prefektúry Toyama, Archív prefektúry Fukui, Múzeum histórie prefektúry Nagano, Historický archív prefektúry Gifu, Centrum verejných záznamov prefektúry Shizuoka, Archív prefektúry

⁷ Pozri: <http://www.archives.go.jp/english/>.

Aichi, Múzeum prefektúry Mie, Archív Shiga, Inštitút knižnice a archívu Kyoto, Archív prefektúry Osaka, Vládny (štátny) archív prefektúry Hyogo, Knižnica a informačné centrum prefektúry Nara, Archív prefektúry Wakayama, Archív prefektúry Tottori, Centrum verejných záznamov prefektúry Shimane, Archív prefektúry Okayama, Archív prefektúry Hiroshima, Archív prefektúry Yamaguchi, Archív prefektúry Tokushima, Archív prefektúry Kagawa, Archív prefektúry Kochi, Archív prefektúry Fukuoka, Vládny (štátny) archív prefektúry Saga, Archív prefektúry Oita, Archív prefektúry Okinawa.

Mestá – 9 zariadení

Sapporo mestský archív, Kawasaki mestský archív, Sagamihara mestský archív, Nagoya mestský archív, Osaka mestský archív, Kobe mestský archív, Hiroshima mestský archív, Kitakyushu mestský archív, Fukuoka verejná mestská knižnica.

Ďalšie obce – 33 zariadení

Archív Daisen, Hitachiomiya mestský archív, Oyama mestský archív, Haga mestská knižnica/múzeum/archív, Nakanojo múzeum ľudu a histórie, „Musée“ Kuki mestský archív, Yashio mestské múzeum, Itabashi mestský archív, Masashimo historické múzeum, Fuchu sála historického dedičstva a archív, Fujisawa mestský archív, Archív Samukawa, Joetsu mestské verejné záznamové centrum, Toyama mestský archív, Nagano mestský archív, Matsumoto mestský archív, Ueda mestský archív, Suzaka mestský archív, Tomi mestský archív, Azumino mestský archív, Nagawa mestský archív, Obuse mestský archív, Takayama mestský archív, Iwata mestský archív, Moriyama mestský archív, Amagasaki mestský archív, Takamatsu mestský archív, Mitoyo mestský archív, Archívy mesta Seiyo a Shirokawa, Fukuoka komunálny archív, Dazaifu mestský archív, Archív Amakusa, Chatan mestský archív.

Budúcnosť

V NAJ sme navrhli a vytvorili plán na zabezpečenie a výškolenie archivárov. Je to dôležitý a naliehavý problém, ktorému čelia archívne inštitúcie po celom Japonsku. Rozhodli sme sa zaviesť tento plán do praxe v spolupráci s príbuznými organizáciami. Plán má tri základné body:

1. Pripraviť tzv. normu Základné úlohy a kompetencie archivára (ďalej len *norma*), špecifikujúcu úlohy, ktoré archivári vykonávajú, ako aj všetky potrebné kompetencie a požiadavky na vykonanie úloh.

2. Považovať *normu* za základ kultivácie profesie, vďaka ktorej univerzity a iné vzdelávacie inštitúcie odrážajú jej obsah vo svojich vzdelávacích a školiacich programoch.

3. Vytvorenie certifikačného systému pre kompetencie a požiadavky na archivára, ktorý bude zavedený *normou* a tiež zabezpečenie sociálneho postavenia archivárov ako profesionálnej činnosti.

V roku 2014 začalo NAJ zvažovať jednotlivé vyššie uvedené body. V roku 2016 bolo navrhnuté predbežné znenie *normy*, ale výskum pokračoval a zhromažďoval spätnú väzbu od súvisiacich organizácií po celom Japonsku. V decembri 2017 bol publikovaný prvý návrh. Následne bola pripravená ďalšia štúdia vďaka novým spätným väzbám na provizórny návrh *normy*, ktorý bol publikovaný. Finálna verzia *normy* bola publikovaná v decembri 2018.

Základné body *normy* sú:

1. Poslanie archivára

Archivári sú profesionáli, ktorí dozerajú na korektnú správu verejných záznamov a archívov, ktoré sú verejnými zdrojmi informácií a zabezpečujú ich trvalé uchovanie a dostupnosť. Poslaním archivára je zlepšovať kvalitu a efektivitu organizovania aktivít voči verejnosti a tiež prispievať do spoločnosti uchovávaním a sprístupňovaním osobných, organizačných a sociálnych záznamov.

2. Etika a základné postoje archivárov

Na splnenie pridelených úloh musí archivár vykonať prácu v súlade s Etickým kódexom archivárov, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením Medzinárodnej rady archivárov v roku 1996 v Pekingu. *Archivári by mali vždy zabezpečovať spravodlivosť a neutralitu, úprimne plniť svoje poslanie bez toho, aby sa museli snažiť skryť alebo meniť pravdu manipuláciou s dôkazmi a mali by mať vysokú úroveň etiky, pokiaľ ide o ich úlohy, ako aj pevný prístup k neustálemu zlepšovaniu sa.*

3. Úlohy archivárov, ich vedomosti a zručnosti

Základné úlohy, ktoré archivár vykonáva, sú rozdelené do štyroch kategórií:

- I. hodnotenie a výber fondu
- II. manažment fondu
- III. prístup verejnosti
- IV. informačné a komunikačné služby

V *norme* sme definovali a vysvetlili ďalších 22 podkategórií spolu s informáciami a zručnosťami potrebnými na ich vykonanie (implementačné požiadavky), organizovanie vzťahov medzi úlohami a popismi zodpovedajúcich úloh. V *norme* sú časti, ktoré sa venujú pochopeniu základných práv týkajúcich sa verejných záznamov a archívov, ktoré sa vyžadujú ako základná podmienka spoločná pre rôzne úlohy. Témy, ktoré sa týkajú znalostí o digitalizácii, elektronických dokumentoch a informačných systémoch, ako aj riadiacich schopností týkajúcich sa úloh ako celku.

4. Iné

Norma špecifikuje, že k revíziám môže dôjsť podľa zmien v sociálnych normách týkajúcich sa správy verejných dokumentov alebo pokroku informačných technológií. V závislosti od toho odporúčajú zaviesť dodatky a zmeny, ak *normu* uplatňujú rôzne archívne inštitúcie, v závislosti od povahy fondov a rozsahu každej organizácie. Ďalším bodom v texte je, že napriek tomu, že *norma* bola určená pre archivárov verejných inštitúcií, dúfame, že bude slúžiť ako referenčný bod a budú ju uplatňovať aj ostatné inštitúcie a organizácie.

V súlade s požiadavkami *normy* v súčasnosti prehodnocujeme otázku odbornej prípravy a pracujeme na vytvorení certifikačného systému na zabezpečenie spoľahlivosti a odbornej kvalifikácie archivárov ako profesie, ktorá predpokladá ďalšie kroky v pláne týkajúce sa zabezpečenia a školenia archivárov.

Pokiaľ ide o vytvorenie certifikačného systému, založili sme Prípravný výbor pre certifikáciu archivárov, ktorý tvoria skupiny a špecialisti zapojení do odbornej prípravy a podpory archivárov v rámci NAJ, a dokončujeme podrobný návrh systému.

Vo fiškálnom roku 2020 sme založili certifikačný výbor archivárov a odštartovali certifikačné aktivity.

Minulý rok vstúpilo Japonsko do novej éry s názvom Reiwa. Domnievame sa, že v novej ére stojíme pred dvoma dôležitými výzvami. Prvou je aplikácia digitálnych technológií prostredníctvom získavania, využívania a uchovávaní „digitálnych“ záznamov a digitalizácie papierových záznamov, ostatných analógových médií, úsilia rozvíjať archivárov v digitálnej ére.

V súčasnej situácii, keď rýchlo postupujúca implementácia správy elektronických verejných záznamov predstavuje v Japonsku veľký národný projekt, považuje NAJ za potrebné sa aktívne podieľať na poskytovaní odborných znalostí. Zároveň sa od nás vyžaduje, aby sme okrem zhromažďovania rôznych materiálov a zabezpečovania ich primeraného uchovávaní aj správne reagovali na zmeny v spoločenských požiadavkách, ako sú napríklad potreby používateľov týkajúce sa toho, čo sa očakáva od archívnej inštitúcie. Naša reakcia na vysvetlenia vyjadrené používateľmi, ako aj širokou verejnosťou, je neustále zlepšovať naše poskytovanie dlhodobého a stabilného prístupu k záznamom. Na druhej strane, vývoj digitálnych technológií, ktoré stoja za správou záznamov a informácií, zostáva nezmenený, sú ľudia, ktorí ich používajú, a archivári, ktorí ich spravujú. Preto pracujeme na tom, aby mali všetci možnosť naplno využiť obrovské a diverzifikované záznamy vytvorené digitálnymi technológiami, musíme ako archivári,

ako ľudia preskúmať a prehodnotiť jeden po druhom samotné koncepty samotných úloh.

V tomto zmysle možno povedať, že vyššie popísaný štandard predstavuje míľnik pokiaľ ide o zohľadnenie úlohy, ktorú v digitálnej ére zohrávajú archivári.

Podporujeme tiež plány na výstavbu novej budovy pre NAJ, ktorej dokončenie je naplánované na rok 2026. NAJ sa bude usilovať o podstatné funkčné zlepšenie a zvýšenie počtu pracovníkov. Realizáciou týchto projektov budeme pokračovať v úsilí navrhnuť najlepšiu formu archívov, aby sme zvládli neustále sa meniacu dobu. Chceme sa poučiť z odborných znalostí a skúseností rôznych krajín a zainteresovaných strán a uplatniť ich pri iniciatívach v Japonsku, kedykoľvek je to možné.

Autor: Japonský národný archív

Preklad: Zuzana Hasáková

100 ROKOV NESKÔR:

Spoznávanie prvej svetovej vojny prostredníctvom archívu v Národnom múzeu prvej svetovej vojny

Úvod a prehľad

Program prezentuje prehľad archívnej zbierky Národného múzea a pamätníka prvej svetovej vojny, jej históriu a vývoj a tiež jej využitie ako zdroja pre pracovníkov múzea i bádateľov. Zbierka poskytuje historický materiál pre kurátorské výstavy robené zamestnancami a, ak je potrebné, na doplnenie výstav organizovaných inými inštitúciami. Pre bádateľov je to primárny zdroj dokumentov z prvej

Priestory výskumného centra Edwarda Jonesa.

Foto: Jonathan R. Casey.

svetovej vojny vo viacerých formátoch a niekoľkých cudzích jazykoch. Program sa tiež zaoberá otázkou, ako sprístupniť zbierku verejnosti a ako uľahčiť jej využitie.

Archívna zbierka bola vytvorená v roku 1920 zo zbierky vojenských plagátov, ešte keď múzeum fyzicky neexistovalo. V roku 1921 sa najvyšší veliteľia hlavných dohodových mocností a USA, ktoré zastupoval generál americkej armády John J. Pershing, zhromaždili, aby vybrali miesto budúceho múzeu a pamätníku. V roku 1926 Calvin Coolidge, zastupujúci vládu USA, predsedal otvoreniu múzea a jeho odovzdaniu verejnosti. Označenie „národný“ bolo pre múzeum schválené kongresovou rezolúciou v roku 2004 a v roku 2015 aj pre status pamätníka. V roku 2006 múzeum tiež získalo prestížne označenie národná historická pamiatka.

Poslaním múzea a pamätníka je vzdelávať o vojne a jej vplyve prostredníctvom stálych aj meniacich sa výstav, dosahom na verejnosť a prístupom bádateľov k zbierkam. Interpretované výstavy rozprávajú príbeh o vojne nielen z pohľadu účasti Američanov, ale všetkých zúčastnených krajín, vďaka čomu majú skutočne globálny charakter. Počas stého výročia vypuknutia a trvania vojny v rokoch 2014 – 2018 a mierových snáh v roku 2019 bolo vyrozprávanie príbehu a trvalých následkov tohto globálneho konfliktu obzvlášť dôležité.

Kto využíva zbierku – kto sú bádatelia?

Bádatelia čerpajúci z archívu múzea pochádzajú z rôznych prostredí, majú rozličné záujmy. Niektorí sú vedci pracujúci na knihe alebo štúdii, niektorí spisovatelia alebo kurátori z iných múzeí a mnohí z nich sú študenti pracujúci na projektoch. Často sú to i filmoví dokumentaristi, hľadajúci vhodné vizuály pre produkciu, pre ktorých máme k dispozícii tisíce fotografií, stovky plagátov, pohľadníc a hodiny filmových záberov.¹

Prístup k zbierkam pre verejnosť či bádateľov je možný dvoma spôsobmi. Prvým je databáza online zbierok na adrese múzea www.theworldwar.org/explore/online-collections-database, kde si môžete urobiť obraz o rozsahu zbierok. Databázu tvoria prevažne fotografie a bibliografické informácie z fondov knižnice. V prebiehajúcom procese digitalizácie je však dostupných stále viac dokumentov

*Priestory výskumného centra Edwarda Jonesa.
Foto: Jonathan R. Casey.*

a prechodných písomností či tlačovín, tzv. „efemér“. Druhým spôsobom je využitie výskumného centra Edwarda Jonesa, kde návštevníci môžu listovať vo fondoch a v prípade potreby diskutovať s pracovníkmi o výskume. Väčšina záležitostí spojených s centrom sa týka vyhľadávania informácií o príbuzných, ktorí slúžili vo vojne. Stredisko má množstvo zdrojov, ktoré im s tým môžu pomôcť, vrátane dejín americkej armády, súpisiek a dejín vojenských období štátov a krajov, ktoré majú zvyčajne čestné listiny alebo všeobecné zoznamy tých, ktorí vo vojne slúžili. Centrum tiež ponúka prístup na stránky ancestry.com a fold3.com a poskytuje kontaktné informácie k úložiskám v štátnych archívoch, ktoré majú záznamy k 1. svetovej vojne.

Výskumné centrum a knižničné fondy

Výskumné centrum Edwarda Jonesa,² ktoré sa nachádza na spodnom poschodí Národného múzea 1. svetovej vojny a pamätníka v Kansas City v štáte Missouri, poskytuje významné zdroje pre každého, kto sa zaujíma o výskum histórie 1. svetovej vojny, či už z užšej alebo širšej perspektívy. Výskumné centrum má rozsiahlu knižnicu (približne 10-tisíc titulov) primárnych a sekundárnych zdrojov, vrátane historických rozprávání a vedeckých časopisov. Nachádza sa tu aj rozsiahla zbierka histórie vojenských jednotiek a štátne zoznamy, ktoré návštevníkom výskumného centra poskytujú informácie o príbuzných, slúžiacich vo vojne. Je to tiež

¹ Máme okolo tristotisíc dvojrozmerných archívnych dokumentov všetkých druhov; okolo tisíc dvesto plagátov (niekoľko stoviek sú duplikáty), notové záznamy, pohľadnice, fotoalby, zápisníky, zvukové záznamy, filmy, fotografie, mapy, osobnú a oficiálnu korešpondenciu a rozsiahlu kategóriu s názvom Efeméry, ktorá obsahuje rôznu škálu objektov. Taktiež v knižničnom fonde sa nachádza okolo desaťtisíc titulov.

² Edward Jones slúžil počas prvej svetovej vojny v americkom námorníctve. V 20. rokoch 20. storočia založil finančnú investičnú spoločnosť so sídlom v St. Louis v štáte Missouri.

miesto, kde sa dá urobiť hĺbkový výskum z primárneho zdroja s využitím archívneho (2-rozmerného) a 3-rozmerného zbierkového materiálu, ktorý obsahuje všetko od listov a denníkov, popísaných pohľadníc a služobných dokumentov až po uniformy, výstroj a insígnie jednotiek.

Čo sa týka štruktúry zamestnancov, tvoria ju: riaditeľ archívu a výskumného centra, manažér výstav, ktorý pracuje s 2D a 3D zbierkami, archivár spracúvateľ a kurátor 3D zbierok. Každý semester máme aj neplateného stážistu a momentálne aj plateného digitalizačného technika, ktorý pracuje na zbierke listov.

Program pre verejnosť s archívom – zdroje vzdelávania

Archívna zbierka prispieva do programu pre verejnosť najpriamejšie historickým obsahom pre výstavy. Primárnym priestorom využívaným na výstavy archívnych materiálov je Ellis Gallery, ktorá sa nachádza na rovnakom poschodí múzea ako výskumné centrum. To vytvára akúsi synergiu medzi využitím zbierky na výskum a kurátorskou výstavou s archívnym historickým obsahom. Typická výstava využíva obsah z viacerých kategórií archívneho materiálu. Nielen textové dokumenty, ale i fotografie, umelecké diela, digitalizovaný materiál a ďalšie. Pracovníci archívnych zbierok poskytujú digitalizáty na rôzne účely pracovníkom múzea, do obsahu webstránky www.theworldwar.org, pre sociálne médiá, na marketing pre výstavy, programy a udalosti. Pre pedagógov poskytuje archívny obsah dvojmesačník *Understanding the Great War (Pochoopenie Veľkej vojny)*, vytvorený v spolupráci s národnou storočnicovou komisiou prvej svetovej vojny, ktorý sa distribuuje tisícom učiteľov v krajine a navrhuje tak, aby korešpondoval s učebnými osnovami sociálnych štúdií.

Úloha archívu

Archívna zbierka je súčasťou rozmanitej zbierky na svetovej úrovni, globálneho i národného rozsahu, ktorá sa dobre hodí práve pre múzeum svetovej úrovne o globálnej historickej udalosti. Buduje sa takmer sto rokov z mnohých individuálnych a inštitucionálnych darov a je bohatým zdrojom pre každého, kto sa zaujíma o obdobie prvej svetovej vojny. Bádatelia a široká verejnosť sú vítaní ju využiť a lepšie tak porozumieť svetu.

Autor: Jonathan R. Casey

Riaditeľ archívu a výskumného centra Edwarda Jonesa,

Národné múzeum a pamätník prvej svetovej vojny

Preklad: Jana Kafúnová, Slovenský národný archív

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

OCENENIE ARCHÍVU UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Univerzita Komenského v Bratislave (ďalej len UK) je nielen najstaršou a najväčšou univerzitou na Slovensku, ale aj prvou vysokoškolskou inštitúciou, ktorá na našom území umožňovala najvyššie vzdelanie v slovenskom jazyku. Ani za uplynulých 100 rokov od jej vzniku nestratila na význame pre vedu, kultúru a rozvoj vzdelanosti. A práve okružle výro-

Jedna z Pamätných medailí Univerzity Komenského v Bratislave pri príležitosti 100. výročia vzniku bola určená aj Archívu UK v Bratislave za prácu počas jubilejného roku osláv. Foto: Tomáš Madeja.

čia inštitúcií sú skúškou pre verejné špecializované archívy, ktoré svojou činnosťou a aktivitami môžu svojmu zriaďovateľovi preukázať opodstatnenosť a dôležitosť svojej existencie a oboznámiť širokú verejnosť s výsledkami svojej práce. Výnimkou v tomto smere nebol ani Archív Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý to plnohodnotne preukázal vo významnom jubilejnom roku pre Univerzitu Komenského v Bratislave, keď 27. júna 2019 oslávila 100. výročie svojho vzniku a dňa 9. decembra sto rokov od začatia výučby na jej prvej a zároveň aj jej najstaršej fakulte – Lekárskej fakulte UK v Bratislave.

Z dejín Archívu Univerzity Komenského v Bratislave

Založeniu Archívu Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej len Archív UK), ako samostatného odborného pracoviska, predchádzalo zriadenie Kabinetu dejín Univerzity Komenského v Bratislave ako odborného a vedeckého pracoviska dňa 1.

Za Archív UK prevzala Pamätnú medailu Univerzity Komenského v Bratislave pri príležitosti 100. výročia Mária Grófová. Foto: Tomáš Madeja.

júla 1963, čo sa stalo na základe rozhodnutia Vedenia UK zo dňa 13. mája 1963. Po priestorovom a personálnom zabezpečení začal kabinet svoju činnosť a jeho hlavnou úlohou bol výskum dejín univerzity a vysokého školstva na Slovensku aj v cudzích archívoch a zároveň archívna práca zameraná na preberanie a spracovávanie prevzatých archívnych dokumentov. O univerzitnom archíve však môžeme hovoriť odvtedy, keď jeho významné postavenie potvrdila dohoda medzi Ministerstvom školstva a kultúry a Ministerstvom vnútra (ďalej len MV) vtedajšej ČSSR uzatvorená v roku 1965, keď mu bol v zmysle vládneho nariadenia č. 29/1954 Zb. zo dňa 7. mája 1954 o archívnictve priznaný k 31. marcu 1965 štatút archívu osobitného významu, ktorý si v tom čase univerzita ako jedna z mála vysokoškolských inštitúcií vo vtedajšom Československu aj samostatne spravovala. Na základe tejto skutočnosti bol Archív UK začlenený ako oddelenie do organizačnej štruktúry Kabinetu dejín UK a jeho pracovníci tak mali systematizované odborné, vedecké a dokumentačné pracovné miesta.

Po zmene organizačnej štruktúry rektorátu Univerzity Komenského (ďalej len RUK) na konci 60. rokov boli Kabinet dejín UK, Archív UK a Publikačné oddelenie RUK zlúčené do Publikačného a historicko-dokumentačného odboru RUK, v ktorom bol archív na žiadosť vtedajšej Slovenskej archívnej správy MV SSR zachovaný ako jedno jeho samostatné oddelenie. Po prijatí nového zákona o vysokých školách v roku 1980, na základe ktorého sa zmenila organizačná štruktúra RUK, bol dovtedy samostatný publikačný a historicko-dokumentačný odbor zrušený a spolu s archívom na dlhých 10 rokov včlenený ako oddelenie propagácie a historickej dokumentácie do Odboru pre výchovno-vzdelávaciu činnosť RUK.

V roku 1990 sa opäť zmenila organizačná štruktúra RUK, čo pre archív znamenalo, že po vyčlenení

Príhovor Márie Grófovej, vedľa rektor univerzity profesor Marek Števček a kolektív Archívu UK. Foto: Tomáš Madeja.

z odboru sa v roku 1991 osamostatnil a organizačne začal podliehať prorektorovi UK pre vzdelávaciu činnosť. V hospodársko-finančných otázkach, technických záležitostiach a po personálnej stránke však patril do právomoci kvestora UK, ktorému bol v rokoch 2003 – 2016 podriadený aj organizačne. Na krátke obdobie (1. 1. 2017 – 30. 9. 2019) archív organizačne riadil prorektor UK pre rozvoj, od 1. októbra 2019 podlieha prorektorovi UK pre knižničné a informačné služby.

Priestorové a personálne zabezpečenie Archívu UK

Počas svojej existencie prešiel archív nielen organizačnými zmenami, ale aj personálnymi a priestorovo-technickými. Od roku 1963 doteraz viedlo archív 7 vedúcich a na pozíciách archivár, dokumentarista, odborný pracovník a pomocný pracovník pracovalo 21 zamestnancov. Archív UK vedie od 1. marca 2018 Mária Grófová, kolektív v súčasnosti tvoria dvaja archivári na plný úväzok, jeden archivár a jeden odborný pracovník, obaja na 60 % úväzok a dvaja odborní pracovníci. Archív UK sa viackrát sťahoval z priestorov historickej budovy univerzity na Šafárikovom námestí a prešiel rôznymi časťami hlavného mesta Bratislavy od areálu Mlynské luhy cez areál na Botanickvej ulici až po areál na Starých gruntoch v Mlynskej doline, kde sídli od 19. mája 2008. Ďalšie skúšky, ktorými archív prechádzal, boli živelné pohromy. Jeho zamestnanci sa museli viackrát popasovať s vodou a zatopenými priestormi. Prvý raz v auguste 2002, v čase, keď sídlil v blízkosti Dunaja, ktorý sa vylial a pracovníci archívu zachraňovali archívne dokumenty a zbierky pred valiacou sa vodou. História sa, žiaľ, zopakovala aj v júni 2018 po prietrži mračien, ktorá spôsobila zaplavenie suterénu historickej budovy univerzity. Vtedy pracovníci archívu opäť zachraňovali nielen

*Rector univerzity profesor Marek Števček ocenil prácu Márie Grófovej nielen v jubilejnom roku Striebornou medailou Univerzity Komenského v Bratislave.
Foto: Tomáš Madeja.*

archívne dokumenty Archívu UK uložené v priestoroch na Šafárikovom námestí, ale aj registratúru rektorátu UK. Vďaka premyslenému umiestneniu regálov našimi predchodcami sa neznehodnotili žiadne z uchovávaných archívnych dokumentov.

Archív UK a jubileá

Zvlášť jubilejné roky vzniku univerzity či jej súčastí (fakúlt) sú náročné na prácu kolektívu archívu, ktorý popri svojich štandardných činnostiach vyplývajúcich z legislatívy a vnútorných predpisov univerzity s maximálnou flexibilitou reaguje na požiadavky vedenia univerzity i fakúlt, oddelenia vzťahov s verejnosťou, médií, ako aj na požiadavky fyzických osôb. Inak tomu nebolo ani pri príležitosti 100. výročia vzniku univerzity. Prvé úlohy spojené s jubileom sme dostali až v novembri 2017, keď okrem zadania vydať do júna 2019 štyri publikácie prišla aj požiadavka pripraviť a realizovať v súčinnosti s Múzeom mesta Bratislavy jubilejnú výstavu. Uvedené zadania boli pre krátkosť času ťažko splniteľné a nechýbali ani postupne sa vynárajúce ťažkosti s ich prípravami a zabezpečením každodenných činností archívu. Prvou prezentáciou univerzity v knižnej podobe sa stalo druhé a doplnené vydanie dvojzväzkového diela *Čestní doktori Univerzity Komenského 1928 – 2018*, čím sa to však neskončilo a v súčasnosti sa pokračuje na vydaní ďalších publikácií. Oslavy storočnice boli rozdelené na oficiálnu a študentskú časť. Študentská časť, pod názvom AMOS-fest, začínala koncom marca 2019 a na jej prípravu a organizovaní sa spolupodieľali pracovníci archívu. Jej súčasťou bola výstava *Čo ste ne(vedeli) o Univerzite Komenského v Bratislave*, ktorá bola otvorená 26. marca 2019. Po nej nasledovala výstava *Insígnie UK* v priestoroch Siene rektorov, ktorá bola pri tejto príležitosti výnimočne

sprístupnená v dňoch 27. a 28. marca 2019 aj širokej verejnosti. Tá mala jedinečnú príležitosť prvýkrát za bezmála sto rokov od vyhotovenia insígnií najstarších fakúlt UK vidieť univerzitný poklad v takmer kompletnej zostave (tri žezlá najmladších fakúlt boli v tom čase v reštaurátorských dielňach) spolu s insígniami, ktoré sa už nepoužívajú a sú deponované v zbierke múzejných predmetov v Archíve UK. Niekoľkomesačná príprava hlavnej výstavy k storočnici našej alma mater vyvrcholila vernisážou výstavy *Prvá dáma vzdelávania – 100 rokov Univerzity Komenského v Bratislave* dňa 25. júna 2019 v priestoroch Múzea mesta Bratislavy.

Rok 2019 sa neniesol len v duchu osláv storočnice univerzity, ale aj spomienkovej slávnosti 30. výročia Nežnej revolúcie pod názvom *NOVEMBER '89*. Pri tejto príležitosti sa už počas letných mesiacov archív zapojil do organizovania spomienkových výstav. Vernisáže výstav sa postupne uskutočnili 14. novembra v rondeli historickej budovy UK na Šafárikovom námestí za účasti dekana Filozofickej fakulty UK v Bratislave; táto výstava bola sprístupnená do konca decembra 2019, a 2. decembra vo foyeri pavilónu fyziky Fakulty matematiky, fyziky a informatiky UK v Bratislave pod názvom *NOVEMBER '89 na „matfyzu“*, ktorá trvala do konca januára 2020.

V závere jubilejného roka Univerzity Komenského v Bratislave si činnosť a všetky aktivity Archívu UK, ako aj mimoriadne pracovné nasadenie jeho vedúcej a zamestnancov, všimlo i vedenie univerzity a po prvýkrát po takmer 60-ročnej existencii archívu ho ocenilo. Stalo sa tak 18. decembra 2019 v Sieni rektorov, keď rektor UK Marek Števček ocenil Archív UK *Pamätnou medailou Univerzity Komenského v Bratislave* k 100. výročiu, ktorú odovzdal do rúk súčasnej vedúcej. Slávnostný akt pokračoval a rektor udelil *Striebornú medailu Univerzity Komenského v Bratislave* vedúcej Archívu UK Márii Grófovej za významný prínos pre Univerzitu Komenského v Bratislave v rámci budovania jej inštitucionálnej pamäti, rozvoja archívnictva a popularizácie jej historického odkazu, ktorá aktívne popri plnení svojich pracovných povinností prezentovala našu alma mater nielen na domácich podujatiach, ale aj medzinárodných konferenciách.

Ocenenie Archívu UK je výsledkom dlhodobu kvalitne vykonávanej každodennej činnosti a pozitívneho prístupu k pracovným povinnostiam celého kolektívu archívu. Rovnako je i záväzkom neustále dbať na ochranu, sústreďovanie a spracovanie archívnych dokumentov a predmetov múzejnej povahy univerzity, v ich sprístupňovaní a prezentovaní.

Jana Macounová
Archív UK

ŠPORTOVÝ DEŇ – EXKURZIA DO HRONSKÉHO BEŇADIKA

V rámci športového dňa, ktorý sa kvôli pretrvávajúcej koronakríze nemohol uskutočniť v skoršom termíne, si zamestnanci Štátneho archívu v Bratislave a jeho pracoviska Archívu Modra zorganizovali dňa 20. augusta 2020 poznávaco-oddychovú exkurziu do regiónu Tekov.

Cieľom vzdelávacej časti zázjazdu bol kláštor v Hronskom Beňadiku, v ktorom sme absolvovali komentovanú prehliadku pôvodne románskeho, v súčasnosti gotického kostola s kláštorom. Brat Ivan, ktorý prehliadku viedol, nám v hlavnej chrámovej lodi rozsiahlo objasnil vznik a históriu kostola, ktorého najstaršia časť pochádza z 11. storočia. Priblížil nám aj vnútorné vybavenie kostola a poukázal na niekoľko zaujímavých objektov, ako napríklad na drevený kríž upevnený nad hlavným oltárom, krstiteľnicu či kópiu Božieho hrobu. Následne sme sa odobrali do kaplnky Kristovej krvi, v ktorej sa nachádza relikvia Kristovej krvi. Bolo o nej možné počuť aj na jar tohto roku v súvislosti s vypuknutím pandémie koronavírusu, keď v lietadle obletela

*Kostol v Hronskom Beňadiku, miesto exkurzie.
Foto: Lucia Ondíková.*

*Účastníci exkurzie zo Štátneho archívu v Bratislave a pracoviska Archívu Modra v Hronskom Beňadiku.
Foto: Lenka Pavlíková.*

Slovensko a požehnala krajine a ľuďom. Brat Ivan nám ochotne relikviár otvoril a my sme mali možnosť na niekoľko desiatok sekúnd vidieť túto vzácnu relikviu.

Veľmi peknou a zachovalou krížovou chodbou v gotickom štýle nás sprievodca zaviedol do niekdajšej sýpky, v ktorej je vytvorená expozícia zameraná na jednotlivé obdobia dejín Slovenska a kláštora od praveku až po moderné dejiny, prispôbená tak, aby zaujala predovšetkým detského návštevníka. Celá budova sýpky prechádza rekonštrukciou a plánuje sa v nej vybudovať rozsiahle múzeum.

Poslednou časťou komplexu, kam nás náš sprievodca zaviedol, bola bašta, vybudovaná v čase tureckého nebezpečenstva, keď sa opätstvo zmenilo na pevnosť. Tu nás brat Ivan srdečne pozval na čaj (prípadne kávu) v kláštornej čajovni, umiestnenej práve v priestoroch bašty.

Následoval krátky rozhod, počas ktorého si niektorí dali kláštorňý čaj, iní využili príležitosť na návštevu obchodu so suvenírmi či na individuálnu prehliadku okolia kláštora. Následne sme sa naľodili do nášho minibusu a pokračovali v dennom programe.

Banícke jazero Tajch, pár kilometrov severne od Novej Bane. Foto: Lucia Ondíková.

Po bohatom a chutnom obede v Tekovskej kúrii a rýchlom nákupe v priľahlej pekárni sme pokračovali na miesto poobedného odpočinku, ktorým bolo banícke jazero Tajch, pár kilometrov severne od Novej Bane. Okolo jazera je vybudovaný kemping s možnosťou ubytovania, nachádza sa tu aj reštaurácia a bufet. Tu sme si spoločne urobili v príjemnom teple a slnečnom počasí prechádzku okolo jazera. Následne sme na jeho brehoch strávili ešte niekoľko desiatok minút, počas ktorých bola možnosť sa občerstviť, zahrať si bedminton či zahádzať lietajúci tanier, prípadne len tak ležosiť a pozorovať občasných plavcov v jazere.

Po veľmi príjemnom dni sme sa plní dojmov a dobrých pocitov vrátili podvečer do Bratislavy a už teraz sa tešíme na ďalšiu zaujímavú exkurziu.

Lucia Ondíková
Štátny archív v Bratislave

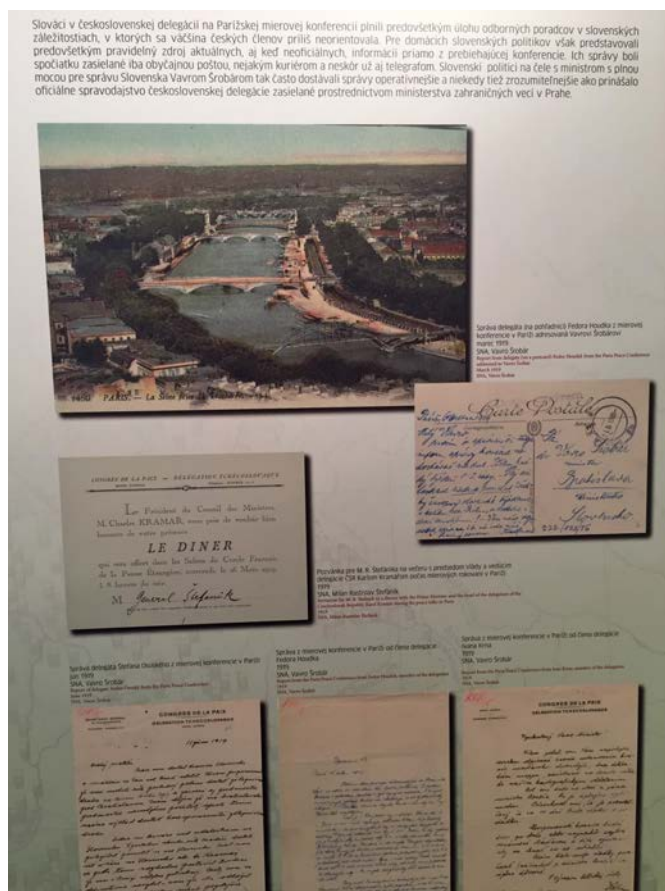
VÝSTAVA TRIANON V DOKUMENTOCH – STOROČNÁ HISTÓRIA HRANÍC SLOVENSKA

Ministerstvo vnútra SR v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave pri príležitosti stého výročia podpísania Trianonskej zmluvy predstavili verejnosti výber z písomných dokumentov, fotografií, máp a plánov, ktoré sa nachádzajú v rôznych štátnych archívoch a na odbore štátnych hraníc. Vernisáž výstavy s názvom *Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc* sa uskutočnila dňa 9. septembra 2020 v priestoroch Univerzitnej knižnice.

Výstava bola prístupná širokej verejnosti do 12. októbra 2020.

Výstavu otvoril minister vnútra Roman Mikulec slovami: „Dnešnú Európu hranice nerozdeľujú, ale spájajú nás spoločné hodnoty a záujmy. Obyvateľov prihraničných oblastí spájajú bohaté kultúrne a spoločenské aktivity, cestovný ruch, často spoločné cezhraničné projekty. Niet však pochybnosti o tom, že Trianon ako symbol zásadnej zmeny usporiadania strednej Európy je historickou udalosťou, ktorá zanechala stopu nielen v existencii hraníc štátov, ale aj vo vedomí ich obyvateľov. Pre archivárov a historikov je to dejinná udalosť, ktorá si určite zaslúži pozornosť spoločnosti.“

Na otvorení sa zúčastnil aj minister zahraničných vecí a európskych záležitostí Ivan Korčok a štátni tajomníci ministerstva vnútra Ján Lazar a Vendelín Leitner. Účastníkom sa krátko prihovorili i generálna riaditeľka UKB Silvia Stasselová a Mária Mrižová, poverená riadením odboru archívov a registratúr.

Návštevníci mali možnosť vidieť, ako sa vytyčovali a vyznačovali štátne hranice v teréne, dobové mapy a plány so zakreslenými predstavami oboch strán o vedení hranice južného Slovenska, spoznať slovenských účastníkov mierových rokovaní, ale aj to, aký bol život v pohraničí a čo sa písalo v dobovej tlači. Výstava obsahovala viac ako 250 archívnych dokumentov s množstvom dobových máp a fotografií. Návštevníci si tiež mohli pozrieť vystavenú Trianonskú zmluvu i so všetkými podpismi vtedajších signatárov. Výstava bola realizovaná formou panelov doplnených o stoly s vitrínami, v ktorých boli uložené originály alebo faksimile dokumentov.

Archívne dokumenty na výstavu poskytli: Slovenský národný archív, Štátny archív v Banskej Bystrici, Štátny archív v Košiciach, Štátny archív v Nitre, Odbor správy štátnych hraníc MV SR, Ar-

Zábery z výstavy. Foto: Michaela Weinštuková.

chiv Poslanecké snemovny, Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Maďarské národné múzeum a Ústredný archív geodézie a kartografie. Autormi výstavy boli: Mária Mrižová, Milan Belej, Erik Dulovič, Igor Graus, Richard Pavlovič, Monika Péková, Ivan Tichý a Peter Šlahor. Výtvarné stvárnenie a realizáciu výstavy mala na starosti Nora Nosterská.

*Michaela Weinštuková
Slovenský národný archív*

DIVADELNÍCTVO V REGIÓNE

Medzinárodná konferencia a výstava v Štátnom archíve v Nitre, pracovisko Archív Šaľa

Rok 2020 je rokom viacerých výročí. Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa sa rozhodol zorganizovať medzinárodnú konferenciu a výstavu pri príležitosti vyhlásenia roku 2020 za Rok slovenského divadla. Konferencia sa konala 11. septembra 2020 pod názvom *Divadelníctvo v regióne*.

Už tradične bola konferencia zorganizovaná v konferenčnej sále šalianskeho archívu. Podujatie sa konalo pod záštitou štátneho tajomníka ministerstva vnútra Jána Lazara, konferenciu a výstavu finančne podporilo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Fond podpory kultúry národnostných menšín. Medzi partnerské organizácie patrili: Maďarský osvetový inštitút na Slovensku, n. o., Dunajská Streda, Fórum inštitút pre výskum menšín v Šamoríne, Mestské múzeum v Seredi a Vlastivedné múzeum v Galante.

Účastníkov konferencie, prednášajúcich a hostí privítal úvodným slovom vedúci archívu Jozef Meliš. Spomenul, že najstaršia známa písomná zmienka o odohraní školského divadelného predstavenia v Uhorskom kráľovstve sa viaže práve k mestu Šaľa. V roku 1601 v priestoroch dnešného archívu odohrali poslucháči teológie divadelné predstavenie *Vítazný Jozef*. Vedúci archívu na začiatku konferencie slávnostne odovzdal pamätnú plaketu Pro Archivu, ktorá sa tradične udeľuje počas tohto vedeckého rokovania. Tento rok si ju prevzala bývalá vedúca archívu Veronika Nováková za svoju dlhoročnú prácu. Vedúci archívu účastníkom konferencie predstavil profesionálny životopis ocenenej. V. Nováková bola priam prekvapená, dojatá a veľmi ju potešila táto milá pozornosť. Spomenula, že táto slávnostná plaketa sa odovzdáva od roku 2008, najprv pravidelne a neskôr pri určitých jubileách.

Na začiatku konferencie čestní hostia pár slovami vyjadrili svoje myšlienky ku konferencii. Najprv Mária Mrižová, poverená riadením odboru archívov a registratúr, ospravedlnila štátneho tajomníka ministerstva vnútra Jána Lazara, ktorý sa nemohol konferencie zúčastniť. Poďakovala sa za pozvanie a vyjadrila svoje nadšenie z podujatia. Ako ďalší vystúpil Ladislav Bukovszky, riaditeľ odboru postavenia a práv národnostných menšín, a prezradil, že pozvanie na konferenciu ho veľmi potešilo. Ako bývalý pracovník archívu v Šali, a taktiež aj ako spoluorganizátor prvých konferencií a výstav,

Účastníci konferencie v konferenčnej sále šalianskeho archívu. Foto: Attila Varjú.

Vlastimil Sveřák pri prezentácii svojho príspevku. Foto: Attila Varjú.

si rád zaspomínal na staré časy. Pred prvou odbornou prednáškou sa ešte pár slovami milo vyjadril ku konferencii a k organizácii výstavy riaditeľ štátneho archívu v Nitre Peter Keresteš.

Prvý blok odborných prednášok otvorila domáca archivárka Hildegarda Pokreis, ktorá predstavila školské divadelné hry ako edukačný prostriedok. V jezuitských školách bol zavedený jednotný školský systém, ktorého povinnou súčasťou bolo divadelné predstavenie ako účinný prostriedok pohybovej kultúry a kultúry prejavu na verejnosti. Ako zaujímavosť spomenula, že niektoré divadelné hry trvali aj 6 hodín, žiaci mali kratšie prázdniny, pretože školský rok končil začiatkom septembra a v októbri sa už znova začínal.

Na jej prednášku nadviazal príspevok Ladislava Holečku zo Štátneho archívu v Nitre, ktorý sa, žiaľ, na konferencii nemohol zúčastniť. Jeho prednášku predniesol kolega Attila Fazekas z nitrianskeho archívu. Príspevok priblížil a predstavil piaristické školské divadlo a jeho protagonistov. Školské di-

vadlo sa stalo obľúbeným doplnkom výučby mládeže. Zdôraznil, aké veľké množstvá hier sa hrávali a spomenul, že najobľúbenejšími témami boli najmä témy historického rázu. Vedúci archívu J. Meliš vyzdvihol fakt, že daný príspevok má veľký prínos aj z mnohých iných hľadísk, keďže prináša veľmi veľa demografických údajov.

Ďalej nasledovali príspevky zahraničných kolegov z maďarských archívov. Žiaľ, vzhľadom na danú mimoriadnu situáciu spôsobenú COVID-19 sa nemohli zúčastniť konferencie, príspevky prečítali archivári hostujúceho archívu. Príspevok Evi Mecsei Kujbusné, riaditeľky Župného archívu Szabolcs – Szatmár – Beregskej župy Maďarského národného archívu v Nyíregyháze, predniesol Attila Varjú. Z príspevku o divadelných predstaveniach v meste Nyíregyháza v 19. storočí sa účastníci konferencie dozvedeli o ochotníkoch v meste a ich živote. Na túto prednášku nadviazal príspevok archívára z Archívu hlavného mesta Budapešť Olivera Perczela, ktorú prezentovala šalianska archivárka Monika Mikleová. Príspevok priniesol poznatky o divadlách, ktoré účinkovali v Mestskom parku Városliget. Zaujímavosťou prednášky boli poznatky o tzv. Trpasličom „Liliputi“ divadle. Poslednou prednášajúcou v prvom bloku bola Edina Turanová zo Štátneho archívu v Nitre. Hovorila o osude Národného divadla Nitrianskej župy, a to divadla v Nitre. Zaoberala sa jeho plánmi, výstavbou a činnosťou v rokoch 1882 – 1918. Z jej prednášky sa účastníci konferencie dozvedeli, že išlo o divadlo, ktoré stálo na mieste terajšieho Divadla Andreja Bagara. A taktiež aj to, že samotná budova tohto divadla bola veľmi podobná budove divadla v Pápe. Prednáška bola doplnená zaujímavou obrazovou dokumentáciou.

Po diskusii a krátkej prestávke nasledoval druhý blok prednášok, ktorý otvoril so svojim príspevkom Vlastimil Sverák z Moravského zemského archívu v Brne. Zameral sa na históriu divadla v meste Jihlava. Počas svojej prednášky prezentoval bohatú obrazovú dokumentáciu divadla.

Ďalšou prednášajúcou bola bývalá vedúca Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, Veronika Nováková. Svoju pozornosť upriamila na ochotnícke divadelné predstavenia v medzivojnovom období v regióne, teda v okresoch Šaľa, Galanta a Dunajská Streda. Predstavila divadelné spolky v regióne, a taktiež spomenula aj obce, v ktorých divadelné predstavenia absentovali. Vďaka žiadostiam o povolenie divadelných predstavení, ktoré sa zasielali na príslušné okresné úrady, sa jej podarilo zistiť pravidelnosť daných kultúrnych podujatí. Na jej prednášku nadviazal príspevok Judity Szekere-

Pohľad do výstavných priestorov. Foto: Peter Szabo.

sovej Kovácsovej zo Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, ktorá predstavila Ochotnícke divadlo v Žihárce. Predstavila spolok a predstavenie *Viťazný Janko*, ktoré preslávilo spolok v regióne. Okrem toho prezradila, že práve obec Žihárec sa preslávila tým, že tu bolo postavené prvé otočné divadlo na Slovensku. Spomenula, že o spolku a o predstavení *Viťazný Janko* písali mnohé dobové časopisy a noviny.

Prednášajúca Luca Varga z Ateliéru interdisciplinárnej histórie Katedry histórie Univerzity Lóránta Eötvösa v Budapešti sa nemohla zúčastniť konferencie osobne, jej prednášku prečítala Klaudia Bugyinszká. Oboznámila prítomných s vývojom problematiky divadelníctva mládeže v režime Kádárovej politiky. V príspevku sa autorka pokúsila nájsť odpovede na otázku, aké činitele divadelného manažmentu a divadelnej praxe sa snažili oživiť absenciu účasti mladých ľudí na divadelných predstaveniach počas Kádárovej éry. Posledný príspevok, ktorý sme si, žiaľ, pre pokročilý čas nemohli vypočúť, bol príspevok J. Meliša. Mal sa zaoberať spoluprácou maďarskej a židovskej kultúry v okre-

*Vedúci archívu J. Meliš v rozhovore s P. Kerestešom, riaditeľom Štátneho archívu v Nitre.
Foto: Peter Szabo.*

soch Šaľa, Galanta a Dunajská Streda v minulosti. Bude možné prečítať si ho v zborníku, ktorý archív pripravuje.

Po ukončení konferencie nasledoval slávnostný obed. O 14.00 hodine začala vernisáž výstavy s rovnomeným názvom, ktorú viedol J. Meliš. Výstava je koncipovaná chronologicky. V prvej časti sú predstavené školské drámy do konca 18. storočia. Autormi a režisérmi divadelných hier boli cirkevní profesori. Na túto časť nadväzujú divadlá a divadelníci v 19. storočí. Spočiatku divadelné hry vychádzali len z divadelných drám, ktoré sa hrávali v katolíckych a protestantských školách, neskôr vznikali mnohé ochotnícke a putovné divadelné súbory. Do povedomia sa dostávali divadelné hry nemeckých a francúzskych autorov.

Divadelníctvo v medzivojnovom období, t. j. v rokoch 1918 – 1938, nadväzovalo na predošlú éru divadelníctva. V regióne bývalej Matúšovej zeme bývali divadelné hry súčasťou väčšieho kultúrneho podujatia spojeného aj s tanečnou zábavou.

Ďalšia časť výstavy predstavuje rodáka z mesta Šaľa, Jozefa Miskovicsa Sellyeiho (1909 – 1942). Patrí medzi významných predstaviteľov maďarskej literatúry na Slovensku v medzivojnovom období. V jeho bohatej literárnej tvorbe sa objavujú aj rozhlasové a divadelné hry. Na výstave si môžeme prezrieť ukážky z jeho rukopisov.

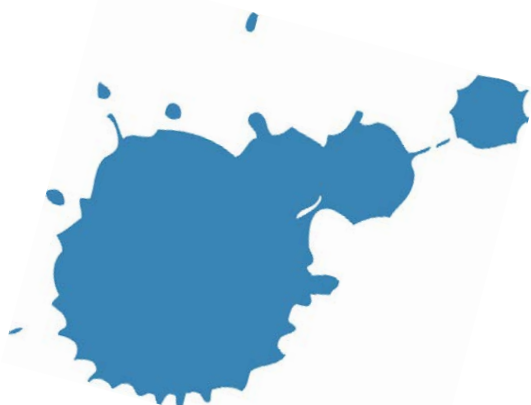
Na výstave je prezentovaná rozdielnosť divadelného vývoja na území regiónu, ktoré bolo súčasťou Slovenského štátu, a ktoré bolo súčasťou Maďarského kráľovstva v období rokov 1938 až 1945.

Predposledná časť výstavy poukazuje na zložitý vývoj spoločenského a kultúrneho života a jeho vplyv na divadelné predstavenia. Upozorňuje na zložitý politický vývoj v období 1945 – 1989. Keďže toto obdobie bolo známe silnou ideologickou cenzúrou, rok 1989 priniesol uvoľňovanie aj na divadelnej scéne. Odpor proti režimu bol viditeľný i v divadelných hrách.

V poslednej časti výstavy sú prezentované najnovšie dejiny ochotníckych divadiel v regióne. Predstavené sú ochotnícke súbory pôsobiace v okresoch Šaľa a Galanta. Výpovednú hodnotu výstavy znásobuje aj to, že okrem archívnych dokumentov pochádzajúcich z fondov Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Šaľa, je na výstave prezentovaná fotodokumentácia zo súkromných zbierok ochotníckych divadiel z regiónu a z fotografických zbierok Vlastivedného múzea v Galante a Mestského múzea v Sereďi.

Výstava bude otvorená do 30. júna 2021. Pevne veríme, že okrem žiakov, laickej verejnosti z nášho okolia a regiónu si ju pozrú aj niektorí kolegovia archivári, historici, ktorých touto cestou srdečne pozývame na jej prehliadku.

*Judita Szekeresová Kováčsová
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Šaľa*

KONFERENCIA TRIANON V DOKUMENTOCH – STOROČNÁ HISTÓRIA HRANÍC SLOVENSKA

Komplikovaný proces začleňovania územia Slovenska do Československej republiky po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie bol završený podpisom Trianonskej mierovej zmluvy s Maďarskom. V tomto roku si pripomíname sté výročie spomínanej udalosti. Práve z daného dôvodu sa v dňoch 9. – 10. septembra 2020 uskutočnila v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave (ďalej UK v BA) konferencia s názvom *Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska*, ktorá predstavila rôzne aspekty sprevádzajúce priebeh určenia československo-maďarskej hraničnej čiary. Organizátormi podujatia boli Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej MV SR) a Historický ústav Slovenskej Akadémie vied (ďalej HÚ SAV) v spolupráci s UK v BA.

Konferenciu otvorili troma pozdravnými príhovorami zástupcovia organizujúcich inštitúcií. Ako prvý sa prihovril generálny riaditeľ sekcie verejnej správy MV SR Adrián Jenčo, ktorý vyzdvihol význam diskusie o predmetnej téme, následne riaditeľ HÚ SAV Slavomír Michálek poukázal na rozdielne vnímanie predmetnej problematiky zo strany národných historiografií zainteresovaných krajín. Posledný príhovor patrila riaditeľke UK v BA Silvii Stasselovej, ktorá poďakovala za spoluprácu a zároveň upozornila na prienik stého výročia prijatia Trianonskej mierovej zmluvy so stým výročím založenia knižnice. Príáním úspešného podujatia bol otvorený 1. blok prednášok.

Riaditeľ Slovenského národného archívu Ivan Tichý v prvom príspevku s názvom *Slovenskí poslanci a mierová konferencia* priblížil názory, vyjadrenia a navrhované riešenia slovenských politikov združených v Klube slovenských poslancov Národného zhromaždenia k problémom novovznikajúcej Československej republiky a jej hraníc, ktoré boli prezentované na Parížskej mierovej konferencii. Primárnym zdrojom príspevku boli zápisnice zo zasadnutí uvedeného klubu, ktoré môžeme považovať za dôveryhodný zdroj vzhľadom na fakt, že boli dodatočne odsúhlasené na nasledujúcej schôdzi. Upozornil, že niektoré zápisnice sa nezachovali, iné nie sú dostupné v ucelenej forme, prípadne sú ťažšie čitateľné, pretože sa zachovali iba ako rukopisy. Ďalším významným zdrojom bola korešpondencia medzi slovenskými politikmi a slovenskými členmi československej delegácie na mierovej konferen-

cii uložená v Slovenskom národnom archíve (ďalej SNA) v osobných fondoch Vavro Šrobár, Matúš Dula, Fedor Houdek, Ivan Markovič, Vladimír Markovický a Milan Rastislav Štefánik.

Nasledujúcim príspevkom *Rozhraničovanie československo-maďarskej štátnej hranice – Trianonská zmluva v teréne a hraničných dokumentoch* poukázal riaditeľ Odboru správy štátnych hraníc MV SR Peter Šlahor na rozhraničovací proces po prijatí Trianonu. Považoval za potrebné spomenúť základné informácie o územných a správnych celkoch raného stredoveku, ktoré zahŕňali časť územia dnešného Slovenska, ďalej rakúsko-uhorskej monarchie v 19. storočí a výsledkoch prvej svetovej vojny. Plynulo prešiel k jadrú štúdie, kde spomenul vývoj demarkačnej línie a popísal činnosť Československo-maďarskej rozhraničovacej komisie.

Po prvom bloku prednášok nasledovala diskusia, počas ktorej odzneli otázky zamerané najmä na spomínaný rozhraničovací proces.

Po krátkej prestávke nasledoval druhý blok prednášok, ktorý otvoril Milan Belej zo Štátneho archívu v Nitre s príspevkom *Malý pohraničný styk na maďarsko-slovenskej hranici do Viedenskej arbitráže (1918 – 1938)*. V príspevku sa venoval úpravám cezhraničného pohybu osôb a tovarov na južnej hranici Československa od roku 1918 do prijatia Československo-Maďarskej obchodnej zmluvy v roku 1922, ktorá nebola nikdy ratifikovaná, ale rešpektovaná oboma zainteresovanými štátmi. Bližšie špecifikoval predpisy uvedeného malého pohraničného styku, jednotlivé druhy legitimácií a kompetencie úradov v príslušných otázkach. Podobne rozobral proces, ktorý viedol k prijatiu ďalšej obchodnej zmluvy medzi Československom a Maďarskom v roku 1927 a jej obsahovú stránku. Spomenuté boli i ďalšie úpravy pohraničného styku do roku 1938.

Kristína Becaniová zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici prezentovala príspevok, ktorý skoncovala v spolupráci s Monikou Nagyovou zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Lučenec. Ich príspevok *Čo sa stalo pred sto rokmi? Vybrané pramene k dejinám Trianonu v Štátnom archíve v Banskej Bystrici* obsahoval opis prameňov, na základe ktorých bolo možné rekonštruovať stopy Trianonu v danom regióne. Najviac zastúpené boli informácie o prevratoch a ozbrojených konfliktoch, ktoré čerpali zo spomienok novohradského župana Ľudovíta Bazovského, gemerského župana Janka Jesenského, z telegramov medzi jednotlivými úradmi a z článkov maďarských časopisov, obsahovo namierených proti Československej republike.

Prednášajúca Kristína Becaniová zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici. Foto: Silvia Marinová.

Po zodpovedaní otázok v diskusii nasledovala obedňajšia prestávka.

Príspevok *Trianonská cesta v regióne južného Zemplína* predniesol pracovník Štátneho archívu v Košiciach, pracovisko Archív Michalovce Václav Ihnát. Publikum oboznámil s vývojom demarkačnej línie v Zemplínskej župe a ozbrojenými konfliktmi, ktoré jej vývoj sprevádzali. Podrobne sa venoval jednotlivým vojenským akciám československých legionárov až po snahu udržať maďarské vojská za demarkačnou líniou. Obyvatelia v tesnej blízkosti spomínanej línie žili v neistote, do ktorého štátneho útvaru budú patriť. Prejavilo sa to rôznymi petíciami a častým nelegálnym prekračovaním hraníc.

Iný pohľad na Trianon priniesol Tomáš Kowalski z Pamiatkového úradu SR s príspevkom *Trianonská zmluva a stredoveké výtvarné pamiatky: k dejinám ochrany a zachovávania pamiatok na Slovensku*. Do problematiky autor uviedol publikum informáciami o organizácii ochrany pamiatok na území Slovenska a vývoji múzejníctva v rokoch 1850 – 1919. Hlbšie sa venoval vývozu pamiatok z územia Slovenska na územie Maďarska pred prijatím Trianonskej mierovej zmluvy a snahe o ich prinavrátenie Československej republike. Samotná mierová zmluva obsahovala časť venujúcu sa pamiatkam a definovala potrebu spisania požiadaviek oboch strán. Následne bol predstavený proces prehliadok múzeí s daným cieľom a proces tvorby katalógov vyvezených pamiatok, rovnako i požiadavky zo strany

Slovenska a Maďarska. Slovenská strana žiadala návrat vyvezených pamiatok a maďarská strana najmä vrátenie pomníkov, prípadne vyrovnanie nákladov za ich výstavbu.

Možnosti štúdia problematiky Trianonskej mierovej konferencie v archívnych fondoch a zbierkach SNA predstavila Michaela Weinštuková, pracovníčka zmieneného archívu. Priblížila mnohé aspekty viažuce sa k danej téme, ktoré možno na základe archívnych dokumentov skúmať, ako napr. národnostné pomery rakúsko-uhorskej monarchie, výsledky prvej svetovej vojny, mierové rokovania, zloženie jednotlivých delegácií na mierových rokovaniach alebo spory o hranice. Za najhodnotnejšie archívne fondy k predmetnej téme označila osobné fondy slovenských predstaviteľov Vavra Šrobára, Fedora Houdeka, Vladimíra Svätózára Hurbana, Matúša Dulu, Vladimíra Makovického, Milana Rastislava Štefánika, Ivana Markoviča, ďalej Zbierku dokumentov o československých légiách a Zbierku dokumentov o národnom oslobodení, pričom uviedla typy dokumentov, ktoré sú v nich uložené a majú význam pre výskum uvedenej témy.

Po diskusii k príspevkom, ktoré odzneli v rámci posledného bloku, bol prvý deň konferencie ukončený pozvaním na vernisáž výstavy *Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska*, inštalovanej vo výstavnom priestore UK v BA na Michalskej ulici.

V druhý deň konferencie boli prednesené ďalšie zaujímavé príspevky. Prvý blok otvoril prednáškou *Slovensko-maďarská štátna hranica – od Trianonu po dnešok* opäť riaditeľ Odboru správy štátnych hraníc MV SR Peter Šlahor. Vstupom do tejto problematiky bolo zopakovanie základných faktov viažucich sa k prvej svetovej vojne a Parížskej mierovej konferencii. Následne uviedol podrobný popis hraničnej čiary medzi Slovenskom a Maďarskom z roku 1925. Pokračoval priblížením udalostí pred druhou svetovou vojnou ako Mnichovská dohoda, Viedenská arbitráž a analýzou povojnových zmien hraníc. Ďalej v chronologickom slede uviedol prijaté zmluvy, ktoré upravovali predmetnú problematiku od roku 1956 do roku 2016. Prednáška bola ukončená zmienkou o spore o vodnú priehradu Gabčíkovo.

K téme *Bratislava a jej predmostie v česko-slovenskom zahraničnom odboji a na mierovej konferencii* predniesol príspevok Dušan Kováč zo Slovenskej akadémie vied. Chronologicky uviedol zmienky, ktoré poukazovali na vnímanie Bratislavy ako objektu zahraničnej politiky od roku 1914. Upozornil, že projekt Československej republiky začal v cár-

skom Rusku, kde bol 17. septembra 1914 predstavený cárovi. Pozornosť venoval najmä určeniu hraníc Československej republiky a postupnému začleneniu mesta s okolím do jej územia.

Po ukončení diskusie, v ktorej bola zodpovedaná otázka, z akých dôvodov získalo Rakúsko územie Burgenlandu, nasledovala krátka prestávka.

Ako prvá v druhom bloku odznela prednáška Attilu Simona, pracovníka Univerzity Jánosa Seleyho v Komárne, s názvom *Osobitosti prechodu. Prvý rok československej štátnosti na Maďarsmi obývanom južnom Slovensku*. Príspevok bol tematicky rozdelený do troch fáz. Prvá fáza bola definovaná ako fáza nadšenia a následnej frustrácie v období október až december 1918, ktorú pociťovali Maďari na predmetnom území po skončení prvej svetovej vojny. Nadšenie z ukončenia svetového konfliktu vystriedali negatívne emócie v súvislosti so začlenením južnej časti Slovenska k Československej republike. Druhú fázu charakterizoval ako obdobie krehkého mieru a rovnováhy, ktoré nesprievádzali vážnejšie konflikty. Záverečnú tretiu fázu definoval od februára 1919 ako obdobie násilia a konfliktov, sprevádzaných množstvom demonštrácií a ničením sôch Lajosa Kossutha a honvéda.

Ďalším prednášajúcim bol Andrej Tóth z Vysokej školy ekonomickej v Prahe s príspevkom *Tri meritórne rozhodnutia maďarskej vlády – vyslanie delegácie do Paríža, prijatie podpisu mierovej zmluvy a jeho personálne zabezpečenie*.

Nasledovala obedňajšia prestávka, po ktorej konferencia pokračovala dodatočnou diskusiou k príspevkom, predneseným v rámci druhého bloku. Zodpovedané boli otázky týkajúce sa výrazu „diktátorská povaha“ Vavra Šrobára, procesu prideľovania miest v štátnej správe z Viedne a Budapešti a zloženia sľubu vernosti Československej republike úradníkmi na južnom Slovensku.

V poslednom bloku odzneli dve z troch pôvodne plánovaných prednášok. István Janek z Historického ústavu Maďarskej akadémie vied v Budapešti z dôvodu komplikácií pri cestovaní vzhľadom na zhoršenú epidemiologickú situáciu v súvislosti s rozšírením ochorenia COVID-19 nepredniesol príspevok s názvom *Slovjacká otázka a maďarská zahraničná politika pred a po Trianone*. Zasláná bola písomná podoba príspevku, ktorá bude dostupná v tlačenej podobe.

Bohumila Ferenčuhová z HÚ SAV vystúpila s príspevkom na tému *Politické a vojenské aspekty súčinnosti Malej dohody v rokoch 1919 – 1921*. Predstavený bol priebeh spolupráce Československa, Rumunska a Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slo-

Václav Ihnát zo Štátneho archívu v Košiciach počas prednášky. Foto: Erik Dulovič.

vincov proti Ústredným mocnostiam. Následne bol priestor venovaný otázke hraníc a požiadavkám zmienených krajín v tejto oblasti. Autorka definovala dve fázy vytvárania spolupráce Československej republiky a Rumunska. Prvú fázu označila ako vojenskú a diplomatickú, druhú ako fázu obrany Trianonu, ktorú bližšie rozobrala.

Posledná prednáška mala byť pôvodne zameraná na analýzu vzťahov po prijatí Trianonu v oblasti športu medzi Československou republikou a Maďarskom. Matej Hanula zo Slovenskej akadémie vied napokon príspevok *Trianon, futbal a (česko)-slovensko-maďarské vzťahy* tematicky zúžil na vzťahy po Trianone v oblasti futbalových stretov. Poukázal na napäté vzťahy v danej oblasti, pričom víťazstvá dosahovali širší rozmer ako len športový. Víťazstvo vo futbalovom zápase bolo zároveň vnímané ako demonštrácia národnej vyspelosti. Predstavené boli jednotlivé futbalové zväzy od roku 1919 a zároveň príklady vyostrenia medzinárodných vzťahov medzi zmienenými krajinami na jednotlivých zápasoch, ktoré sa medzi nimi odohrali.

V diskusii bolo väčšie množstvo otázok venovaných najmä poslednému prednášajúcemu a niesla sa v znamení futbalu. Rovnako boli doplňujúce otázky zamerané i na oblasť vzťahov Malej dohody.

Na záver sa zástupcovia jednotlivých inštitúcií poďakovali za organizáciu konferencie a konferencia *Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska* bola ukončená.

Silvia Marinová – Lukáš Repjak
Slovenský národný archív

NULTÝ ROČNÍK PODUJATIA ARCHÍVNA DESIATKA 2020

Štátny archív v Nitre v spolupráci s Centrom podpory v Nitre usporiadal dňa 18. septembra 2020 v Ivanke pri Nitre nultý ročník športového bežeckého podujatia Archívna desiatka 2020. Beh na 10 km je, hneď po polmaratóne, druhá najobľúbenejšia bežecká disciplína. Práve v behu na 10 km získal známy československý bežec Emil Zátopek svoju prvú zlatú medailu na OH 1948 v Londýne. Väčšinou sa desiatky usporadúvajú ako cestný beh, ale môžu sa bežať aj na 400 metrovej atletickej dráhe, kde sa 10 km rovná 25 kolám. Najlepší na svete zdolajú 10 km za menej ako 30 minút, celosvetový priemer výsledných časov hobby bežcov je vraj 0:58 u mužov a 1:14 u žien. Cieľom nultého ročníka Archívnej desiatky bolo spojiť všetkých priateľov rekreačného behu a akejkolvek pohybovej aktivity medzi archivármi, ale aj ostatnými kolegami z radov nášho zamestnávateľa, ministerstva vnútra. Nápad zorganizovať podujatie takéhoto typu sa zrodil v hlavách troch spoluorganizátorov podujatia, Petra Keresteša, Ivana Kováčika a Zoltána Šinku, ktorí sa s touto myšlienkou pohrávali už dávnejšie. Uvedomili si, že takéto podujatie, ktoré by združilo športovo založených archivárov i ostatných záujemcov, nám chýba. Hoci podujatie bolo pôvodne plánované už na máj, pre epidemiologickú situáciu sa ho podarilo zorganizovať

Najstarší účastník behu Pavel Vimmer so Štefanom Hrivňákom v cieľi. Foto: Juraj Šedivý.

Roman Teker a Norbert Praženka v záverečnej etape. Foto: Juraj Šedivý.

Štart účastníkov behu z areálu nitrianskeho archívu. Foto: Boris Zábrazný.

až v septembri, a to za dodržania povinných zdravotníckych opatrení a obmedzenia počtu prihlásených účastníkov. Miestom štartu sa stal areál Štátneho archívu v Nitre a jeho sídlo v Ivanke pri Nitre. Pre zdاتnejších bežcov bola pripravená rovinatá trať ivanským chotárom s výhľadom na vrch Zobor a malebné rameno Nitry v celkovej dĺžke 10 km, pre ostatných bežcov trať dlhá 6 km. Bežecký terén predstavoval nenáročný asfaltový povrch po miestnej komunikácii a cyklotrase. Na podujatí odštartovalo 29 bežcov a ako ukázala štartovacia listina, uskutočnil sa priateľský bežecký súboj medzi dvoma sekciami ministerstva, sekciou verejnej správy (archivári) a sekciou ekonomiky (centrá podpory). Podujatie svojou účasťou pocítil aj

Juraj Minčík, riaditeľ Športového klubu polície a bývalý slovenský olympionik vo vodnom slalome (striebrný medailista zo Sydney v roku 2000). Bez ohľadu na výsledok bolo dôležité zúčastniť sa a vzájomne zdieľať radosť zo športu a spoločného stretnutia nadšencov pohybových aktivít. K vydarenému štartu prispelo nielen krásne a doslova vymodlené počasie, ale i charizmatiký a veselý príhovor policajného kaplána Štefana Bartka z Ordinariátu OZ a OS MV SR, ktorý beh nielen posvätil, ale aj symbolicky odštartoval. Po behu sa mohli vonku, na nádvorí archívu, všetci zúčastnení občerstviť a podeliť sa o svoje bežecké skúsenosti a dojmy. V pamäti na nultý ročník nám zostanú nielen krásne spomienky na výbornú atmosféru,

ale aj nezabudnuteľné výkony, ako napríklad Paľka Vimmera, ktorý 10 km zabehol ako štatisticky najstarší bežec (68), či Nigérijčana Aminu Esuanua, ktorý dal pretekom medzinárodný nádych, alebo úžasný kolegiálny výkon archivárka z Kremnice, vďaka ktorým sa na štart postavil celý jeden archív (v červených dresoch). Napokon súčasťou podujatia bola aj exkurzia po Štátnom archíve v Nitre s výstavou najzaujímavejších archívnych dokumentov a prehliadkou budovy a depotov. Veríme, že okrem diplomov a symbolických medailí zostane všetkým zúčastneným príjemná spomienka na toto vydané podujatie. Dovolím si poďakovať svojim spo-

luorganizátorom a svojim kolegom zo Štátneho archívu v Nitre za úžasnú pomoc, nadšenie a entuziazmus pri organizovaní tohto podujatia, bežcom za úžasné výkony a najmä všetkým tým, ktorí prišli a podporili toto podujatie a takto spoločne vytvorili perfektnú, nezabudnuteľnú športovú atmosféru. Dá sa nasávať aj z vydarených fotiek, ktoré nám vytvoril kolega Boris Zábrazný. Verím, že nultý ročník Archívnej desiatky sa stane pilierom (nielen) archivárskej bežeckej tradície.

Peter Keresteš
Štátny archív v Nitre

Medaily pre účastníkov behu. Foto: Boris Zábrazný.

Kolegyne z kremnického archívu podporili akciu účasťou v plnom počte. Foto: Boris Zábrazný.

Výsledková listina nultého ročníka Archívna desiatka 2020

Kategória 10 km – muži			
Poradie	Meno a priezvisko	Klub	Výsledný čas
			00' 00:00:00
1.	Marek Blichar	CP Prešov	48:35:76
2.	Aminu Esuana	Adachi Nigéria	49:15:79
3.	Juraj Minčík	SE MV SR	49:18:39
4.	Štefan Hrivňák	AMB	49:22:50
5.	Ján Kluch	SE MV SR	49:31:84
6.	Zoltán Šinka	CP Nitra	52:02:85
7.	Ivan Kováčik	CP Nitra	52:55:50
8.	Peter Chatur	KR PZ NR	54:25:77
9.	Miroslav Martinický	ŠAZA	57:47:48
9.	Peter Keresteš	ŠA Nitra	57:47:48
10.	Matúš Kaščák	UKN BA	01' 03:08:71
11.	Ľuboš Janaček	ŠABA	01' 03:48:20
12.	Tomáš Pustai	RTVS	01' 06:10:28
13.	Paľo Vimmer	emeritný, ŠABA	01' 10:48:90

Vítazi v kategórii beh na 10 km.
Foto: Boris Zábrazný.

Kategória 10 km – ženy

Poradie	Meno a priezvisko	Klub	Výsledný čas
			00' 00:00:00
1.	Jela Balková	CP Nitra	53:47:55
2.	Soňa Šumová	ŠANR-TO	56:48:18
3.	Jana Kafúnová	ŠA BA	59:36:25
4.	Elena Petříková	CP Nitra	01' 09:10:30

Vítazky v kategórii beh na 10 km.
Foto: Boris Zábrazný.

Kategória 6 km – muži

Poradie	Meno a priezvisko	Klub	Výsledný čas
			00' 00:00:00
1.	Attila Varjú	ŠANR-ŠA	35:00:16
2.	Roman Teker	OAR BA	35:08:66
3.	Norbert Praženka	OAR BA	35:21:37

Riaditeľ nitrianskeho archívu Peter Keresteš
moderuje vyhlásenie výsledkov.
Foto: Boris Zábrazný.

Kategória 6 km – ženy

Poradie	Meno a priezvisko	Klub	Výsledný čas
			00' 00:00:00
1.	Katarína Dobrotková	ŠABB-KR	32:07:81
2.	Lenka Hirschnerová	ŠABB-KR	37:27:83
3.	Lucia Vígová	ŠANR	38:57:91
4.	Ingrid Balalová	ŠABB-KR	42:31:02
5.	Darinka Csámpaiová	ŠANR	51:55:71
6.	Rita Oravcová	CP Nitra	53:19:04
7.	Valéria Solčániová	ŠABB-KR	54:57:12
8.	Martina Kašiarová	ŠABB-KR	54:58:34
9.	Mária Feješová	ŠABA-MD	01'08:12:35

Účastníci Archívnej desiatky pred budovou
nitrianskeho archívu. Foto: Boris Zábrazný.

Exkurzia po nitrianskom archíve pod vedením Milana
Beleja. Foto: Boris Zábrazný.

VÝSTAVA SPÄŤ DO LAVÍC!

Mesiac september už tradične patrí významnému celoeurópskemu podujatiu Dňom európskeho kultúrneho dedičstva (DEKD). Ako po minulé roky, aj v tomto roku sa do prezentácie kultúrneho dedičstva zapojilo i pracovisko Štátneho archívu v Trnave, Archív Skalica.

Pracovníčky archívu si na piatok 25. septembra pripravili pre verejnosť výstavu archívnych dokumentov s názvom *Späť do lavíc!* Cieľom výstavy bolo priblížiť nielen regionálne dejiny školstva, ale tiež poukázať na rôznorodosť dokumentov pochádzajúcich z činnosti škôl a ich informačnú hodnotu.

Predstavená bola napríklad kronika gymnázia v Skalici z rokov 1794 – 1850, stupnica hodnotenia Židovskej ľudovej školy (1880) či vysvedčenie Jozefa Silešiho z povrazníckeho cechu (1801). Okrem iného záujem vzbudili vystavené fotografie budov, v ktorých kedysi sídlili školy, no dnes už len málokto vie, aký bol ich pôvodný účel. Rovnaký záujem bol aj o album ilustrujúci život v 20. rokoch minulého storočia na Štátnej gazdinskej škole Dr. Pavla Blahu. Úsmev na tvári, hoci ukrytý pod rúškom, sa návštevníkom objavil pri pohľade na učebné osnovy gazdinskej školy, kde sa učila napríklad i náuka o vedení domácnosti či mliekarstvo a tiež na naozaj kreatívne ospravedlnenky za vymaľované vyučovanie.

Hoci tento ročník DEKD, ako aj iné podujatia boli poznačené pandémiou, pevne verím, že v budúcom roku sa priestory nielen nášho archívu opäť naplnia návštevníkmi.

Terézia Májková

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica

Návštevníci mali možnosť pozrieť si výstavu aj s odborným komentárom pracovníčok archívu. Foto: Jana Hanzalíková.

Pohľad na výstavu v priestoroch archívu.

Foto: Jana Hanzalíková.

Výstavu si prišli pozrieť aj pracovníci Záhorského múzea v Skalici. Foto: Jana Hanzalíková.

O TRNAVE POD VEŽOU V ČASE KORONY

(Štátny archív v Trnave, 10. – 28. septembra 2020)

K Dňom európskeho kultúrneho dedičstva už tradične patrí prednáškový cyklus *O Trnave pod vežou* organizovaný Štátnym archívom v Trnave. Štvrtý ročník sa niesol v téme DEKD na rok 2020 – *Heritage and Education*, v slovenskej verzii *Minulosť vzdeláva*. Jeho prípravu aj priebeh sprevádzali protipandemické opatrenia, no i tak sa doň zapojilo osem prednášajúcich, ktorí v príspevkoch prezentovali svoj najnovší výskum z rozmanitých oblastí menej známych dejín mesta Trnava.

Cyklus bol otvorený 10. septembra prednáškou archivárky Barbory Kollárovej *Štátna odborná škola pre ženské povolania v Trnave*. Vo všeobecnosti opísala vznik a účel týchto vzdelávacích ústavov, konkrétne rozvrh a náplň vyučovacích predmetov i mimoškolské aktivity. Predstavila mená a činnosť učiteľov, ale aj nepedagogického personálu a zamerala sa na ťažké začiatky školy aj problémy, s ktorými sa musela vyrovnávať počas svojej existencie. Okrem iného musela škola zdieľať priestory s inými inštitúciami, čo viedlo k častým nezhodám a sporom.

Prednášajúci Juraj Roháč. Foto: Barbora Kollárová.

Prednáška Jakuba Roháča. Foto: Barbora Kollárová.

V stredu 16. septembra vystúpil Juraj Roháč s príspevkom *Ako Trnavčania na začiatku novoveku komunikovali – vzájomne i s okolitým svetom, a čo sa dozvedeli*. Venoval sa písomnej komunikácii a jej formám vo všeobecnosti, ako aj faktorom, ktoré ju ovplyvňovali. Medzi tie patrili napríklad národnostné a konfesijné zloženie obyvateľstva či postavenie slobodného kráľovského mesta a jeho vzťah s inými právnymi subjektmi. Prednáška prešla od všeobecných skutočností ku konkrétnym príkladom – najmä zo 16. storočia, či už išlo o dekréty panovníka alebo korešpondenciu súvisiacu s kurióznymi súdnymi kauzami.

Tretia prednáška, ktorá zaznela 17. septembra, niesla názov *Hriešni ľudia slobodného kráľovského mesta trnavského*. Riaditeľka trnavského archívu Júlia Ragačová sa pri jeho tvorbe inšpirovala ikonickým československým seriálom. V príspevku prezentovala výsledky svojho výskumu činnosti trnavských četníkov z obdobia prvej Československej republiky. Ich práca zahŕňala okrem iného vyšetrovanie kriminálnych činov, ktorých opisy prednášajúca vyskladala z archívnych dokumentov od spáchania činu až po jeho vyšetrenie. Verejnosti takým spôsobom odhalila podrobnosti bankovej lúpeže, fyzického napadnutia či niekoľkých vražd.

Dňa 18. septembra zaznel príspevok Radoslava Ragača *Trnavskí zlatníckí majstri a ich produkcia v 16. storočí*. Keďže sa v archíve zachovalo len málo dokumentov z produkcie cechu trnavských zlatníkov, ich činnosť a výrobky identifikoval prednášajúci pomocou iných prameňov, v ktorých sa daná činnosť priamo spomínala, napríklad záznamy o cenách svadobných daroch. Pre ilustráciu, ako mohli výrobky zlatníkov vyzeráť, použil produkty zlatníc-

kých cechov z územia Slovenska, ktorých činnosť v tomto období je lepšie zdokumentovaná.

Nasledovala prednáška *Tradičné povolanie čížmárov v Trnave v 17. – 19. storočí*, ktorá zaznela 21. septembra. Simona Anderáková v nej záujemcom predstavila dejiny obuvníckeho povolania od prvo počiatkov výroby obuvi cez vznik a rozkvet cechových organizácií až po ich zánik v 19. storočí. Zamerala sa na pracovné postupy, organizačnú štruktúru a insígnie cechu, ako aj archívne dokumenty trnavského cechu čížmárov. Predstavila cechové artikuly, účtovné písomnosti, výučné listy, zoznamy učňov a tovaríšov.

Do prednáškového cyklu sa dňa 22. septembra zapojil Denis Pongrácz s príspevkom *Menej známe šľachtické rody pôsobiace v Trnave v 16. – 18. storočí*. V ňom prezentoval historicko-genealogický výskum až 21 rodov, ktorých mená si zvyčajne široká verejnosť nespája práve s Trnavou. Abecedne od A až po S predstavil známych členov rodu spojených s Trnavou, ich činnosť, úrady, ktoré zastávali, prípadne i lokalitu, kde podľa daňových súpisov sídlili. Prednášku doplnil sfragisticko-heraldickou prezentáciou rodových erbův a osobných pečatí.

Predposlednou prednáškou tohto ročníka boli *Verejné tajomstvá verejných domov v Trnave*, ktoré pomohla poodhaliť Katarína Boledovičová. Vo svojom výskume sa vydala po stopách najstaršieho povolania v Trnave od konca 19. storočia až po koniec monarchie. Predstavila nielen zákony, nariadenia a pravidlá pre nevestince a ich majiteľov, ale aj podmienky, ktoré museli spĺňať prostitútky. V prednáške sa venovala i hygienickým normám, podľa ktorých musel mestský lekár neviestky pravidelne prehliadať. Zamedzovalo sa tak šíreniu pohlavných chorôb, o ktorých v tomto období prebiehala veľmi potrebná osveta. V archívnych dokumentoch objavila podrobnosti o umiestnení a majiteľoch vykričaných domov, evidencii pracovníčok, no i ďalších zamestnancoch, ako aj zmienky o klientele.

Záverečný príspevok *Veľká vojna v živote trnavských gymnazistov* predstavil 28. septembra Jakub Roháč. V úvode stručne opísal dejiny gymnázia v Trnave do vypuknutia prvej svetovej vojny s dôrazom na to, ako boli okolnosti, ktoré k nej viedli, vnímané uhorskou verejnosťou. Prezentoval zachované dokumenty vtedajšieho Arcibiskupského vyššieho gymnázia v Trnave z vojnových rokov. Vedenie školy v tej dobe riešilo bežné aj neštandardné problémy, nedostatky v zásobovaní i skutočnosť, že mnohí starší žiaci z maturitných ročníkov museli nastúpiť na plnenie brannej povinnosti. Okrem mien padlých a ranených priblížil aj osudy troch študentov, u kto-

Prednáška Júlie Ragačovej. Foto: Barbora Kollárová.

Publikum počas prednášky. Foto: Barbora Kollárová.

rých sa zachovali podrobné opisy ich posledných chvíľ. Prednášku zakončil zhrnutím zmien vo fungovaní gymnázia v súvislosti s poštátnením a transformáciou po vzniku Československej republiky.

Napriek všetkým obmedzeniam toto podujatie opäť prilákalo množstvo nadšencov a priaznivcov histórie. Pre zhoršujúcu sa pandemickú situáciu v septembri musela byť už i tak znížená kapacita zredukovaná a viackrát nestačila počtu záujemcov, zároveň sa upustilo od prezentácie originálov archívnych dokumentov. Návštevníci archívu však prejavovali disciplínu a väčšinou bez vyzvania dodržiavali odstup a nosenie rúšok. Ochotne sa riadili pokynmi pracovníkov archívu, najmä po sprísení podmienok. Preventívne opatrenia zahŕňali napríklad zvýšené vetranie priestorov a opakovanú dezinfekciu povrchov. Vďaka tomu si aj v tejto zložitej dobe obmedzení mohli záujemcovia o dejiny a kultúru o niečo rozšíriť svoje obzory.

*Jakub Roháč
Štátny archív v Trnave*

VÝSTAVA DIVADLO A JEHO PODOBY V ARCHÍVNÝCH DOKUMENTOCH V ŠTÁTNOM ARCHÍVE V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV KREMNICA

Inštalovaná výstava *Divadlo a jeho podoby v archívnych dokumentoch* vznikla pri príležitosti vyhlásenia roku 2020 za Rok slovenského divadla. Otvorenie výstavy sa uskutočnilo 30. septembra 2020 a vzhľadom na pandémiu ochorenia COVID-19 a zhoršujúcu sa epidemiologickú situáciu na území Slovenskej republiky len v užšom kruhu pozvaných hostí, jednotlivých zástupcov mestských spoločností a za prítomnosti Alexandra Ferencíka, primátora mesta Kremnica. Námetom na prípravu tejto výstavy sa stal citát významnej osobnosti českého divadla Jozefa Kajetána Tyla: „*Divadlo vychádza zo života a do života sa vracia.*“ Môžeme len dodať, že jeho návrat sa uskutočňuje aj prostredníctvom rôznorodej podoby zachovaných originálnych fotografií a plagátov z divadelných predstavení, scenárov, upútaviek, vstupeniek či korešpondencie slovenských divadelných osobností, akými boli Oľga i Samuel Adamčíkovci a Ladislav Chudík.

Výstavu sprievodným slovom uviedla Valéria Solčániová, vedúca pracoviska Archív Kremnica. Prítomným v krátkosti sprostredkovala informácie o histórii divadelnej činnosti mesta Kremnica, ktorá je v archívnych prameňoch zaznamenaná od začiatku 16. storočia až po súčasnosť. Záver patril poďakovaniu slovom i kvetom 89-ročnej kremnickej dáme Irene Jurišovej a jej nebohému manželovi Arpádovi Jurišovi, ktorí zozbierali a v rokoch 1999 a 2001 odovzdali kremnickému archívu dokumenty mapujúce divadelnú činnosť mesta Kremnica v 20. storočí. Vďaka patrí najmä Arpádovi Jurišovi (*06.

*Prezentácia výstavy v Štátnom archíve v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica.
Foto: Katarína Dobrotková.*

01. 1923 Bardejov – †10. 02. 2000 Kremnica) za divadelnú tvorbu v písaní, hraní a režirovaní divadelných hier. V Kremnici založil bábkové divadlo i sláčikový orchester, spevácky zbor, mandolínový a tanečný súbor. Skladal operety, piesne a zhudobňoval detské básne a bábkové hry. Spracoval štúdie *Kremnické hudobné a divadelné tradície od roku 1920 – 1989*, *Prierež kremnického stolného tenisu* a iné. Činorodý nebol len v kultúrnom, ale aj športovom dianí. Zaznamenané udalosti dnes v archíve tvoria súčasť osobného fondu Arpáda Juriša.

Výstava aj vďaka tejto akvizícii, ktorú pripravili na prezentáciu všetky pracovníčky kremnického archívu, zviditeľňuje vzácne uchované kultúrne dedičstvo miestnych ochotníkov.

Priestory kremnického archívu umožnili výstavu inštalovať na druhom poschodí do priestranstva bádateľne a chodby. Koncipovaná je pútavo, chronologicko-tematicky v deviatich presklených vitrínach. Sú v nich prezentované najzaujímavejšie písomnosti divadelníctva mesta Kremnica doplnené textovou časťou, dobové fotografie, no pozornosť pútajú aj scénické návrhy a rôznorodé už spomínané archívne dokumenty zo zbierok a fondov Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica. Návštevníkom tak v prvej vitríne prinášajú rozmanité informácie o najstarších divadelných aktivitách v Kremnici, prepojených na kultúrnu činnosť mestskej latinskej školy. Tu v 16. a 17. storočí pedagógovia so svojimi žiakmi organizovali divadelné predstavenia a hrávali starozákonné príbehy *O Samsonovi*, *Dávidovi* i *Zuzane*, ale aj príbehy z rímskych a gréckych dejín. Odohrané hry predstavovali doplnok vo výchovnom procese žiakov či reprezentovali školu na verejnosti, aby tak získala nových priaznivcov. V Kremnici okrem žiakov divadlo

Plagát výstavy Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica.

hrávali i príslušníci cechov. Na prelome 19. a 20. storočia divadelné aktivity v meste formoval Miestny katolícky mládežnícky spolok a Katolícky tovarišský spolok sv. Jozefa, ktorý zanikol v roku 1948, o čom vypovedá druhá vitrína. Podľa zachytených spomienok a sprístupnených dokumentov herci v mnohonárodnostnej Kremnici hrávali ochotnícke divadelné predstavenia v dvoch až troch jazykoch. Z javiska znela slovenčina, ale na začiatku 20. rokov 20. storočia ešte i maďarčina a nemčina.

Priaznivci divadla sa v tretej a štvrtjej vitríne dozvedia aj o pestrom divadelnom živote od vzniku Československej republiky (1918) až do jej zániku. V novej spoločensko-politickej situácii začala od roku 1920 hrať divadelné predstavenia Telocvičná jednota Sokol. Prvou divadelnou premiérou bola hra *Maryša* od bratov Mrštíkovcov uvedená 7. marca 1920 v sále hotela Jeleň, ktorý sa stal miestom všetkých kultúrnych podujatí. V Kremnici v medzivojnovom období hrávali Telocvičná jednota Orol, Katolícky tovarišský spolok, Živena, Združenie evanjelickej mládeže, katolíckej mládeže, ba niekedy usporadúvali predstavenia i školy. Divadelný krúžok od roku 1929 viedol aj Spolok Tretieho rádu sv. Františka, a to až do rozpustenia mníšskeho rádu františkánov v roku 1949. Krúžok sa venoval predovšetkým deťom, v ktorých prebúdzať lásku k divadlu a duševným hodnotám, lásku k ľuďom, mestu i vlasti. Hrávali hry s náboženskými motívmi.

V ochotníckych súboroch boli hercami predovšetkým učitelia a úradníci, ale tiež robotníci, živnostníci i študenti, a to bez rozdielu národnosti. Medzi najviac zapálených členov patrili občania českej národnosti. Preto sa aj v prvých rokoch republiky hrávali divadelné hry po česky. Postupne sa s príchodom slovenských učiteľov prekladali do slovenčiny. Divadelné hry boli väčšinou z dedinského prostredia, ale nechýbali ani vianočné hry a kedy. Hrávali aj hry s biblickými námetmi, veselohry a iné. V 40. rokoch 20. storočia dosiahlo kremnické ochotnícke divadlo vrchol čo do kvality i počtu odohraných predstavení.

Pramene v piatej vitríne podávajú svedectvo o tom, že Kremnica zažila nejedno nezabudnuteľné divadelné predstavenie odohrané profesionálnym súborom Slovenského národného divadla v Bratislave, medzi ktoré patrili napr. *Vejár Lady Windermereovej* a *Parfum mojej ženy* či iné. V Kremnici malo v rokoch 1930 – 1938 nezastupiteľné miesto bábkové divadlo pri Robotníckej telocvičnej jednote, ktoré prinášalo v zimnom období každú nedeľu jedinečné umenie s obľúbenými rozprávkovými hrami pre detské i dospelé publikum.

*Inštalovaná výstava v bádateľni Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica.
Foto: Martina Kašiarová.*

Podakovanie pani Irene Jurišovej za zozbieranie a akvizíciu dokumentov kremnickému archívu, ktoré mapujú divadelnú činnosť mesta Kremnica v 20. storočí. Foto: Ivan Čillík.

V roku 1938 činnosť divadelného krúžku Telocvičná jednota Sokol, Telocvičná jednota Orol a Robotnícka telocvičná jednota zastavil rozpad demokratického štátu a nástup fašizmu. Nasledujúce roky 1939 – 1945 čiastočne obmedzili prácu miestnych ochotníkov, divadelných premiér a určili im iné smerovanie. Od roku 1939 po rok 1948 sa stal pokračovateľom divadelných tradícií bývalého Sokola divadelný súbor pri Miestnom odbore Matice slovenskej v Kremnici. Ťažisko jeho činnosti sa prenieslo do gymnázia, kde sa u členov profesorského zboru prejavil vysoký záujem o divadelníctvo. V súbore pôsobili väčšinou učitelia miestnych škôl, profesori, veľa ochotníkov z mesta, no aj študenti gymnázia, medzi nimi i Ladislav Chudík. V kremnickom gymnáziu študoval v rokoch 1935 – 1943. K profesionálnemu herectvu sa dostal v roku 1943 vďaka usporiadaniu okresných

Návštevníci výstavy v bádateľni Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica. Foto: Ivan Čillík.

Pozvaní hostia na otvorení výstavy v bádateľni Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica. Foto: Ivan Čillík.

divadelných pretekov v Kremnici spojených s režisérsym kurzom. Tu súťažil aj mládežnícky krúžok z gymnázia s hrou od Joža Korbačka *Zostaň s nami, ó, pane*. Chudík v hre stvárnil postavu žandára a svojím výkonom a ľubozvučnou slovenčinou očaril predsedu poroty Dr. Jána Sedláka, ktorý ho presvedčil, aby sa upísal divadlu. Od roku 1944 bol členom Slovenského národného divadla v Bratislave. V rokoch 1946 – 1951 pôsobil na Novej scéne SND, neskôr v Divadle Pavla Országha Hviezdoslava a na Malej scéne. Písmomnosti v šiestej vitríne vypovedajú o jeho študentských aktivitách a výsledkoch v Kremnici.

Návštevníkov upúta i siedma vitрина, v ktorej objavajú ďalšie rozmanité dokumenty venované už spomenutým osobnostiam Oľge Adamčíkovej, rodenej Gontkovej (*17. 02. 1903 Kremnica – †16. 08. 1992 Bratislava) a Samuelovi Adamčíkovi (*23. 07. 1904 Bohunice – †10. 07. 1984 Bratislava). Ich herecké začiatky sa spájajú s dramatickým krúžkom

Telocvičnej jednoty Sokol v Kremnici, neskôr s Divadelným odborom Matice slovenskej. Osudným sa im stal rok 1926 a divadelná hra *Povodeň*, v ktorej cit prejavovaný na javisku preniesli do reálneho života a skončil manželstvom. Samuel Adamčík v rokoch 1925 – 1944 pôsobil ako odborný učiteľ Štátneho ústavu pre hluchonemých v Kremnici. Funkciu riaditeľa Štátnej pokračovacej školy pre hluchonemých v Kremnici zastával od roku 1944 do roku 1946. Počas rokov 1946 – 1951 bol už členom činohry Novej scény bratislavského Slovenského národného divadla, kde pôsobil až do roku 1974. Oľga Adamčíková, rodená Kremničanka, pôsobila v rokoch 1921 – 1932 ako učiteľka v Leviciach a Kremnici, v rokoch 1932 – 1951 ako odborná učiteľka Štátneho ústavu pre hluchonemých v Kremnici. Bola nielen herečkou, ale dokonca niektoré hry, ako *Okienko*, pásmo *Smrť Ďurka Langsfelda* a svoju vlastnú hru pre deti *Radostné Vianoce* sama režírovala. Od roku 1951 až do roku 1960 bola členkou činohry Slovenského národného divadla v Bratislave.

Divadelná minulosť medzi rokmi 1945 a 1960 je vo vitrínach osem a deväť prezentovaná vzostupom ochotníckeho života v miestnych závodoch. V tomto období zapálení ochotníci v závodoch Rudné bane a Štátna mincovňa zakladali pri Závodných kluboch ROH rôzne súbory a krúžky, medzi inými aj divadelné. Takto fungovali napríklad divadelné krúžky Baník, Minciari, tiež pri poštovom úrade Poštár, no činnosť vyvíjalo aj Okresné divadlo pracujúcich pri Dome osvetu v Kremnici. Divadlo malo i v tejto dobe nezastupiteľné miesto nielen v živote jednotlivca, ale aj celej spoločnosti, čo dnes preukazujú zachované archívne dokumenty. Nevynímajúc spomienky divadelníkov na divadelné skúšky, estrády, výnimočných režiséroov, spoločenské stretnutia, zábavu, no i putovanie s divadelným predstavením do miest na Slovensku a na Morave.

Výstava je od 1. októbra 2020 sprístupnená žiakom, študentom a širokej verejnosti. Stihli ju navštíviť nielen Kremničania, ale aj pracovníci inštitúcií Ústavu pamäti národa, NBS Múzea mincí a medailí, Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Banská Štiavnica a časť zástupcov obecných úradov z okresu Žiar nad Hronom.

Na záver Vás, vážené kolegyne, kolegovia a priaznivci divadla, srdečne pozývame na zaujímavú výstavu, ktorá bude sprístupnená v priestoroch kremnického archívu do 31. mája 2021. Tešíme sa na Vás ☺!

Valéria Solčániová
Štátny archív v Banskej Bystrici,
pracovisko Archív Kremnica

STOROČNICA PhDr. ZORY VIESTOVEJ

Rok 2020 sa nesie v znamení zrušených podujatí. Nekonali sa májové archívne dni, podujatie plánované pri príležitosti 30. výročia vzniku Spoločnosti slovenských archivárov, ani tradičná jesenná exkurzia. O to viac potešujúce bolo, že napriek stále pretrvávajúcej nepriaznivej pandemickej situácii spoločnosť nerezignovala na konanie už tiež tradičného podujatia – semináru z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva a rozhodla sa ho prvýkrát v histórii presunúť do online priestoru a usporiadať ho ako webinár prostredníctvom aplikácie Zoom. V stredu 3. decembra 2020 sa vo virtuálnom svete spolu stretli archivári z rôznych kútov Slovenska, aby si spolu (buď zo svojho pracoviska alebo z pohodlia domova) pripomenuli osobnosť archivárky Zory Viestovej, pri príležitosti stého výročia jej narodenia.

Na úvod poskytol Štefan Hrivňák organizačné pokyny, týkajúce sa používania aplikácie a následne odovzdal slovo predsedníčke spoločnosti Martine Orosovej, ktorá celý priebeh webinára moderovala. M. Orosová poďakovala spoluorganizátorom podujatia, ku ktorým patrili Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica, Záhorské múzeum v Skalici, SHS pri SAV Sekcia archívnictva a PVH. Zaspomínala na nedávno zomrelých Júliusa Sopka a Jozefa Šimončiča.

Spomedzi prednášajúcich ako prvá vystúpila Helena Polakovičová, dlhoročná riaditeľka skalického archívu. Predstavila rodinné zázemie Zory Viestovej, ktorá sa narodila v roku 1920 ako najstaršie dieťa Ivanovi Viestovi a Márii, rod. Zacharovovej. Otec bol popredný pracovník v železničnej doprave. Bol tvorcom železničnej terminológie a počas SNP bol poverený riadením železničnej dopravy na povstaleckom území. Matka sa angažovala v kultúrnych a dobročinných spolkoch. Zora mala dvoch súrodencov, brat Ivan prežil celý svoj profesijný život v USA, kam odišiel ešte v roku 1946 a sestru Tatianu, ktorá pracovala v oblasti farmácie. Zora Viestová teda patrila do významnej rodiny Viestovcov, generál Rudolf Viest bol jej krstným otcom. Autorka opísala aj študentské roky a túžbu stať sa učiteľkou. Po absolvovaní Filozofickej fakulty UK v Bratislave, odbor latinčina a dejepis skutočne niekoľko rokov učila (pred Slovenským národným povstaním i po ňom). Po roku 1948 sa však dostala do nemilosti režimu kvôli aktívnemu praktizovaniu rímskokatolíckej viery a zo školstva musela odísť. Útočisko našla v roku 1952 v skalickom archíve, ktorý bol v tom čase umiest-

*Zora Viestová v 40. rokoch 20. storočia.
Zdroj: súkromný archív Tatiany Šimkovej.*

nený v jednej miestnosti mestského národného výboru. V archívnictve v tomto období vládli neľahké podmienky, avšak Zora Viestová sa aktívne pustila do práce, usilovala sa o získanie vhodných priestorov na uloženie archívnych dokumentov, ich očistenie, usporiadanie a celkové zlepšenie materiálnych podmienok pre prácu v archíve. Skalický archív opustila v roku 1981, keď odišla do dôchodku. Bola známa svojou charitatívnou činnosťou. Zomrela v roku 2002 v Bratislave, kde je aj pochovaná.

Na prvú prednášku nadviazala svojím príspevkom Terézia Májková, nová vedúca skalického archívu. Priblížila Zoru Viestovú v pozícii archivárky, spôsob, akým pracovala. I keď mala vyštudovanú latinčinu a históriu, znalosti z archívnictva si rozšírila na týždennom kurze pre archivárov. Ihneď po svojom nástupe do skalického archívu sa usilovne pustila do triediacich a čistiacich prác, podarilo sa jej založiť príručnú knižnicu i zbierku súdobých letákov. Archív vybavila regálmi. Venovala sa predovšetkým spracúvaniu dokumentov z produkcie magistrátu mesta. Roztriedila a usporiadala fondy skalických cechov, notárskych úradov, mestečka So-

Zora Viestová ako riaditeľka skalického archívu (1980). Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica.

botište. Bola aj autorkou a spoluautorkou súpisov k dejinám robotníckeho hnutia, dejín Sovietskeho zväzu a pod., ktoré musel v tom čase vypracovávať každý archív. Úzko spolupracovala s archívmi priľahlých okresov – Jozefom Šimončíkom a Jánom M. Dubovským, s ktorými ju viazalo i priateľstvo. Pripravovala tiež výstavy pri príležitosti výročí v dejinách Skalice (prvá písomná zmienka, udelenie privilégii) a bola publikačne aktívna.

Publikačnú činnosť Zory Viestovej zhodnotil Peter Brezina, bývalý pracovník Záhorského múzea v Skalici. Jej články, ktoré sú roztrúsené v regionálnej tlači, je možné rozdeliť do dvoch okruhov – 1. témy z obdobia rokov 1848 – 1948, 2. problémy regiónu v 17. – 18. storočí. Venovala sa histórii cechov, zdravotnej a sociálnej starostlivosti, protipožiarnym opatreniam v meste, osobnostiam ako Pavol Blaho, Ján Buchta či František V. Sasiňek. Spracovala i históriu jednotlivých obcí regiónu (písmená A-K). V čase, keď boli tieto texty publikované, išlo o nové, objavné témy, ktoré prinášala verejnosti. Jej prístup k regionálnym dejinám bol

inšpiratívny i pre začínajúcich historikov. Mala vecný, jasný a pútavý štýl písania. Ako autor spomenul, bibliografický súpis jej článkov sa blíži k počtu 50 záznamov, ale ešte nie je definitívne ukončený. Všetci traja prednášajúci, ktorí mali svoju prednáškovú miestnosť v príbytku H. Polakovičovej, počas svojich vystúpení premietali ilustračné fotografie, fotografie Z. Viestovej a iné materiály, čím oživilo svoje referáty.

Richard Drška zo Záhorského múzea v Skalici priniesol informácie o Krúžku historikov v Skalici, na čele ktorého stála dlhý čas práve Zora Viestová. Bol založený 1. júla 1966 a počas doby jeho existencie môžeme rozlíšiť tri etapy v jeho vývoji, ktoré autor príspevku bližšie charakterizoval. Spomenul aktivity, ktoré krúžok vyvíjal, akcie, na ktorých sa podieľal alebo ich organizoval. Činnosť krúžku zahŕňala prednášky a semináre zamerané na región Záhoria a stabilnou súčasťou bola osvetová práca. Kým 80. roky boli z hľadiska činnosti krúžku najaktívnejšie, v 90. rokoch nastáva útlm, až napokon prestáva krúžok v roku 1997 formálne aj aktívne existovať.

Ako posledný vystúpil Peter Zoričák, bývalý kolega Zory Viestovej, ktorý sprostredkoval účastníkom webinára osobné spomienky na svoju šéfkú. Charakterizoval ju ako „bytosť slobodnú, vzdelanú a spravodlivú“, ktorá sa mu stala vzorom pri práci v archíve. Napriek veľkému vekovému rozdielu a nepomeru skúseností mu ukázala, že si ho váži a že na jeho názore záleží.

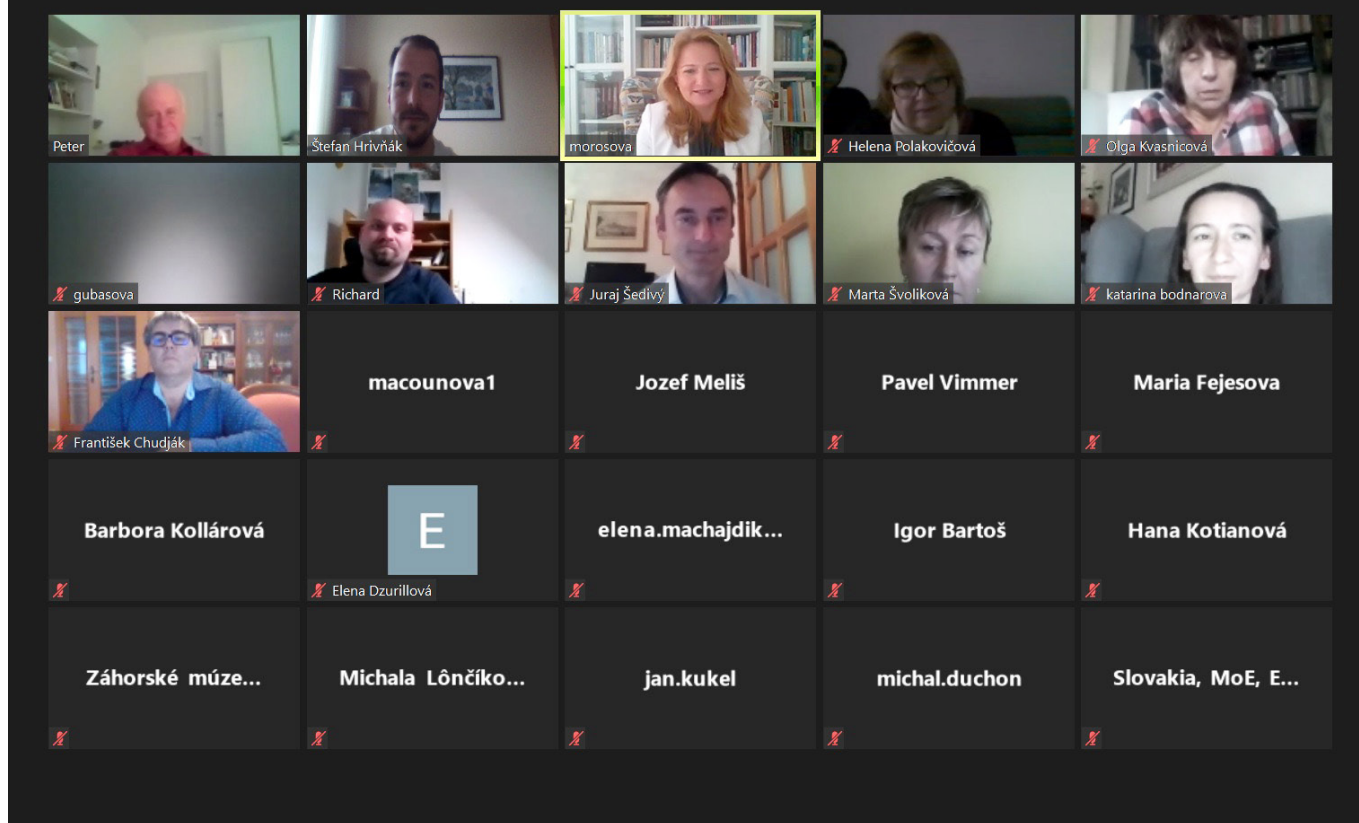
Nasledovala diskusia, ktorá bola pomerne bohatá. Diskutujúci svoje otázky zväčša písali (na konci i počas celého podujatia) do chatu a Štefan Hrivňák ich postupne čítal. Zapojili sa do nej archivári Mária Feješová, Katarína Bodnárová, Štefan Hrivňák, Martina Orosová, Ľudovít Košík, miestny učiteľ a synovec Antona Srholca a všetci prednášajúci. Diskusia dokreslila osobnosť Z. Viestovej v kontexte jej životných osudov a aktivít, ktoré počas práce v archíve vykonávala. Na záver Š. Hrivňák prezentoval youtubový kanál Spoločnosti slovenských archivárov, kam pribudlo prvé video. V spolupráci s J. Šedivým z portálu PamMap.sk a Lenkou Bernátovou, ktorá zabezpečila strih, pripravili rozhovor s Tatianou Šimkovou, sestrou Zory Viestovej. J. Šedivý ešte dodal, že z rozhovoru vzišiel rozsiahly materiál, ktorý nebol spracovaný do tohto videa, lebo sa netýkal primárne Z. Viestovej. Neskôr však bude formou viacerých videí sprístupnený na portáli PamMap.sk.

Záverom sa predsedníčka Martina Orosová poďakovala všetkým účastníkom a prednášajúcim.

Zoom Meeting

Recording...

02:52:35

Priebeh webinára uskutočneného 2. decembra 2020. Autor fotografie: Štefan Hrivňák.

Vyjadřila spokojnosť s priebehom podujatia a radosť nad tým, že aj v obmedzených podmienkach sa vie archivárska societa stretnúť a diskutovať. Počas toho adresovali archivári do chatu správy, v ktorých ďakovali za zorganizovanie podujatia a za zaujímavé príspevky. Možno konštatovať, že aj siedmy ročník (prvýkrát venovaný žene) cyklu dopadol úspešne. A zrejme bude mať vďaka prebiehajúcej pandémie aj

trvácnejší dosah. Spoločnosť musela pristúpiť k novým formám prezentácie a sprístupnenia informácií verejnosti, čoho výsledkom je spomenuté video a cieľ publikovať celý priebeh webinára neskôr na internete.

*Ivana Červenková – Štefan Hrivňák
Slovenský národný archív – Archív mesta Bratislavy*

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

ARCHÍV PAMIATKOVÉHO ÚRADU SLOVENSKEJ REPUBLIKY VČERA A DNES

Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky bol zriadený 22. mája 1992 so súhlasom odboru archívnictva Ministerstva vnútra SR ako osobitný archív celoštátneho významu pre oblasť pamiatkovej starostlivosti s názvom Archív Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti v Bratislave.¹ Podľa súčasnej legislatívy je zaradený do skupiny verejných špecializovaných archívov.² Archív nevznikol na „zelenej lúke“, naopak, nadviazal na tradíciu uchovávanía písomných a obrazových záznamov spätú s inštitucionálnymi dejinami ochrany pamiatok na území Slovenska, ktorá sa začala formovať v druhej polovici 19. storočia. Keďže dejiny archívu boli publikované v *Sprievodcovi po Archíve Pamiatkového úradu Slovenskej republiky*, predkladáme čitateľom netradičný pohľad na históriu archívu sprostredkovaný dejinami jeho fondov a zbierok.³

Bezprostredným podnetom na zriadenie osobitného archívu bola žiadosť oddelenia dokumentácie Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti pod vedením PhDr. Viery Plávkovej zaslaná odboru archívnictva MV SR v apríli 1991. Projekt vytvorenia osobitného archívu pre oblasť pamiatkovej starostlivosti sformulovala archivárka PhDr. Katarína Šipošová, ktorá videla nielen potenciál samotného oddelenia dokumentácie, ale aj zmysel vytvorenia centralizovanej inštitúcie uchovávajúcej výsledky práce pamiatkových orgánov na celom území Slo-

venska. V tom čase sa totiž realizovala transformácia celej organizácie pamiatkovej starostlivosti súvisiaca s celospoločenskými zmenami po Nežnej revolúcii a zmenami v organizácii verejnej správy. So zánikom krajských národných výborov bola ohrozená existencia ich podriadených organizácií – krajských ústavov štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove, ktoré mali svoje ďalšie pracoviská v niektorých okresných mestách. Všetky tri ústavy vznikli v roku 1960 a uchovávali cenné registratúrne záznamy a dokumentačné fondy o pamiatkovej starostlivosti v bývalom Západoslovenskom, Stredoslovenskom a Východoslovenskom kraji. Po novembrová štátna moc len s ťažkosťami hľadala nový model fungovania a inštitucionálneho zabezpečenia ochrany kultúrneho dedičstva Slovenska. Zriadiť ústredný pamiatkový archív, v ktorom by sa sústredili aj záznamy regionálnych pamiatkových orgánov, sa ukazoval ako logický krok. Odbor archívnictva MV SR dal preto novému osobitnému archívu kompetenciu prevziať registratúrne a dokumentačné záznamy zaniknutých a transformovaných regionálnych pamiatkových orgánov na krajskej aj okresnej úrovni.⁴

Základom nového špecializovaného archívu s celoslovenskou pôsobnosťou pre oblasť pamiatkovej starostlivosti sa stali existujúce súbory záznamov nachádzajúce sa v spisovniach a dokumentáciách všetkých vtedy existujúcich štátnych pamiatkových inštitúcií, ktoré boli prekvalifikované na archívne fondy a archívne zbierky. Vznik, charakter a obsah týchto súborov je zároveň akýmsi sprievodcom nielen dejinami archívu a jeho predchodcov, ale aj dejinami ochrany pamiatok na území Slovenska.

1. Starý archív 1919 – 1951

Tzv. *starý archív* tvorila agenda pamiatkových orgánov existujúcich v rokoch 1919 – 1951.⁵

¹ Podľa § 26 zákona SNR č. 571/1991 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon SNR č. 149/1975 Zb. o archívnictve. Archív Pamiatkového úradu SR (ďalej len Archív PÚ SR), fond (ďalej len f.) Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti. Zriadenie osobitného archívu – súhlas, MV SR, č. OA-266/13.06-1992 z 22. 5. 1992.

² § 4, ods. 2, písm. b) zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach v znení neskorších predpisov.

³ Kolektív autorov. *Sprievodca po Archíve Pamiatkového úradu Slovenskej republiky*. Zostavila Martina Orosová. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2007, s. 9-13.

⁴ Išlo o registratúry bývalých Okresných pamiatkových správ, ktoré zriaďovali okresné národné výbory v rokoch 1971 – 1981. Niektoré prevzali štátne okresné archívy, no väčšina bola súčasťou registratúr na ne nadväzujúcich pamiatkových pracovísk v okresných mestách ako súčasť krajských ústavov štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody pod krajskými národnými výbormi.

⁵ Bližšie k dejinám ochrany pamiatok v týchto rokoch pozri: JANKOVIČ, Vendelín. Dejiny pamiatkovej starostlivosti na Slovensku v rokoch 1850 – 1950. In *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 10*, Bratislava : SÚPSOP, 1973, s. 17-30; JANKOVIČ, Vendelín. Kapitoly z dejín pamiatkovej starostlivosti na Slovensku. In *Pamiatky a príroda*, 1976, č. 4, s. 36-38; OROSOVÁ, Martina. Organizácia ochrany pamiatok v medzivojnovom období. In *Pamiatky a múzea : revue pre kultúrne dedičstvo*, 2009, roč. 58, č. 4, s. 2-6.

Jeho základom boli registratúrne záznamy Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku, ktoré začali vznikať bezprostredne po menovaní Dušana Samuela Jurkoviča za vládneho komisára pre ochranu pamiatok na Slovensku 1. apríla 1919. Pre vznik „archívu“ mal zásadný význam príchod Jana Hofmana do úradu v júli 1919. V intenciách nariadenia ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Vavra Šrobára č. 155/8380-pres. z 20. októbra 1919 začal komisariát budovať kataster pamiatok, zbierku negatívov, zbierku plánov, litografií a kresieb, zbierku pohľadníc a zhromažďovať všetky dostupné informácie o pamiatkovom fonde Slovenska. V tejto činnosti úspešne pokračoval aj nástupca komisariátu Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku (1922 – 1939). Pri jeho zániku a začlenení pamiatkovej agendy do Ministerstva školstva a národnej osvety (ďalej len MŠaNO) autonómneho Slovenska bez náležitej právnej úpravy mal J. Hofman najväčšiu starosť práve o „archív“, ktorý sa medzitým rozrástol na tisíce písomných, grafických a fotografických záznamov, ktoré dopĺňala odborná špecializovaná knižnica.⁶ Akvizičná činnosť referátu ochrany pamiatok v rámci kultúrno-osvetového oddelenia MŠaNO (1939 – 1945) v čase druhej svetovej vojny bola len sporadická, činnosť zdecimovaného personálu sa sústredila na vedenie písomnej úradnej agendy. Obdobie do vzniku Pamiatkového ústavu v roku 1951 dopĺňajú spisy Národnej kultúrnej komisie pre správu štátneho kultúrneho majetku na Slovensku (1947 – 1951) začlenené do spisov odboru ochrany pamiatok Povereníctva školstva a osvety (1945 – 1948), resp. odboru umenia, múzeí a ochrany pamiatok Povereníctva školstva, vied a umení (1948 – 1953).⁷ Všetky dokumentačné a registratúrne záznamy

Bádateľňa s protipandemickým vybavením. Foto: M. Orosová, 2020.

Spoločné priestory archívu s katalógom fotografií. Foto: M. Orosová, 2020.

boli v roku 1951 delimitované do Pamiatkového ústavu a jeho oddelenia dokumentácie ako „starý archív“. Kým fotografické a grafické záznamy boli zaradené do vznikajúcich dokumentačných fondov Pamiatkového ústavu, spisová agenda, teda bývalá registratúra, ostávala nespracovaná a sporadicky využívaná až do vzniku osobitného archívu, keď sa jej zinventarizovania ujali archivári PhDr. Karol Hodas a PhDr. Peter Hysko. Vytvorili združený inventár pamiatkových orgánov na Slovensku v rokoch 1919 – 1951 rozdelený na tri samostatne inventarizované celky – obce, Bratislava a dodatky.⁸

⁶ Archív PÚ SR, f. Pamiatkové orgány na Slovensku – Dodatky, inv. č. 3144, spis č. 3594/38, 31. 12. 1938.

⁷ OROSOVÁ, Martina. Pôdohospodársky archív a Národná kultúrna komisia 1946 – 1951. In *50 rokov Slovenského národného archívu : osudy, problémy a perspektívy slovenského archívnictva. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 10. – 11. novembra 2004*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2005, s. 26-38.

⁸ HODAS, Karol – HYSKO, Peter. *Pamiatkové orgány na Slovensku 1919 – 1951. Inventár*. Bratislava : Národné pamiatkové a krajinne centrum, 1999, 2008 s.

Priestory archívnych depotov. Foto: M. Orosová, 2020.

2. Dokumentačné fondy

Tzv. dokumentačné fondy sa tvorili a dopĺňali v oddelení dokumentácie predchodcov Pamiatkového úradu SR a po vzniku osobitného archívu boli prekvalifikované na archívne zbierky. Aj dnes tvoria najbohatšiu a bádateľsky najvyužívanejšiu časť archívu. Ich základom boli dokumenty pochádzajúce zo *starého archívu*, najmä Zbierka negatívov a Zbierka projektov a plánov, v ktorých sa nachádzajú dokumenty spred roku 1951. V popise obálok s jednotlivými sklenenými negatívami je ako

zdroj zaznamenaný „archív 1. ČSR“. Mnohé grafické záznamy, ktoré sa dnes nachádzajú v Zbierke projektov a plánov, boli pôvodne súčasťou spisov pamiatkových orgánov, z ktorých boli umelo povýberané. Až elektronické spracovanie jednotlivých fondov a zbierok umožnilo nájsť pôvodne k sebe patriace spisy a ich prílohy a aspoň v informačnej rovine obnoviť ich stratený kontext.⁹

Pamiatkový ústav, zriadený výnosom Povereníctva pre školstvo, vedu a umenie z 15. marca 1951 s účinnosťou od 1. januára 1951 a vzápätí premenovaný na Slovenský pamiatkový ústav, mal od svojho počiatku ambíciu budovať systematickú dokumentáciu pamiatkového fondu Slovenska. Kvôli množstvu fotografického a iného dokumentačného materiálu, ktorý na ústave vznikol od roku 1952 a ktorý bolo nutné priebežne spracovávať, bolo v roku 1954 zriadené samostatné oddelenie dokumentácie, na čele ktorého bol bývalý krajský archivár Ľudovít Fuzák, poverený úlohou *pripraviť založenie archívu*.¹⁰ Mal na to dostatok skúseností získaných v bratislavskom krajskom archíve.¹¹ Po politických previerkach v roku 1958 bol však prepustený z ústavu spolu s ďalšími nestraníkmi.¹² Náplňou činnosti oddelenia dokumentácie, ktoré sa nachádzalo v sídle ústavu v priestoroch dnešného Slovenského národného múzea na Vajanského nábreží v Bratislave, neboli len evidenčné a inventarizačné práce, ale aj tvorba podkladov pre výskumné práce, bibliografické rešerše a excerpty z cudzojazyčnej literatúry.

V súvislosti s vydaním zákona č. 7/1958 Zb. o kultúrnych pamiatkach došlo k transformácii Slovenského pamiatkového ústavu na Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody. Úsek ochrany prírody, ktorý sa riadil zákonom č. 1/1955 Zb. o štátnej ochrane prírody, mal vlastné dokumentačné oddelenie, v ktorom sústreďoval centrálnu evidenciu a dokumentáciu chránených území, chránených prírodných výtvorov a pamiatok, ako aj chránených organizmov, prírodnín a jaskýň (štátne zoznamy, rezervačné knihy, fotodokumentácia, mapová dokumentácia a spisový archív). Táto časť registratúry bola v roku 1981 delimitovaná do novozriadeného Ústredia štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši a dnes je súčasťou archívu

⁹ VOLKOVÁ, Terézia. *Projektový archív. Súpis inventárnych jednotiek. Dodatok k Združenému inventáru Pamiatkové orgány na Slovensku 1919 – 1951*. Bratislava : Pamiatkový úrad SR.

¹⁰ OROSOVÁ, Martina. *Dejiny archívu*. In *Sprievodca po Archíve Pamiatkového úradu Slovenskej republiky*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2007, s. 10.

¹¹ Bližšie o Ľudovítovi Fuzákovi: FEJEŠOVÁ, Mária. *Osobnosti slovenského archívnictva 2 : Krajský archivár Ľudovít Fuzák*. In *Fórum archivárov*, 2020, roč. 29, č. 2, s. 40-62.

¹² OROSOVÁ, Martina. *Odkaz zakladateľov*. In *Pamiatky a múzeá : revue pre kultúrne dedičstvo*, 2011, roč. 60, č. 4, s. 8.

ných fondov špecializovaného Archívu ochrany prírody a jaskyniarstva.¹³

Oddelenie dokumentácie figurovalo v meniaci sa organizačnej štruktúre ústavu aj v ďalších rokoch, pričom je zaujímavé, že v organizačných poriadkoch sa pravidelne objavovali termíny archív a archívne fondy. Napríklad podľa organizačnej štruktúry z roku 1970 existoval odbor vedecko-technických informácií pamiatkovej starostlivosti, ktorý sa členil na a) oddelenie dokumentačno-informačné, b) požičovňu, študovňu a knižnicu a c) archív. Jeho náplňou bola *komplexná starostlivosť o archívne fondy ústavu a vykonávanie všetkých úloh vyplývajúcich z archivovania*.¹⁴ Základnou evidenčnou jednotkou v oddelení dokumentácie bola obec ako geografická autorita. Do nej sa zaraďovali všetky zhromaždené dokumenty okrem negatívov a materiálov presahujúcich formát A4. Takto sa začali spracovávať najmä texty a fotografie z terénnych výskumov realizovaných v rámci prípravy publikácie *Súpis pamiatok na Slovensku* (dnes sú súčasťou Zbierky základných výskumov). K fondu plánov, negatívov a pozitívov sa mali vypracovávať miestne, menné a vecné kartotéky, ktorých výroba sa však neplnila podľa plánu. Z dlhodobého hľadiska bol tento systém neudržateľný. O zavedenie nových metodických postupov sa od roku 1960 zaslúžila nová vedúca oddelenia dokumentácie etnografka PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., ktorej zakladateľský rukopis figuruje na prvých „prírastkových knihách“. Dokumenty roztriedila podľa jednotlivých druhov záznamov do tzv. dokumentačných fondov (negatívy, fotografie, plány, grafika, texty a pod.). Každý vytvorenej inventárnej jednotke sa priradilo inventárne (prírastkové) číslo v chronologicko-numerickom poradí, vyznačené priamo na materiáli a zapísané v prírastkovej knihe spolu s ďalšími údajmi o obsahu a autorstve materiálu. Ku každému dokumentačnému fondu sa zároveň vytvorili katalogizačné záznamy na kartách uložené v abecednom poradí podľa názvov obcí. Tieto katalógy dodnes slúžia ako hlavná vyhľadávacia po-

môcka pre tie dokumenty, ktoré nie sú spracované v archívnom informačnom systéme (najmä katalóg fotografií ako pomôcka pre Zbierku negatívov). Okrem spomenutých súborov boli založené ďalšie „dokumentačné fondy“, dnešné archívne zbierky. Do Zbierky tematických výskumov sa ukladali výstupy pamiatkových výskumov, zámery obnovy pamiatok, programy pamiatkových úprav, metodické materiály a pod., ktorých autormi boli väčšinou zamestnanci ústavu, ale aj iní externí odborníci. Grafické záznamy v podobe skíc, kresieb, pôdorysov a rezov boli zaevidované do Zbierky schematických výskumov. Zbierka reštaurátorských dokumentácií obsahuje návrhy na reštaurovanie, reštaurátorské výskumy a záverečné správy z reštaurovania nehnuteľných a hnutelných kultúrnych pamiatok. Ich autorstvo zahŕňa široké spektrum reštaurátorov a historikov umenia.

Ďalšou veľkou osobnosťou, ktorá sa podpísala pod rozvoj oddelenia dokumentácie, bol historik a archivár PhDr. Vendelín Jankovič, CSc., pôsobiaci v ústave od roku 1959. Už ako zrelý muž sa v roku 1977 stal vedúcim Odborového informačného strediska vedeckých, technických a ekonomických informácií (OBIS VTEI) pre oblasť pamiatkovej starostlivosti, ktorej súčasťou bolo aj oddelenie dokumentácie, ktoré *odborne a v súlade s vedeckými poznatkami spravuje dokumentačné fondy ústavu*.¹⁵ Ústav bol v rámci krajín RVHP lídrom v oblasti zavádzania informačných technológií, ktoré sa uplat-

Priestory archívnych depotov. Foto: M. Orosová, 2020.

¹³ OROSOVÁ, Martina – GRESCHOVÁ, Eva. Jedna dokumentácia, dva archívy. In *Od čias Liptovskej zbierky do dnešných dní : 90 rokov Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva 1930 – 2020. Zborník referátov z medzinárodnej konferencie* 28. 9. – 30. 9. 2020. Liptovský Mikuláš : SMOPAJ, 2020, s. 115-118.

¹⁴ Archív PÚ SR, f. Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, šk. 1. Organizácia a riadenie – Vnútroústavný predpis č. 2. Organizačná štruktúra, 1970, s. 23-25.

¹⁵ Archív PÚ SR, f. Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, šk. 1. Organizácia a riadenie – Organizačná štruktúra, júl 1978, s. 23.

Deň otvorených dverí – Pamiatkovo 2018. Malí návštevníci v archíve. Foto: Ivan Kalev, 2018.

nili nielen pri evidencii kultúrnych pamiatok, ale aj pri evidencii dokumentačných fondov v Automatizovanom informačnom systéme pamiatkovej starostlivosti. V. Jankovič spolu s Ing. arch. Radmilou Ondreičkovou vypracovali v roku 1979 *Zásady jednotného systému dokumentácie kultúrnych pamiatok*,¹⁶ v ktorých boli podrobne popísané všetky procesy súvisiace s evidenciou a sprístupňovaním dokumentačných záznamov. Evidenčné zápisy vychádzali z praktických potrieb pamiatkovej starostlivosti a sústredili sa na zaznamenanie údajov súvisiacich s identifikáciou kultúrnych pamiatok, pamiatkových objektov a pamiatkových predmetov, teda údajov, ktoré sú dnes súčasťou vecného, miestneho a menného registra. Samotný obsah inventárnej jednotky, teda jej regest, prípadne presný názov dokumentu, bol vzhľadom na technické možnosti programu (nemožnosť zápisu dlhšieho textu) len veľmi stručný a skratkovitý. Napriek tomu bola

táto výnimočne skorá elektronizácia inventárnych záznamov, realizovaná v priebehu 80. rokov 20. storočia v čase vedenia odboru OBIS VTEI prom. fil. Michalom Horským, zásadná pre ďalší rozvoj oddelenia dokumentácie Štátneho ústavu pamiatkovej starostlivosti (1981 – 1991). Dokumentografický informačný systém (DIS) bola údajová databáza o dokumentačných fondoch vyhotovená na počítačoch typu SMEP, ktorý nahradili pružné disky mikropočítača R 1715, neskôr mikropočítača typu Osborne. Databáza DIS bola transformovaná do programu dBASE, z ktorého bola v roku 1997 konvertovaná do programu Excel. V tom čase už existoval osobitný, neskôr špecializovaný archív, ktorý tak mal ako jeden z prvých archívov na Slovensku inventárne záznamy archívnych zbierok v elektronickej forme.

Za nedostatok tvorby „dokumentačných fondov“ možno považovať ich vytrhnutie z kontextu dejín pamiatkovej starostlivosti. Väčšina dokumentov, ktoré v nich boli evidované, bola výsledkom práce pamiatkarov, teda zamestnancov pôvodcov registratúr považovaných za predchodcov Pamiatkového úradu SR. Pri ich odovzdávaní do oddelenia dokumentácie sa neuplatňoval provenienčný princíp a súvislosť s ostatnými registratúrnymi záznamami pôvodcu. Ich informačná hodnota sa rovnala dokumentačnej hodnote o danej pamiatke. Rôznorodosť a množstvo vytvorených záznamov a dokumentov, spojená s neefektívnosťou vytvárania ďalších „dokumentačných fondov“, spôsobila preváženie subjektívneho hľadiska pri zaraďovaní dokumentov do existujúcich „dokumentačných fondov“. Pôvodný zámer vzniku daného súboru sa tak časom stratil a dnes je ťažké stručne charakterizovať jednotlivé archívne zbierky. Navyše sa do nich evidovali aj dokumenty iných pôvodcov vytvorené pri konkrétnych pamiatkových akciách (napr. v Zbierke projektov a plánov sú dokumenty súkromných architektov z prvej Československej republiky, geodetické zamerania štátnych podnikov Geodézia, Stavoprojekt, SÚRPMO a pod.).

Vízia tvorby dokumentácie o pamiatkovom fonde Slovenska bez ohľadu na odborné archívne princípy spôsobila aj nenapraviteľné škody. Signifikantným príkladom je „pozostalosť“ Václava Mencla, významného českého pamiatkara, ktorý patrí medzi zakladateľov slovenskej monumentológie. Tesne pred svojím tragickým skonom odpredal Slovenskému ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany

¹⁶ Archív PÚ SR, Zbierka výskumných správ, inv. č. T 1297 a T 1298. *Zásady jednotného systému dokumentácie kultúrnych pamiatok*.

Deň otvorených dverí v roku 2011. PhDr. Viera Plávková, vedúca archívu v rokoch 1992 – 2015. Foto: Peter Fratrič, 2011.

prírody časť svojho osobného fondu týkajúcu sa pamiatok na území Slovenska. Materiál v pôvodnom usporiadaní z 30. a 50. rokov 20. storočia nebol v oddelení dokumentácie zaevidovaný so všetkou pietou k pôvodcovi ako osobný fond Václava Mencla, ale jednotlivé záznamy boli povyberané z pôvodných obalov a podľa svojho druhu a charakteru (fotografie, kresby, plány, texty) zaradené do jednotlivých dokumentačných fondov. Rekonštrukcia pôvodnej pozostalosti je tak len čiastočne možná vďaka elektronickému spracovaniu archívnych zbierok, no navždy sa stratili informácie vypovedajúce o spôsoboch práce V. Mencla, o jeho uvažovaní, o jeho výskumných zámeroch a okolnostiach vzniku jednotlivých záznamov, teda údaje dokresľujúce a obohacujúce osobnosť svojho pôvodcu.

3. Registratúra právnych predchodcov Pamiatkového úradu SR 1951 – 2002

Ostatné registratúrne záznamy vznikajúce v ústave, členené podľa vecných skupín vtedy platných spisových plánov (organizačné, riadiace, ekonomické záznamy, korešpondencia a pod.), sa už od konca 50. rokov 20. storočia ukladali osobitne v ústrednej spisovni, nazývanej *administratívne oddelenie*, mimo oddelenia dokumentácie, a uplatňovali sa na ne ustanovenia zákona o archívnictve. Predarchívnu starostlivosť vykonával, resp. mal vykonávať Štátny ústredný archív SSR. Od vzniku

Pamiatkového ústavu v roku 1951 až do vzniku osobitného archívu v roku 1992 však nedošlo k žiadnemu vyradovaciemu konaniu. V súlade s poverením odboru archívnictva MV SR vykonávať predarchívnu starostlivosť a usmerňovať správu registratúry Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a jeho regionálnych pracovísk, sa uskutočnilo historicky prvé vyradovacie konanie. Archív postupne prevzal registratúrne záznamy z rokov 1951 – 1991 nachádzajúce sa v ústrednej spisovni, ale aj na sekretariátoch odborov a v kanceláriách jednotlivých pracovníkov. Pre archivárov nastala náročná práca identifikácie archívnych fondov, čiže hodnotenie a zaraďovanie archívnych dokumen-

tov do príslušných fondov a podfondov, keďže dokumenty prišli do archívu neroztriedené, neusporiadané a pomiešané. Ich súčasťou bolo aj niekoľko bežných metrov kópií odosielaných záznamov ukladných v podateľni v chronologicko-numerickom poradí, ktoré bolo nutné premanipulovať podľa vecných skupín. Sčítovanie, segregácia a kompletizácia archívnych fondov pokračuje prakticky dodnes. Podarilo sa identifikovať a usporiadať fond Slovenského pamiatkového ústavu (1951 – 1958), ktorý je aj zinventarizovaný v archívnom informačnom systéme,¹⁷ fond Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (1958 – 1981) a fond Štátneho ústavu pamiatkovej starostlivosti (1981 – 1990). Tieto sú čiastočne zoradené vo vertikálnej a horizontálnej rovine a systemizované do inventárnych jednotiek. Ich prvý opis vyhotovila K. Šípošová. Aj keď nie sú definitívne zinventarizované, je pomerne ľahké sa v nich orientovať a v prípade potreby ich aj predložiť bádateľskej verejnosti. V ďalších rokoch boli po vyradovacích konaniach do archívu prevzaté ďalšie fondy, resp. podfondy pamiatkových orgánov existujúcich v rokoch 1991 – 2002 (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti 1991 – 1994, Pamiatkový ústav 1994 – 1996, Národné pamiatkové a krajinné centrum 1996 – 1999, Pamiatkový ústav 1999 – 2002), ktoré sú čiastočne usporiadané.¹⁸ Fondy a podfondy organizácií pre pamiatkovú starostlivosť z rokov 1951 – 2002 sa

¹⁷ OROSOVÁ, Martina – SVĚCHOTA, Lukáš. *Slovenský pamiatkový ústav. Inventár*. Bratislava : Pamiatkový úrad SR, 2011; OROSOVÁ, Martina. Slovenský pamiatkový ústav 1951 – 1958. In *Informátor Archívu Pamiatkového úradu SR*, 2011, č. 45, s. 1-7; SVĚCHOTA, Lukáš. Dejiny ochrany pamiatok vo fonde Slovenského pamiatkového ústavu. In *Informátor Archívu Pamiatkového úradu SR*, 2011, č. 45, s. 8-12.

¹⁸ Na sprístupňovanie týchto fondov sa podieľali: Katarína Šípošová, Martina Orosová, Lukáš Svěchota, Katarína Horková, Mária Jurčová, Nikola Danišová, Jana Tomovičová.

považujú za súbory právnych predchodcov Pamiatkového úradu SR a sú zásadné pre dokumentáciu histórie ochrany pamiatok.

4. Registratúry regionálnych pamiatkových orgánov 1961 – 2002

Zložitý inštitucionálny vývoj ochrany pamiatok na Slovensku po roku 1951 sprevádzaný častými zmenami organizácie, vecnej a územnej kompetencie jednotlivých orgánov, nedodržiavanie smerníc pre správu registratúry, nepremyslené delimitácie spisov a iné problémy, stavajú archivárov pred náročnú úlohu identifikácie a systemizácie archívnych fondov. Okrem centrálnej pamiatkovej organizácie, sídliacej v Bratislave a podliehajúcej priamo ministerstvu kultúry, existovali od roku 1960 aj pamiatkové orgány v jednotlivých regiónoch. Ich vznik a vývoj úzko súvisel s organizáciou verejnej správy a právnymi predpismi na ochranu pamiatok. Striedavo patrili do zriaďovateľskej pôsobnosti krajských a okresných národných výborov alebo ministerstva kultúry.¹⁹ Predarchívnu starostlivosť v týchto inštitúciách vykonávali príslušné štátne archívy. No podobne ako v prípade centrálnych orgánov, ani pri regionálnych sa dôsledne nerealizovali vyraďovacie konania. Do štátnych archívov sa dostali len niektoré fondy okresných pamiatkových správ.

Po Nežnej revolúcii a zriadení osobitného archívu, ktorý bol poverený aj výkonom predarchívnej starostlivosti v regionálnych pamiatkových inštitúciách, sa začal náročný proces vyraďovacích konaní a preberaní archívnych dokumentov do sídla archívu v Bratislave. Dokumenty boli prevzaté priamo zo sídiel jednotlivých inštitúcií, kde sa pri ich uložení nedbalo na dôkladné oddelenie záznamov predchodcov a nástupníckych orgánov, dokonca dlho po organizačnej zmene a zmene názvu používali ten istý, prípadne len upravený hlavičkový papier. „Objavenie“ písomných dokladov o organizačných zmenách, a teda zadefinovanie ich časového a vecného ohraničenia, je otázkou stupňa sprístupnenia daného súboru. Na práci archivárov teda stoja aj komplexné dejiny inštitucionálnej ochrany pamiatok, ktoré dodnes nie sú spracované. V súčasnosti je identifikovaných vyše päťdesiat fondov, podfondov a fondových oddelení pamiatkových orgánov pôsobiach v mestách: Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bardejov, Bojnice, Bratislava, Komárno, Košice, Levoča, Liptovský Mikuláš, Lučenec, Michalovce,

Nitra, Nové Zámky, Poprad, Prešov, Rožňava, Ružomberok, Stará Ľubovňa, Topoľčany, Trenčín, Žiar nad Hronom, Žilina.

Niektoré z týchto pracovísk prežili transformáciu z odbornej inštitúcie na orgán štátnej správy, pričom vo svojom sídle naďalej uchovávali popri registratúrnych záznamoch niekdajšie „dokumentačné fondy“, ktoré tu prirodzene vznikali od roku 1961, resp. 1971. Archív ich preto ponechal na pôvodnom mieste a považuje ich za svoje vysunuté pracoviská, pričom preklasifikoval ich „dokumentačné fondy“ na archívne zbierky. Ich prírastky sú však len sporadické a sú výsledkom akvizičnej činnosti svojich zriaďovateľov.

5. Fond Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a podfondy krajských pamiatkových úradov

V súčasnosti preberá archív do svojej úschovy dokumenty z vyraďovacích konaní svojho pôvodcu Pamiatkového úradu SR, t. j. centrálného pracoviska v Bratislave, ôsmich krajských pamiatkových úradov v sídle kraja (Banská Bystrica, Bratislava, Košice, Nitra, Prešov, Trenčín, Trnava, Žilina), ich pracovísk v niektorých ďalších mestách (Banská Štiavnica, Komárno, Levoča, Lučenec, Martin, Prievidza, Poprad, Rožňava, Ružomberok, Spišská Nová Ves, Topoľčany) a oblastných reštaurátorských ateliérov v Bratislave a Levoči. Od transformácie odborného-metodickej inštitúcie, akou bol pamiatkový ústav v rokoch 1951 – 2002, sa po vzniku Pamiatkového úradu SR 1. apríla 2002 ako špecializovaného orgánu štátnej správy niekoľkonásobne znásobila jeho agenda, a teda aj objem registratúrnych záznamov. Výkon štátnej správy v prvom a druhom stupni predpokladá archivovanie takmer 90 % všetkých záznamov, čo je obrovský tlak na ukladacie možnosti archívu. Navyše, od roku 2018 vznikajú elektronické alebo kombinované registratúrne spisy, ktorých budúce uloženie v „elektronickom archíve“ je nateraz nezodpovedanou otázkou čoraz rýchlejšie sa približujúcej budúcnosti.

6. Osobné fondy

Významnou súčasťou archívu sú osobné fondy, ktoré z veľkej časti tvoria dokumenty z pracovnej činnosti bývalých pamiatkarov a reštaurátorov. Do archívu pribúdajú ako výsledok akvizičnej činnosti archívu mimo vyraďovacieho konania a sú dôkazom dôveryhodnosti, ktorú si archív vybudoval za

¹⁹ Bližšie k tomu: OROSOVÁ, Martina. Konštituovanie špecializovanej štátnej správy v oblasti pamiatkovej starostlivosti po druhej svetovej vojne. In KVASNICOVÁ, Oľga – MUNKOVÁ, Mária (zborník) – PĚKOVÁ, Monika (CD-R) (eds.). *Verejná správa po roku 1945 v zrkadle archívnych dokumentov*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2013, s. 278-321.

roky svojej existencie. Pôvodcovia často odovzdávajú svoje dokumenty do archívu ešte za svojho života, pretože uloženie v archíve je pre nich zárukou, že ich dielo ostane zachované a bude bádateľsky využívané aj budúcimi generáciami. Za najvýznamnejšie považujeme osobné fondy Vendelína Jankoviča, Karola Veselého, Alberta Leixnera, Vladimíra Úradníčka, Vladimíra Kohúta.

Archív uchováva vo svojich depotoch aj ďalšie menšie fondy a zbierky, ktorých pôvod a uloženie v archíve predstavujú samostatné príbehy, napr. Štátny inšpektorát archívov a knižníc na Slovensku 1919 – 1938, Splnomocnenec vlády pre mestské pamiatkové rezervácie 1970 – 1990, Zbierka mikrofilmov spisovej agentúry Uhorskej pamiatkovej komisie v Budapešti 1872 – 1918. Veľkú skupinu obrazových dokumentov reprezentujú zbierky diapozitívov, plagátov, pohľadníc, filmov. Okrem toho sa v archíve tvoria nové druhy zbierok súvisiacich s modernými technológiami, ako je Zbierka digitálnych fotografií, Zbierka elektronických dokumentov PÚ SR a pod.

Archív v súčasnosti

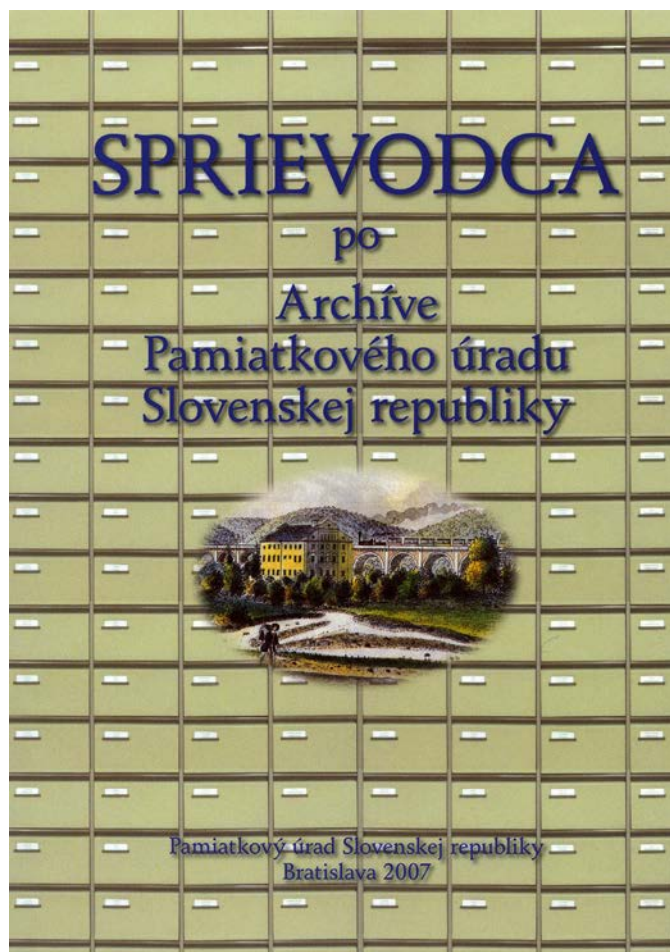
Archív Pamiatkového úradu SR, ktorý v poslednom čase zvykneme nazývať Pamiatkový archív, sídli od roku 1996 v budove bývalej Kühmayerovej továrne v Bratislave na ulici Cesta na Červený most 6. Vedenie jeho zriaďovateľa má pre potreby archívu maximálne pochopenie a snaží sa zabezpečiť pre archív všetko potrebné pre jeho správne fungovanie. Archív má k dispozícii ukladacie priestory s celkovou kapacitou cca 3 000 bm, ktoré sú vybavené posuvnými regálmi a kovovými lístkovnicami a skriňami, recepciu s archívnymi pomôckami a elektronickou registráciou, bádateľňu s wifi pripojením a počítačom pre prezeranie zdigitalizovaných dokumentov, pracovne vybavené počítačovou technikou a tlačiarňami, kopírovacími a skenovacími zariadeniami. Od jeho vzniku v máji 1992 do septembra 2015 viedla archív PhDr. Viera Plávková, držiteľka Križkovej medaily za zásluhy o rozvoj archívnictva. V novej organizačnej štruktúre sa archív člení na referát služieb (dva pracovníci so stredoškolským vzdelá-

Súčasní pracovníci archívu a knižnice. Zľava vpred: Maroš Chrvala, Martina Orosová, Katarína Jesenská, Bronislava Porubská, Juliana Reichardtová, Daniel Gahér, Ján Šipöcz. Zľava vzadu: Ivan Kalev, Nikola Danišová, Lenka Višvaderová, Jana Tomovičová. Foto: Ján Šipöcz, 2019.

ním Lenka Višvaderová a Marián Chrvala), referát odborných činností (štyria pracovníci s vysokoškolským vzdelaním – Mgr. Mária Jurčová na materskej dovolenke/Mgr. Nikola Danišová, Mgr. Bronislava Porubská, Mgr. Jana Tomovičová, Mgr. Daniel Gahér, PhD.) a špecializovanú odbornú knižnicu (dve pracovníčky s vysokoškolským vzdelaním – PhDr. Juliana Reichardtová a Mgr. Denisa Chalmovská na materskej dovolenke/Mgr. Katarína Jesenská). Pozostatkom oddelenia dokumentácie je fotoateliér a fotograf (Mgr. art. Ján Šipöcz), ktorý okrem digitalizácie archívnych dokumentov zabezpečuje pre pamiatkarov a reštaurátorov digitálnu fotografickú dokumentáciu pamiatok. Archív od roku 2015 vedie archivárka Mgr. Martina Orosová, PhD. Okrem klasických služieb pre tzv. externých bádateľov archív poskytuje operatívne služby zamestnancom úradu pri výkone štátnej správy (poskytovanie informácií, archívnych a bibliografických rešerší, skenovanie dokumentov a publikácií, vyhľadávanie dokumentov v iných archívoch, preklady cudzojazyčných textov a pod.). Zároveň je napojený na vedecko-výskumné a edično-publikačné úlohy úradu, ktoré sú významnou súčasťou práce archívu aj knižnice.

Zásadný vplyv na charakter práce v Archíve Pamiatkového úradu SR majú informačné technológie. Vedecko-technická revolúcia, ktorá pozitívnym spôsobom zasiahla oddelenie dokumentácie v 80. rokoch 20. storočia, sa pretavila do technologickej revolúcie a priniesla archívu nové možnosti pri

Obálka publikácie Sprievodca po Archíve Pamiatkového úradu Slovenskej republiky. Bratislava, 2007.

tvorbe archívnych pomôcok a poskytovaní služieb verejnosti. Špeciálne vytvorený archívny informačný systém umožňuje evidovanie archívnych fondov a zbierok, tvorbu inventárnych záznamov v hierarchicky usporiadanej stromovej štruktúre s rôznou úrovňou popisu, tvorbu registrov a číselníkov, vyhľadávanie podľa rôznych jednoduchých i zložitých filtrov buď v jednom fonde alebo naraz vo všetkých sprístupnených súboroch. Ďalej je možný export vyhľadaných inventárnych záznamov do Excelu, ako aj vytvorenie tlačovej zostavy definitívnej archívnej pomôcky vrátane úvodných kapitol. Ďalší vývoj tohto systému je zabezpečený napojením na projekt PAMIS (Pamiatkový informačný systém) financovaný z prostriedkov EÚ, v ktorom budú archívne informácie a digitálne dáta prepojené s ďalšími informačnými systémami v rámci Pamiatkového úradu SR s cieľom poskytnúť verejnosti komplexné informácie o pamiatkovom fonde Slovenska, a to referenčné dáta, vedecké údaje aj propagačné materiály (ústredný zoznam pamiatkového fondu SR, archeologické dedičstvo, geografický informačný systém, digitálna a grafická dokumentácia, pamiatkové výskumy atď.).

Bádatelia archívu považujú za samozrejmosť, že na internetovej stránke www.pamiatky.sk nájdú všetky archívne pomôcky v elektronickej forme a v archívnej databáze dokážu online vyhľadávať dokumenty naraz vo všetkých sprístupnených archívnych fondoch a zbierkach. Každý deň sa navyše online sprístupňujú nové zdigitalizované dokumenty, ktoré si záujemca môže voľne prezeráť a kopírovať aj bez registrácie. Online registrácia a vyplnenie bádateľského listu je tiež súčasťou poskytovaných služieb. Vybavovanie stránok elektronicou formou bez nutnosti osobnej návštevy archívu sa osvedčuje najmä počas pandémie, keď sú priestory archívu uzavreté pre bádateľskú verejnosť. Pokiaľ sú požiadavky bádateľov jasne definované, dostanú v priebehu pár minút výpis z archívnej databázy k danej téme, a do niekoľkých dní aj digitálne kópie požadovaných archívnych dokumentov zaslaných prostredníctvom elektronickej pošty, navyše bez poplatku.

Digitalizácii archívnych dokumentov sa archív systematicky venuje od roku 2006. Na vlastných skenovacích zariadeniach, prípadne prostredníctvom externých dodávateľov, bolo vytvorených vyše dva milióny digitálnych objektov v celkovom objeme takmer 5 TB. Problémy pri digitalizácii prechádzajú určitým vývojom. Kým na začiatku to bol výber vhodnej techniky, spôsob skenovania, formáty a ich veľkosť, potom metodika tvorby metadát, popis samotných digitálnych objektov a ich internetová prezentácia, dnes bojujeme s ukladačím priestorom, ktorý by slúžil nielen ako trvalé úložisko zdigitalizovaných dokumentov, ale aj priestor pre operatívne plnenie bádateľských požiadaviek. To si vyžaduje nielen precízne premyslený popis digitálnych objektov nadväzujúci na inventárne čísla a signatúry, ale aj vhodný spôsob ich štruktúrovaného usporiadania umožňujúci rýchle a bezproblémové vyhľadanie konkrétneho požadovaného dokumentu či celej inventárnej jednotky. Samozrejme, s týmto bude úzko súvisieť aj otázka uloženia elektronických archívnych dokumentov a spôsob ich poskytovania bádateľskej verejnosti. Je to pre archív nová výzva, o ktorej zatiaľ len nesmelo sníva.

Archív Pamiatkového úradu SR oslávi v roku 2022 30. výročie svojho vzniku. Myslíme si, že dôstojne obstál v tejto relatívne krátkej skúške času a zaradil sa do siete verejných špecializovaných archívov ako moderné a plnohodnotné pracovisko, ktoré si vyslúžilo uznanie domácich i zahraničných bádateľov.

Martina Orosová
Archív Pamiatkového úradu SR

OSOBNOSTI SLOVENSKEHO ARCHIVNICTVA (3)

Peter a Vojtech Štibraní

Trenčianski archivári, bratia Peter a Vojtech pochádzali z obce Lošonec v okrese Trnava. V detstve im zomrela matka a otec sa druhýkrát oženil. Macochu piati osirelí súrodenci považovali za druhú mamu.¹ Ich starším bratom bol katolícky kňaz Justín Štibraný (* 1908). Peter sa narodil 3. júla 1910 a Vojtech 30. januára 1912. Peter aj Vojtech vychodili ľudovú školu v rodnej obci. Povoynové časy boli ťažké a rodina nemala peňazí nazvyš. Preto po skončení 6. triedy v roku 1922 dali rodičia 12-ročného Petra na učňovskú školu do Trnavy, kde sa v roku 1926 vyučil za krajčíra. Zrejme aj Vojtech po skončení ľudovej školy šiel na rok či dva na nejaké remeslo, ale nemáme o tom nijakú správu. Obaja bratia však mali ambíciu študovať. V roku 1926 Petra po zložení skúšky prijali do 4. ročníka na Štátnom československom reálnom gymnáziu Jána Hollého v Trnave. Vojtech tam študoval od prvého ročníka v roku 1925. Na tomto gymnáziu obaja zmaturovali, Vojtech v roku 1933, Peter v roku 1936. Peter mal zmaturovať v roku 1931, keďže gymnázium bolo osemročné, ale jeho štúdium sa natiahlo na 10 rokov, akoby každý ročník opakoval. Nepochybne prinajmenšom posledné ročníky si musel zarábať na živobytie, pretože zmaturoval krátko pred 26. narodeninami 18. júna 1936.² Počas štúdia Peter nadviazal priateľstvá, ktoré mu vydržali celý život. Aj po rokoch si jeho priateľ, zrejme Vojtechov spolužiak Jaroslav Kalčík zaspomínal na časy štúdií, ale tiež na *mierne i nemierne flámečky*, ktoré spolu podnikali.³ Peter a Vojtech sa na gymnáziu v Trnave pravdepodobne zoznámili aj s neskoršími archivármi Ctiborom Matulayom a Michalom Kušíkom, ktorí tam študovali v rovnakom čase.⁴ Vojtech pokračoval v štúdiu slovenčiny a dejepisu na vtedajšej Slovenskej univerzite, dnes Univerzite Komenského, v Bratislave, ktoré ukončil v roku 1937. Peter

1. Cestovný preukaz Petra Štibraného z roku 1948.
Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný.
Foto: Mária Feješová.

v rokoch 1936 – 1938 absolvoval prezenčnú vojenskú službu a po nej v rokoch 1938 – 1944 študoval na tej istej univerzite dejepis a nemčinu.⁵

P. Štibraný pred nástupom do mestského archívu v Trenčíne v roku 1954 vystriedal veľa rôznorodých zamestnaní. V školskom roku 1938/39 učil na meštianskej škole v Bratislave a v šk. roku 1940/41 na nižšom gymnáziu v Trstenej. Dňa 15. mája 1941 sa stal aktívnym dôstojníkom a krátko nato 3. augusta 1941 sa oženil s Annou, rod. Rýbakovou (* 12. 12. 1921 Vrútky), ktorej rodina žila v Žitavanoch. Ako vojak najskôr slúžil na Doplnovacom okrese veliteľstve v Bratislave, potom na kultúrnom oddelení Ministerstva národnej obrany v Bratislave, v rokoch 1945 – 1946 vo Vojenskom historickom ústave v Prahe. Rozhodol sa však odísť z armády. Zamestnal sa ako redaktor denníka ČAS od mája 1946 do 28. februára 1948, keď denník zanikol. Hneď nato od marca 1948 pôsobil v obrázkovom časopise Slovenský svet, ale ten po pár týždňoch od jeho príchodu tiež zanikol. Od septembra 1948 ho prijal jeho brat Justín ako administratívneho pracovníka do redakcie Katolíckych novín, kde bol vtedy šéfredaktorom. Ani tam Peter dlho nevydržal a 15. augusta 1949 odišiel na vlastnú žiadosť. Ako redaktor

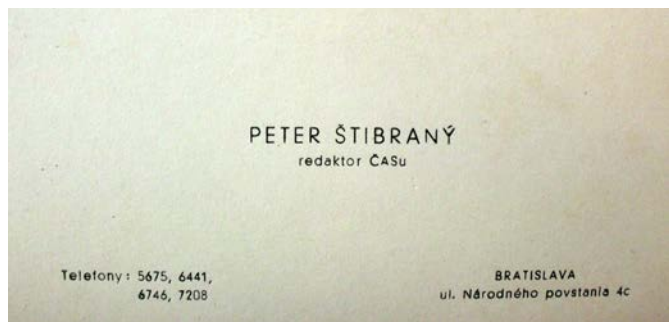
¹ HORVÁTH, Pavel. Zomrel Peter Štibraný. In *Slovenská archivistika*, 1986, roč. XXXI., č. 1, s. 199-200. Do rodiny pravdepodobne pribudla ešte nevlastná sestra Rozália, ktorá sa spomína v korešpondencii od brata Justína. MV SR, Štátny archív v Trenčíne (ďalej len ŠATN), fond Peter Štibraný, korešpondencia. Škatule vo fonde Peter Štibraný nie sú očíslované, ani fond nie je usporiadaný, preto nie je možná presná citácia.

² ŠATN, fond Miestny národný výbor (ďalej len MNV) v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Vojtech Štibraný, škatuľa č. 51; fond Okresný národný výbor (ďalej len ONV) v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Peter Štibraný.

³ ŠATN, fond Peter Štibraný, korešpondencia. List Jaroslava Kalčíka je datovaný 6. apríla 1964 v Prahe.

⁴ MARETTA, Robert Gregor. Michal Kušík; JAKUBÍK, Ján. Ctibor Matulay. In *Biografický slovník slovenských archivárov*, internetová databáza. Dostupné na <<http://www.archivari.sk>>.

⁵ ŠATN, fond ONV v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Peter Štibraný; fond MNV v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Vojtech Štibraný, škatuľa č. 51.

2. Novinárska vizitka Petra Štibraného z rokov 1946 – 1948. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

3. Dom krajčira Kohouta v Tisovci, kde P. Štibraný spočiatku býval, na nedatovanej fotografii. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

denníka ČAS sa zrejme venoval spravodajstvu, pretože k práci potreboval rozhlasový prijímač. V tých časoch sa na jeho používanie vyžadovalo osobitné povolenie (*koncesia*), ktoré udeľoval miestny poštový úrad. Bolo tiež potrebné platiť poplatok, ktorý za jeden štvrtrok roka 1947 činil 75 Kčs, čo nebolo málo. Od novinárčiny Peter upustil a v rokoch 1949 – 1951 pracoval ako jazykový redaktor vo Vydavateľstve SAV v Bratislave. Počas pobytu v Bratislave

býval s manželkou v novopostavenom bytovom komplexe Nová doba na Vajnorskej ulici. V lete 1952 sa presťahoval do Tisovca, kde si našiel prácu vo Veľkoobchode s potravinami, ktorú vykonával do januára 1954. S manželkou bývali na Malinovského ulici, asi v podnájme u istého krajčira Kohouta. Neskôr sa presťahovali na Námestie 1. mája.⁶

Vojtech sa po skončení univerzitného štúdia v auguste 1937 oženil s Amáliou, rod. Zelenskou z Báhoňa, ktorej v rodine všetci hovorili Malči alebo Malčika. V máji 1938 sa mladým manželom narodila jediná dcéra Oľga. V roku 1938 Vojtech obhájil dizertačnú prácu *Panstvo smolenicko-dobrovodské v 17. a 18. storočí* a bol mu udelený titul PhDr. Štúdiom získal aprobáciu stredoškolského učiteľa dejepisu a slovenčiny, čomu sa počas nasledujúcich rokov venoval na gymnáziách v Zlatých Moravciach a Leviciach.⁷ V Leviciach pravdepodobne učil budúceho riaditeľa levického archívu Jozefa Melichera, ktorý tam študoval v rokoch 1945 – 1947.⁸ Popri výučbe si našiel čas aj na výskum. V roku 1949 študoval zápisnice mestskej rady v Leviciach a všimol si voľbu členov mestskej samosprávy, čo využil v neskoršej štúdii.⁹

Po komunistickom prevrate v roku 1948 sa skomplikovala situácia pre veriacich učiteľov, ktorí mali vychovávať mládež v duchu vedeckého ateizmu a sami mali ísť príkladom, teda nesmeli svoje náboženstvo verejne praktizovať. Azda tu treba hľadať dôvod odchodu V. Štibraného zo školstva. Od 1. marca 1952 Vojtech nastúpil do mestského archívu v Trenčíne ako zamestnanec Krajského archívu (ďalej len KA) v Bratislave. Do Trenčína ho vyslal jeho šéf Ľudovít Fuzák, aby dal do poriadku fond trenčianskeho magistrátu v rámci plnenia úloh vyplývajúcich zo zasadnutia Slovenskej archívnej komisie. Dokumenty boli uložené v pivnici budovy MNV na dnešnom Mierovom námestí, kanceláriu mal v zadnom trakte budovy bez denného svetla. Podmienky neboli vyhovujúce, ale i tak sa mu v Trenčíne zapáčilo a nechal sa tam presystemizovať ako riadny mestský archivár od 1. februára 1953.¹⁰ Pre archív-

⁶ ŠATN, fond ONV v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Peter Štibraný; fond Peter Štibraný, korešpondencia. MINÁRIKOVÁ, Radka. *Peter Štibraný*, seminárna práca pre Katedru všeobecných dejín FiF Univerzity Komenského v Bratislave. Za poskytnutie elektronickej verzie ďakujem p. Janke Štefaničákovej zo Štátneho archívu v Trenčíne. Informácie o kňazovi Romanovi Justínovi Štibranom čerpané z oficiálneho webového sídla obce Čajkov <<https://www.obeccajkov.sk/roman-justin-stibrany.html>>.

⁷ ŠATN, fond MNV v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Vojtech Štibraný, škatuľa č. 51. BOKES, František. Dr. Vojtech Štibraný 1912 – 1964. In *Historický časopis*, 1964, roč. 12, č. 3, s. 476. Kol. autorov. *Slovenský biografický slovník*. 5. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 524.

⁸ ŠVOLIKOVÁ, Marta – BEŠINOVÁ, Eva. Jozef Melicher. In *Biografický slovník slovenských archivárov*, internetová databáza. Dostupné na <<http://www.archivari.sk>>.

⁹ ŠTIBRANÝ, Vojtech. Príspevok k dejinám administratívy mesta Trenčína do roku 1870. In *Sborník archivních prací*, 1956, roč. 6, č. 1, s. 67, pozn. č. 34.

¹⁰ ŠATN, fond MNV v Trenčíne, osobné spisy zamestnancov, Vojtech Štibraný, škatuľa č. 51. MV SR, Štátny archív v Bratislave (ďalej len ŠABA), fond Krajský národný výbor v Bratislave, spisy 1952, zn. 055.8, šk. 167, situačná správa o Krajskom archí-

4. Výlet na Skalke pri Trenčíne 15. 8. 1952. Dolný rad zľava: Pavol Kršák, Jozef Novák, Jozef Kuruc, horný rad zľava: Richard Marsina, Pavol Poláček, Vojtech Štibraný, Šebastián Labo. Zdroj: Archív PhDr. Pavla Kršáka z Bratislavy.

nictvo získal aj brata Petra, ktorý mu v roku 1952 alebo 1953 pomáhal v archíve v Smoleniciach. Až do roku 1956 tam bola uložená časť päťdesiatich rokového zemepanského archívu, z ktorého v 70. rokoch 19. storočia smolenický dekan a historik Pavol Jedlička čerpal informácie pre 1. zväzok svojho známeho diela *Kiskarpáti emlekek*.¹¹ P. Štibraný sa v decembri 1953 uchádzal o miesto okresného archívára v Pezinku.¹² Do Pezinka z neznámych príčin nenastúpil, hoci pozícia bola v tom čase voľná. Situácia s jeho zamestnaním sa vyriešila, keď z vedenia trenčianskej pobočky KA v Bratislave odišiel Štefan Pozdišovský, aby sa naplno venoval múzejnej práci. Nový šéf KA v Bratislave František Tomešek mal pred sebou úlohu vyriešiť neuspokojivú personálnu situáciu v archívoch celého Bratislavského kraja. Keď sa mu nepodarilo získať pre slovenské archív-nictvo stredoškolských profesorov z Trenčína ani Nového Mesta nad Váhom, v čom mu pomáhali aj V. Štibraný a Alexander Zrebený z Okresného ar-

chívu v Trenčíne, presvedčil V. Štibraného, aby od 1. februára 1954 vzal vedenie trenčianskej pobočky KA.¹³ Na uvoľnené miesto v mestskom archíve v Trenčíne bol prijatý P. Štibraný, hoci MNV v Trenčíne malo k tomu akési výhrady. Oficiálne nastúpil od 1. februára 1954.¹⁴ Petrova manželka Anna sa zamestnala na finančnom odbore ONV v Trenčíne ako mzdová účtovníčka.¹⁵

Aby mohol Peter Štibraný pracovať v Trenčíne, musel sa presťahovať z Tisovca. Vo februári 1954 mu bol v Trenčíne pridelený byt na Krížnej, dnes Jilemnického ulici s nástupom o 15 dní. Keď sa prišiel doň nasťahovať, zistil, že byt obýva iný nájomca vrah so súhlasom niektorých členov bytovej komisie MNV. Keďže nábytok, potraviny aj oblečenie dovezené z Tisovca nemal kam uschovať, ONV v Trenčíne mu povolilo

zložiť si ich v miestnosti okresného archívu na Vajanského ulici. Predseda bytovej komisie MNV mu sľúbil do mesiaca prideliť iný byt. Vec sa nevyriešila ani do septembra 1954. Počas letných dažďov sa do miestnosti okresného archívu dostali myši, ktoré ohrozovali majetok P. Štibraného a jeho manželky, ale predovšetkým archívne dokumenty. Ako riešenie sa navrhovalo prideliť Petrovi a Anne Štibraným jednoizbový byt, v ktorom býval V. Štibraný s manželkou a 17-ročnou dcérou Oľgou. Nebola to žiadna výhra. Byt bol malý a rodina musela mať nábytok a knižnicu zloženú u Vojtechovej svokry v Báhoni. Vojtech s rodinou sa mal presťahovať do nového bytu postaveného počas akcie „90 nových bytov“, v rámci ktorej sa práve dokončoval prvý činžiak. Byty v ňom však už boli pridelené a zmeniť poradie čakaťov mohli iba vplyvní ľudia na vyšších miestach. Peter s manželkou a 14-ročným chlapcom v septembri 1954 núdzovo býval v jednej miestnosti s rozmermi 3 x 3 m bez kuchyne a kú-

ve (ďalej len KA) v Bratislave a jeho pobočke v Trenčíne zo 14. 3. 1952, spis č. Arch./1-055.8-1952/2. ŠABA, fond KA v Bratislave, spisy 1952 – 1953, personálne a finančné otázky archívov na Slovensku z 21. 8. 1952 a iné.

¹¹ *Kiskarpáti emlekek* s podtitulom *Vöröskötöl-Szomolányig* vyšlo v Budapešti v roku 1882. Viac k tomu LANČARIČ, Adrián. Zbierka Pavla Jedličku sa stala základom archeologického oddelenia múzea. In *Novinky z radnice*, november 2017, s. 21-24. Dostupné na <<http://nzs.trnava.sk/?q=node/2507>>. Evidencia archívnych fondov SR v aplikácii WINAFondy.

¹² ŠABA, fond KA v Bratislave, spisy 1952 – 1953, žiadosť P. Štibraného z 10. 12. 1953.

¹³ K tomu bližšie FEJEŠOVÁ, Mária. Počiatky organizovaného archív-nictva v Bratislavskom kraji v rokoch 1950 – 1954. In *Slovenská archivistika*, 2020, roč. L, č. 1, s. 57-58.

¹⁴ ŠABA, fond Archívne oddelenie Krajskej správy ministerstva vnútra (ďalej len AO KSMV) v Bratislave, spisy 1954 – 1955, prehľad o stave archívov NV, spis č. Ar-194/01-55 z 13. 5. 1955. Vojtech Štibraný v liste (asi) Františkovi Tomeškovi z 2. 4. 1954, ktorý sa zachoval v citovanom osobnom fonde Petra Štibraného, píše, že mestský archív dočasne prevzal okresný archívár A. Zrebený, že jeho brat Peter nemá ešte prácu a bol nejakú hľadať v Bratislave. Nie je jasné, ako treba tieto slová chápať, keď vieme, že Peter nastúpil už 1. 2. 1954.

¹⁵ ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy 1954 – 1955, správa F. Tomeška o stave OA a MA prednesená na celokraj-skej porade 18. 2. 1955, s. 2, spis č. Ar-66/01-55, správa F. Tomeška o plnení úloh ŠA v Bratislave za rok 1954 z 11. 1. 1955. ŠATN, fond Peter Štibraný, korešpondencia.

peľne. Do vecí sa zaangažoval náčelník archívneho oddelenia Krajskej správy ministerstva vnútra (ďalej len AO KSMV) Jozef Opoldus a zrejme sa mu podarilo vybaviť požiadavku oboch bratov.¹⁶ Manželia Peter a Anna bývali na Električnej ulici 19, odkiaľ sa na jar 1963 presťahovali na Ulicu 28. októbra č. 1895.¹⁷

Po dvoch rokoch práce v mestskom archíve sa Vojtech vrátil medzi zamestnancov KA v Bratislave ako vedúci trenčianskej pobočky. Jeho kolektív v roku 1954 tvorili Gerhard Šebák a Jozef Rada, ktorý nahradil Pavla Poláčka. V roku 1956 pribudol Juraj Fojtík. Pobočka naďalej sídlila v Župnom dome spolu s múzeom a pobočkou Pôdohospodárskeho archívu na čele s Jozefom Watzkom. V októbri 1954 bol KA v Bratislave aj s pobočkou prevzatý do štátnej správy na základe vládneho nariadenia č. 29/1954 Zb. Bratislavského šéfa F. Tomeška na prelome rokov 1954 – 1955 vystriedala Mária Bokesová a po nej v auguste 1955 nastúpil J. Watzka.¹⁸ Zabezpečenie základného fungovania trenčianskej pobočky KA zahŕňalo okrem preberania a spracúvania fondov aj také prozaické veci ako zháňanie stoličiek. V. Štibraný v apríli 1954 prosil vedenie KA v Bratislave, aby mu poslali nejaké stoličky, pretože u nich bola študovať Alžbeta Gácsová z Historického ústavu SAV a aby ju mali kam posadiť, jeden zo zamestnancov musel pracovať po stojačky.¹⁹ Keď sa v lete 1955 rušila pobočka Pôdohospodárskeho archívu v Trenčíne, jej dokumenty sa včlenili do trenčianskej pobočky Štátneho archívu (ŠA) v Bratislave. Na odovzdávanie a preberanie dokumentov dohliadal V. Štibraný.²⁰

Skúsenosti s dokumentmi fondu Magistrát mesta Trenčín Vojtech využil v obsiahlej štúdii z roku 1956 o dejinách trenčianskej mestskej samosprávy, mestských privilégiách a o vzťahoch medzi

5. Vianočná pohľadnica od Vojtecha Štibraného pre brata Petra z roku 1953. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

mestom, kráľom a županom. Podrobne v nej popísal jednotlivých funkcionárov v správe mesta.²¹ S novým šéfom J. Watzkom v roku 1956 pripravili 117-stranový inventár fondu Bratislavská župa III. 1940 – 1945. V roku 1958 sám vyhotovil inventár fondu Služnovský úrad v Kysuckom Novom Meste 1872 – 1922 a zapojil sa do prípravy sprievodcu po Štátnom archíve v Bratislave, ktorý vyšiel v roku 1959. Zrejme sa venoval aj usporadúvaniu fondu Trenčianska župa I. 1491 – 1931, pretože v roku 1960 publikoval o urbárskych písomnostiach, ktoré boli jeho súčasťou.²² Počas celoštátnej výstavy archívnych dokumentov v Prahe v dňoch 6. 9. – 24. 10. 1958 V. Štibraný sprevádzal návštevníkov. Na príprave slovenskej časti výstavy sa významne podieľal J. Watzka a V. Štibraný mu iste pomáhal. To bola zároveň jedna z jeho posledných aktivít vo funkcii vedúceho, pretože ku koncu roka 1958 prešiel na AO KSMV v Bratislave.²³ V AO KSMV vykonával funkciu referenta pre archívy národných výborov, čo znamenalo, že mal na starosti odborný

¹⁶ ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy 1954 – 1955, žiadosť V. a P. Štibraných pre J. Opoldusa z 13. 9. 1954 ohľadom pridelenia bytu. Na žiadosti je poznačené, že je vybavená osobným dohovorom. Podľa informácie z citovaného osobného spisu bol P. Štibraný k 23. 1. 1954 bezdetný. Chlapec mohol byť adoptovaný medzi januárom a septembrom 1954 alebo mohlo ísť o príbuzného, ktorého sa bezdetní manželia Štibraní ujali a istý čas ho vychovávali. Keďže sa v rodinnej korešpondencii zo 60. rokov 20. storočia v citovanom osobnom fonde nijaký chlapec v rodine Petra a Anny nespomína, nevieme, čo sa s ním stalo, ani kto to vlastne bol.

¹⁷ ŠATN, fond Peter Štibraný, korešpondencia.

¹⁸ FEJEŠOVÁ, ref. 13, s. 54, 60–61, 67–68. HRIVŇÁK, Štefan. *Jozef Watzka : srdcom archivár.* Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2019, s. 78, 87.

¹⁹ ŠATN, fond Peter Štibraný.

²⁰ HRIVŇÁK, ref. 18, s. 86.

²¹ ŠTIBRANÝ, ref. 9, s. 51–104.

²² ŠTIBRANÝ, Vojtech. Urbárske písomnosti v archívnom fonde bývalej Trenčianskej župy. In *Informačné správy Okresného múzea v Trenčíne*, 1960, č. 1, s. 23–26.

²³ HRIVŇÁK, ref. 18, s. 102–105. Informácie o archívnych pomôckach sú z centrálnej evidencie archívnych pomôcok.

a metodický dohľad nad okresnými a mestskými archívami v Bratislavskom kraji. Z Bratislavy sa v roku 1961 presťahoval do Nitry, kde ho prijali do novozaloženého Poľnohospodárskeho múzea v Nitre. Tam vytrval až do tragického skonu v roku 1964.²⁴

Počas pobytu v Trenčíne bol od roku 1952 aktívny ako člen letopisnej komisie MNV, iste sa zapájal aj do činnosti Vlastivedného krúžku (ďalej len VK) v Trenčíne, ktorý pod vedením riaditeľa Okresného múzea v Trenčíne Š. Pozdišovského rozvinul činnosť už v roku 1954.²⁵ V. Štibraný publikoval štúdie a príspevky z novovekých dejín Trenčína, Žiliny a územia ich okresov, po odchode do Nitry a posmrtno mu vyšli práce k dejinám Gemera či niektorých vybraných lokalít na Slovensku. Zaujímali ho najmä hospodárske a sociálne dejiny.²⁶

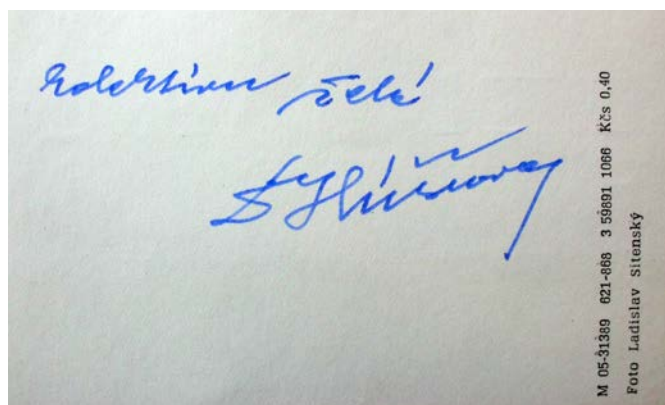
Zo spolupráce troch trenčianskych archivárov – krajského V. Štibraného, mestského P. Štibraného a okresného A. Zrebeného vzišiel rukopis *Náčrt vývoja robotníckeho hnutia na Trenčiansku v rokoch 1852 – 1938*, ktorý dokončili vo februári 1954 v rámci propagačnej činnosti archívov pri príležitosti volieb v novembri 1954. Mal tri časti rozdelené chronologicky na obdobia 1852 – 1919, 1920 – 1929 a 1930 – 1938. Prvú kapitolu o vývoji robotníckeho hnutia do roku 1919 vypracoval V. Štibraný. Dielo v rozsahu 234 strojopisných strán bolo pripravené na vydanie buď ako predvolebná brožúra, alebo ako vedecké dielo vo vydavateľstve SAV. Napokon vyšlo až pri príležitosti 45. výročia založenia KSČ v roku 1966 pod názvom *Vítazná cesta. Príspevok k dejinám robotníckeho hnutia na Trenčiansku v rokoch 1852 – 1938*. Medzitým sa však zmenila štruktúra archívov a práca obsahovala mnohé neaktuálne informácie, najmä o uložení archívnych dokumentov, ktoré boli v nej citované. Napríklad dokumenty bývalej trenčianskej pobočky ŠA v Bratislave boli po roku 1960 prevezené do Nitry do pobočky Štátneho archívu v Bratislave. Náčelník Slovenskej archívnej správy (ďalej len SAS) Jozef Chreňo si autorov za tieto nedostatky podal v recenzii na stránkach Slovenskej archivistiky. Vyčítal im aj nesprávnu formu citovania archívnych dokumentov, keďže chýbali názvy fondov.²⁷ J. Chreňo nespomenul čas a okolnosti vzniku práce, čo by mu bolo pomohlo pochopiť, že vyčítané nedostatky vy-

6. Fond Okresný úrad v Trenčíne pri prevzatí zo synagógy v Trenčíne v marci 1953.

Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný.

Foto: Mária Feješová.

7. Novoročný pozdrav kolektívu Okresného archívu v Trenčíne od prof. Alexandra Húščavu, 60. roky. 20. storočia. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

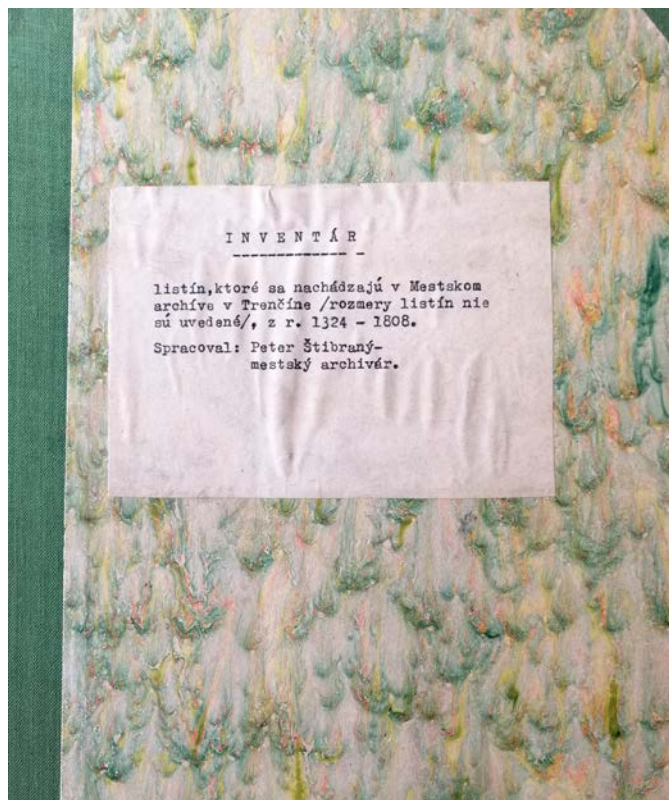
plývali skôr zo situácie v slovenskom archívniectve v roku 1954 a z následných štrukturálnych zmien, ako z neserióznosti autorov. Na ilustráciu pomerov (nielen) v Trenčíne dobre poslúži fotografia zachytávajúca stav fondu Okresný úrad v Trenčíne 1923 – 1945, keď ho v marci 1953 A. Zrebený prevzal z miesta uloženia v synagóge do okresného archívu (obr. č. 6). Už len usporiadanie tohto fondu muselo zabráť okresnému archivárovi ako jedinému zamestnancovi archívu celé mesiace. Tieto detaily ilustrujú podmienky, v ktorých vznikali prvé odborné

²⁴ ŠABA, fond AO KSMV v Bratislave, spisy z r. 1958 – 1961. Kol. autorov. *Slovenský biografický slovník*. 5. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 524.

²⁵ KARLÍKOVÁ, Jana. *Štefan Pozdišovský*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 2002, s. 29-30.

²⁶ Prehľad publikačnej činnosti pozri FEJEŠOVÁ, Mária. Vojtech Štibraný. In *Biografický slovník slovenských archivárov*, internetová databáza. Dostupné na <<http://www.archivari.sk>>.

²⁷ ŠATN, fond Peter Štibraný. CHREŇO, Jozef. *Vítazná cesta*. Príspevok k dejinám robotníckeho hnutia na Trenčiansku v rokoch 1852 – 1938 (recenzia). In *Slovenská archivistika*, 1967, roč. II., č. 1, s. 100-101.

8. Inventár listín Magistrátu mesta Trenčín, ktorý vyhotovil P. Štibraný v rokoch 1960 – 1961.
Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný.
Foto: Mária Feješová.

pokusy archivárov. Z nespracovaných fondov sa aj v dnešných podmienkach ťažko publikuje.

Vydania kritizovaného diela sa V. Štibraný nedožil. Jeho smrť prišla náhle 18. februára 1964 pri autonehode v Pustých Úľanoch. Na pohrebe v Nitre odznela táto smútočná reč, ktorej autorom bol pravdepodobne Pavol Horváth: „Vážené smútočné zhromaždenie! Pripadla mi smutná úloha rozlúčiť sa s dr. Vojtechom Štibraným v mene pracovníkov Historického ústavu SAV i v mene jeho najbližších priateľov. Nečakaný, tragický skon zastihol dr. Vojtecha Štibraného uprostred tvorivej vedeckej práce. Po dlhšom pedagogickom účinkovaní na gymnáziách v Zlatých Moravciach a Leviciach prešiel dr. V. Štibraný pred dvanástimi rokmi do archívnych služieb a úspešne sa podieľal na ochrane a spracovávaní nášho písomného pramenného bohatstva. Po založení poľnohospodárskeho múzea prešiel dr. V. Štibraný do Nitry, kde vykonal zásluhný kus priekopníckej práce pri budovaní tejto významnej kultúrnej inštitúcie. Popri svojich archívnych a muzeálnych povinnostiach venoval sa s úspechom aj výskumnej vedeckej

práci. Napísal celý rad štúdií a príspevkov venovaných hlavne osvetleniu minulosti slovenského roľníckeho ľudu, z ktorého sám vyšiel. Jeho tvorivá vedecká práca bola prerušená. Odišiel človek, ktorý rozsieval okolo seba všade radosť a pomáhal ľuďom na každom kroku. Rodina stratila v ňom vzorného manžela, otca, starého otca a brata. Zdieľame s ňou jej ťažký žal! S Bohom, drahý Vojtech! Sľubujeme ti, že budeme pokračovať v tvojej práci a zachováme si na teba trvalú spomienku. Nech ti je zem staroslávnej Nitry ľahká!“

P. Štibraný bol hneď od nástupu do mestského archívu publikačne činný. Vo februári 1954 mu v Hlase národných výborov vyšiel článok o dokumentoch z mestského archívu. Do periodika Bratislavský kraj vo februári 1954 napísal článok o vykorisťovaní roľníkov statkármi počas prvej ČSR. V marci 1954 v Družstevných novinách publikoval na pokračovanie článok o živote robotníkov počas prvej ČSR.²⁸ Všetky boli poplatné režimu, ale časom prešiel na serióznejšie témy. V roku 1957 sa pokúsil v Sborníku archívnych prác uverejniť štúdiu o povstaní Františka Rákociho II. v Trenčíne. M. Kušík zo SAS v Bratislave mu v auguste 1957 poslal pripomienky, podľa ktorých bolo treba štúdiu prepracovať a podstatne skrátiť. Tému napokon publikoval pod názvom *Trenčín za šľachticko-stavovského odboja v rokoch 1703 – 1711* s podtitulom *Hospodársky a sociálny úpadok mesta* vo Vlastivednom zborníku Považia v roku 1961. V roku 1957 zinventarizoval fond Trenčianska župa II. 1940 – 1945 a v nasledujúcom roku sa venoval príprave dvoch katalógov prameňov k dejinám robotníckeho hnutia.²⁹

V roku 1960 sa zmenilo územnosprávne členenie Slovenska a na jeho základe, ako už bolo naznačené, sa vytvorila nová sieť archívov. V roku 1961 v Trenčíne zanikol samostatný mestský archív aj pobočka ŠA v Bratislave a ostal iba okresný archív, naďalej v priestoroch múzea v bývalom Župnom dome. Nový okresný archív okrem mestského archívu „zhltol“ aj bývalý okresný archív v Novom Meste nad Váhom, ktorého fondy boli presťahované do budovy múzea v roku 1961.³⁰ Vedúcim archívu sa stal Peter Štibraný. Jeho podriadenými kolegami boli A. Zrebený či Vojtech Tvrdý, s ktorými si tykal a mal osobný priateľský vzťah. Táto trojica kolegov spolu pripravila katalóg prameňov k dejinám robotníckeho hnutia a KSČ vo fonde Okresný úrad v No-

²⁸ ŠTIBRANÝ, Peter. Ako bývali robotníci za I. ČSR. In *Družstevné noviny*, 1954, roč. 4, č. 10, 12. 3. 1954, s. 1 (1. časť); č. 11, 19. 3. 1954, s. 2 (2. časť). ŠTIBRANÝ, Peter. Úbohé „zlaté“ časy. In *Bratislavský kraj*, 1954, roč. V, č. 3, 25. 2. 1954, s. 55. ŠATN, fond Peter Štibraný. K článku v Hlase národných výborov nie sú v osobnom fonde nijaké bližšie bibliografické informácie.

²⁹ Informácia z centrálnej evidencie archívnych pomôcok.

³⁰ ŠTEFANIČÁKOVÁ, Janka. Štátny archív v Trenčíne. In *Fórum archivárov*, 2018, roč. 27, č. 3, s. 58.

9. Časopis Bratislavský kraj, v ktorom P. Štibraný publikoval článok. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

vom Meste nad Váhom 1923 – 1945.³¹ Do budovania nového okresného archívu sa vložila aj Petrova manželka Anna a v roku 1962 úspešne lobovala na plánovacej komisii ONV v Trenčíne, aby okresný archív získal systemizované miesto upratovačky.³²

Na pracovnom zjazde Slovenskej historickej spoločnosti (ďalej len SHS) v Smoleniciach, ktorý sa konal 1. – 3. decembra 1960, P. Štibraný prezentoval prednášku o vývoji slovenskej národnosti v Trenčíne. Vyšla pod názvom *Príspevok k vývoju slovenskej národnosti v Trenčíne* v Historických

štúdiách v roku 1963.³³ Ako archivár zanikajúceho mestského archívu v rokoch 1960 – 1961 pripravil 89-stranový katalóg listín z fondu Magistrát mesta Trenčín z rokov 1324 – 1808. V roku 1962 dokončil inventár fondu Mestský úrad v Trenčíne 1923 – 1945 a v roku 1963 inventár fondu Okresný úrad v Novom Meste nad Váhom 1923 – 1945. V roku 1964 našiel vo fonde Magistrát mesta Trenčín na väzbe účtovnej knihy druhotne použitý vzácny výťah neznámeho latinsko-česko-nemeckého slovníka, ktorý bol v roku 1679 vytlačený v Žiline pre potreby výučby na mestských školách. Spolu s priateľom Pavlom Horváthom z Historického ústavu SAV v roku 1971 uverejnili jeho obsahový a sčasti aj jazykový rozbor v odbornom jazykovednom periodiku *Slavica Slovaca*. Rekonštruovaný text slovníka plánovali vydať vo Vlastivednom zborníku Vlastivedného múzea v Trenčíne.³⁴ K vydaniu nedošlo a dnes vieme, že nešlo o unikát. Jeden exemplár (knihopis) slovníka totiž uchováva aj knižnica Akadémie vied Českej republiky v Prahe.³⁵ V 60. rokoch a na začiatku 70. rokov P. Štibraný publikoval viaceré štúdie z dejín Trenčína vo Vlastivednom časopise, ročenke *Slavín*, v zborníku Trenčianskeho múzea v Trenčíne nazvanom *Trenčín* či v časopise *Agrikultúra*.³⁶ V jeho osobnom fonde sa zachovali koncepty, výpisky a materiály k dejinám štátnej nemocnice, školstva a vinohradníctva v Trenčíne, k dejinám piaristov, k mestskému erbmu či zoznamy trenčianskych richtárov.

V dňoch 15. – 18. júna 1965 sa P. Štibraný zúčastnil zjazdu SHS v Banskej Bystrici a v dňoch 13. – 16. decembra 1965 konferencie SAV v Smoleniciach venovanej dejinám vzdelanosti na Slovensku. Bol dlhoročným členom SHS, ako aj členom výboru jej Západoslovenskej pobočky a v Archíve SAV sa nachádza jeho osobný spis.³⁷ V roku 1966 šiel do Brna na IV. zjazd československých historikov, ktorý sa konal 27. – 29. septembra. Angažoval sa aj ako predseda a tajomník Krúžku historikov (ďalej len

³¹ Informácia z centrálnej evidencie archívnych pomôcok. Katalóg bol zaevidovaný až v roku 1971.

³² ŠATN, fond Peter Štibraný, korešpondencia, list Vojtecha Tvrdeho P. Štibranému zo 6. 10. 1962.

³³ ŠATN, fond Peter Štibraný. ŠTIBRANÝ, Peter. Príspevok k vývoju slovenskej národnosti v Trenčíne. In *Historické štúdie*, 1963, roč. 8, s. 191-198.

³⁴ ŠATN, fond Peter Štibraný. HORVÁTH, Pavel – ŠTIBRANÝ, Peter. Trojrečový slovník z roku 1679. In *Slavica Slovaca*, 1971, roč. 6, č. 1, s. 96-98.

³⁵ JONES, William Jervis. *German lexicography in the European context*. Studia linguistica germanica 58. Ed. Stefan Sonderegger, Oskar Reichmann. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2000, s. 89-90.

³⁶ ŠTIBRANÝ, Peter. Kapitulačia Trenčína v kuruckej vojne. In *Informačné správy Okresného múzea v Trenčíne*, 1960, č. 1, s. 31-36; Z dejín Trenčína. In *Vlastivedný časopis*, 1962, roč. XI, č. 1, s. 42-45; Pestovanie šafranu na Trenčiansku. In *Agrikultúra*, 1964, roč. 3, s. 89-102; Aj Trenčania požíčali kata. In *Slavín*, 1965, roč. 1, s. 192-194; Z mestských archívov a kroník. In *Vlastivedný časopis*, 1969, roč. XVIII, č. 1, s. 18-19 a iné. Prehľad publikačnej činnosti pozri ŠTEFANIČÁKOVÁ, Janka. Peter Štibraný. In *Biografický slovník slovenských archivárov*, internetová databáza. Dostupné na <http://www.archivari.sk>.

³⁷ Archív SAV v Bratislave, fond Riadiace orgány SAV II., inv. č. 1015, šk. č. 412.

10. Anna Štibraná (vpravo), manželka Petra Štibraného na nedatovanej fotografii. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

KH) v Trenčíne.³⁸ KH v Trenčíne nadviazal na aktivity spomenutého VK v Trenčíne. P. Štibraný pri obhliadke archívnych dokumentov rodiny Jesenských v Čachticiach niekedy v 50. rokoch dal do pozornosti členov archeologickej sekcie VK v Trenčíne takzvané čachtické lochy. To naznačuje, že už vtedy mohol byť vo VK aktívny. V roku 1960 prednášal na zasadnutí VK o dejinách Trenčína počas povstania Františka Rákociho II.

V roku 1959 sa ujal funkcie kronikára mesta Trenčín, ktorú vykonával až do roku 1972. Ako kronikár sa venoval aj metodologickej práci. Na školení kronikárov 12. októbra 1965 v Trenčíne prednášal o využívaní archívnych dokumentov pri písaní obecných kroník.³⁹ V júni 1968 vystúpil v krajskom

vysielať československého rozhlasu s krátkou históriou Trenčína zameranou na jeho obľúbené obdobie povstania Františka Rákociho II. V roku 1972 sa v TV vysielala súťaž medzi okresmi, v ktorej proti sebe stáli okresy Trenčín a Žiar nad Hronom. V prvom kole mali zástupcovia okresov predložiť najstarší písomný doklad týkajúci sa územia okresu, v druhom kole tiež najstarší dokument, ale týkajúci sa dejín robotníckeho hnutia v okrese. Odborným garantom súťaže za trenčiansky okres bol riaditeľ okresného archívu P. Štibraný.⁴⁰

V roku 1967 Peter a ďalší archivári uvažovali o založení akejsi archívnej spoločnosti. Zmienka o nej sa zachovala v liste Justína bratovi Petrovi 9. 8. 1967, ale bez akýchkoľvek detailov. V roku 1969 bol dokončený „združený“ *Sprievodca po okresných archívoch v Senici (so sídlom v Skalici), Trenčíne a Trnave* od Jozefa Šimončiča na čele autorského kolektívu, ktorého súčasťou bol aj P. Štibraný. Kolega C. Matulay z Okresného archívu v Banskej Bystrici v marci 1969 dielo kladne recenzoval, ale napriek tomu ostalo v rukopise.⁴¹ V roku 1970 oslavoval P. Štibraný 60-tku. Redakčná rada Slovenskej archivistiky požiadala J. Šimončiča, aby mu napísal medailón, ale napokon o ňom vyšiel jeden veľmi stručný článok vo Vlastivednom časopise a druhý v zborníku Trenčianskeho múzea v Trenčíne.⁴²

Kolegiálne a priateľské vzťahy medzi archivármi sa utužovali jednak na odborných podujatiach, ako boli napríklad zasadnutia výboru Západoslovenskej pobočky SHS pri SAV, ale aj na rôznych spoločenských a kultúrnych podujatiach. V partii P. Štibraného bola zábava a platila antická povrávka upravená na slovenské pomery, že pravda je vo víne a v marhuľovici. Keď sa nemohli stretnúť, tak si písali. A. Zrebenému, ktorý od roku 1968 pracoval vo Zvolene, hovorili comes Zoliensis de Hodrytz, pretože pochádzal z Banskej Hodruše, P. Štibraný sa v listoch tituloval Petrus de Dub, Petrus de Trinchin alebo Petrus Ramses I. J. Melicher v jednom liste z októbra 1963 spomenul bližšie nešpecifikovanú návštevu z juhomoravského kraja u nich v levickom archíve, ktorú si uctili marhuľovicou. Nato mu P. Štibraný odpísal, že pre takú návštevu bolo marhuľovice škoda. Boli

³⁸ ŠATN, fond Peter Štibraný. HORVÁTH, Pavel. Zomrel Peter Štibraný. In *Slovenská archivistika*, 1986, roč. XXXI., č. 1, s. 200.

³⁹ ŠATN, fond Peter Štibraný. MINÁRIKOVÁ, Radka. *Peter Štibraný*, seminárna práca pre Katedru všeobecných dejín FiF UK v Bratislave. Podklady a materiály na písanie mestskej kroniky tvoria celé dve škatule osobného fondu.

⁴⁰ ŠATN, fond Peter Štibraný.

⁴¹ ŠATN, fond Peter Štibraný. MINÁRIKOVÁ, Radka. *Peter Štibraný*, seminárna práca pre Katedru všeobecných dejín FiF UK v Bratislave.

⁴² [bez autora]. Peter Štibraný šesťdesiatročný. In *Vlastivedný časopis*, 1970, roč. XIX, č. 2, s. 94. SAMUEL, Rudolf. Peter Štibraný šesťdesiatročný. In *Trenčín 1971. Vlastivedný zborník Trenčianskeho múzea v Trenčíne*. Bratislava: Slavín, 1971, s. 191. R. Samuel si pripomenul 30. výročie úmrtia P. Štibraného medailónom: Historik, archivár Peter Štibraný (1910 – 1985). In *Historický zborník*, 2005, roč. 15, č. 2, s. 171-172.

by podľa neho stačili „...pomyje s krumpľovou príchuťou ináč zvanou aróma ošípanorum...“ J. Melicher v novoročnom vinši kolegom do Trenčína v januári 1964 zaželel v archívnom duchu: „...zvýšený plat, hodne bežnej metráže a kartonáže a úspechy u krásnych žien...“ Domáce pomery v archíve opísal takto: „U nás po detronizácii nastalo interregnum. Potom sa pomery konsolidovali zásluhou iniciatívneho triumvirátu, ale sa očakáva Sullova diktatúra alebo teroristický režim vzbúreneckej plukovníckej junty. Nijaký tlak zvonku nepociťujeme, hoci je tu veľmi aktuálne nebezpečenstvo cudzej intervencie, hrozivé mlčanie zo strany vládnucich mocností a veľmocí nás znepokojuje, ale s mobilizáciou alebo so stanným právom sa nechceme zbytočne kompromitovať. Miestny incident zo strany odboru sme hravo zlikvidovali.“ Pracovné porady SHS v Bratislave boli príležitosťou navštíviť aj kolegov v blízkych archívoch. V júli 1964 po skončení takej porady kroky J. Šimončiča a J. Melichera smerovali do Pezinka k Jánovi Milanovi Dubovskému, odkiaľ sa zrejme všetci traja pobrali do Trnavy, kde ukončili deň. J. Šimončič P. Štibranému potom napísal, že: „ľutovali sme spoločne, že teba niet do partie“. Akciou, ktorá sa hlboko vryla do pamäte účastníkov, bolo stretnutie na trnavskom jarmoku v septembri 1964. Fotografia z tejto akcie (obr. 12) zvečnila J. Dubovského, J. Šimončiča, J. Melichera, P. Štibraného a A. Zrebeného, ale partia sa rozšírila o náhodných známym aj neznámym. Jeden z účastníkov, ktorého radšej nemenujme, po akcii napísal: „Moja cesta domov bola plná lásky k blížnemu a hlbokého pochopenia pre ľudské poklesky. Zo strany železničiarov a sprievodcov totiž. V čakárňach, na lavičkách, v kupé i v záchodoch ma veľmi ohľaduplne informovali, kde mám prestúpiť, kedy sa zdvihnúť, do ktorého vlaku nasadnúť. To sa triezvemu nemôže stať. Na toho sa každý vykašle. Ale solidarita notorikov je bezhraničná. Ale i tak som sa domov dostal až nadránom o pol štvrtej. Do roboty som, samozrejme, prišiel neskoro a skoro nebohý. Môj vzhľad hovoril výrečnejšie ako moja úprimnosť. Ale na Trnavu nikdy nezabudnem. A na budúci rok sa na tom jarmoku znova musíme stretnúť...“

Peter okrem zmienenej partie si bol blízky s P. Horváthom. Začiatkom júna 1968 P. Horvát napísal Petrovi: „Je tuším na mne rada, aby som sa ti ozval po dlhšej dobe. Tak som bol, ba ešte aj som zavalený všelijakými robotami ako najposlednejší kôň. Ledva si môžem sem tam vydýchnuť. Už ani neviem, akú chuť má dobré bratislavské víno. Ak som ho za posledné dva či tri týždne vypil po 2 – 3 deci jeden celý liter, nech sa podo mnou zem prepadne! ... Minule som stretol v ŠSÚA (Štátnom slovenskom ústrednom archíve – pozn.) Št. Pozdišov-

11. Anna Štibraná (v strede) s rodičmi na nedatovanej fotografii. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne, fond Peter Štibraný. Foto: Mária Feješová.

ského, pýtal som sa na teba, povedal, že si zdravý a že aj Anička je už zo špitála doma. Aj ostatní, že ste ako-tak pri živote. Dúfam, že do 14. júna nepomrete a že na vás nikto nespácha atentát ako na chudáka R. F. K. (Robert F. Kennedyho – pozn.) ... Nového okrem roboty teda nemám nič. A z tej som úplne „zblbnutý“, takže niekedy ani neviem, kde mi hlava stojí. Tuším, že sa to hlási už aj tá „Róza.“ No nedávno som čítal v novinách, že sklerotici neznášajú alkohol, tak som od radosti vyskočil, že predsa s tou sklerózou to u mňa nebude ešte tak najhoršie...“⁴³ V roku 1976 P. Štibraný zložil P. Horváthovi báseň k 50. narodeninám. Napokon práve P. Horváth sa za všetkých kolegov historikov lúčil s P. Štibraným na jeho pohrebe v Trenčíne 19. júla 1985 a venoval mu nekrológ v Slovenskej archivistike.

So súrodencami a rodinou P. Štibraný udržiaval písomný aj osobný kontakt. Jeho záľubou bolo sledovanie futbalových zápasov. S Vojtechom sa zaujímali o históriu a archívnictvo, s Justínom mali spoločnú vášeň pre podávanie športky a tiež históriu, s bratom Františkom ho spájalo písanie básní. Niekoľko Františkových básní vyšlo v istom podnikovom časopise v Čechách, kde pracoval. Peter zložil bratovi Justínovi na 20. výročie kňazských primícií v októbri 1955 báseň nazvanú 20 rokov...

Pritrafi sa písať o slávnosti,
ktorá sa slávi v našich rodinách,
a všedných hrdinov veru dosti
oslavujeme často v básni hrách.

No dvadsať rokov byť v službách duší,
pre ktoré srdce kňaza pulzuje,
to osláviť naozaj sa sluší
a verš básnika na to slabý je!

⁴³ ŠATN, fond Peter Štibraný, korešpondencia.

Na sviatok víťaza – Krista kráľa –
každý kresťan láskou k Bohu vzplanie,
ruka biskupa ťa pomazala
a dal si veriacim požehnanie.

Ty, zápalistý, mladý novokňaz,
skromný syn Amálie – Tomáša,
z milosti Božej jeden hodný z nás
blahozvešť spásy ľuďom prináša!

Tak ako vtáky plaché v južný kraj
odlietlo 20 kňazských Ti rokov
dvadsať ráz padlo lístie, zšumel háj,
a echá mladých dozneli krokov.

V ústrety však krdle rokov letia,
hoc búrka čias im o krídla bije...
tí, čo KRISTA – KRÁĽA KRÁĽOV svätia,
naveky si slávia PRIMÍCIE!

S pribúdajúcim vekom sa P. Štibranému nevyhýbali zdravotné ťažkosti. Zrejme aj v dôsledku sedavého zamestnania ho trápili bolesti svalových nervov. V júni 1968 boli také intenzívne, že mu lekárka predpísala prášok proti bolesti. Zabudla ho informovať, že obsahuje kofeín. Cez deň vypil dve kávy a užil aj prášok. Nasledoval prudký šok z predávkovania kofeínom. V liste bratovi Justínovi opisoval, že myslel, že dostal porážku. Celý zmodral a do hlavy sa mu valila vlna tlaku. Dával si studené obklady a tlak v hlave po 10 minútach ustúpil. Nato ešte prišli dva záchvaty, ale boli slabšie. Okrem toho trpel na žľové kamene a chronický zápal žľčníka, z čoho vyplývala diéta v stravovaní, ktorú mal dodržiavať. Manželka Anna vnímala uňho problém s alkoholom. Postážovala sa švagrovi Justínovi a opísala mu situáciu, ktorá nezainteresovanému divákovi môže znieť úsmevne, hoci pre aktérov takou nebola. Manželovi Petrovi chcela vytvoriť priestor na vytriezvenie po neskorom príchode domov zo spoločenského posedenia, preto mu ráno pred svojím odchodom do práce vzala kľúče a doma ho zamkla. Keď zistila, že sa dostal von, nazdala sa, že zliezol z okna po rebríku. Peter vec bratovi vysvetlil. Z nijakého okna liezť nemusel, keďže mal rezervný kľúč. Manželke sa s tým nepriznal, aby mu kľúč nevzala. Vyvrátil aj bratove obavy, žeby mohol prísť o pracovné miesto. Svoju pozíciu v archíve považoval za stabilnú, avšak mrzel ho nízky plat aj vzhľadom na výpočet dôchod-

12. Účastníci trnavského jarmoku v roku 1964, zľava: Ján Milan Dubovský, Jozef Šimončíč, Jozef Melicher, Peter Štibraný, Alexander Zrebený.

Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, fond Ján Milan Dubovský.

ku. Vo februári 1968 intervenoval u riaditeľa J. Watzku ohľadom zvýšenia platu. Zarábala iba 2150 Kčs. Jeho bývalý kolega A. Zrebený sa v tom čase chystal nastúpiť do Okresného archívu vo Zvolene s platom 2200 Kčs. P. Štibraný sa riaditeľovi posťažoval, že v roku 1967 mal pracovnú ponuku do bratislavského vydavateľstva s platom 2400 Kčs, ktorú mu sprostredkoval priateľ P. Horváth. Ponuku odmietol, hoci jeho manželka by sa bola rada presťahovala do Bratislavy. Meniť zamestnanie 2,5 roka pred penziou sa mu zdalo nerozumné, ale za krátko to oľutoval. Či sa dočkal zvýšenia platu, nevieme, ale odchod do dôchodku sa mu predĺžil. Do penzie odišiel 31. marca 1974 po 20 rokoch práce v archíve. Zomrel 12. júla 1985 v Beckove vo veku 75 rokov. Je pochovaný v Trenčíne.⁴⁴

Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

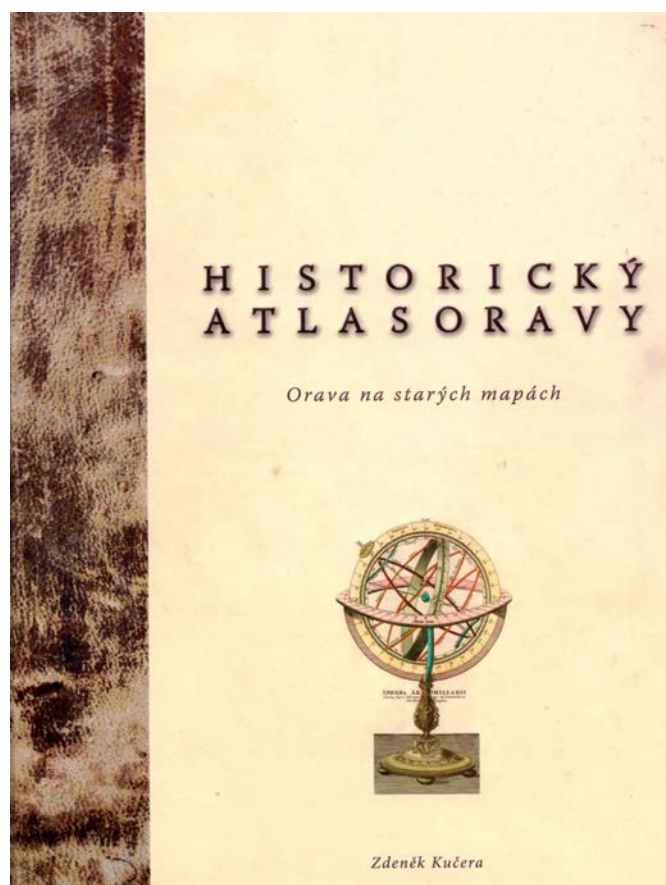
⁴⁴ ŠATN, fond Peter Štibraný, korešpondencia, list zo 4. 7. 1967 a iné. MINÁRIKOVÁ, Radka. Peter Štibraný, seminárna práca pre Katedru všeobecných dejín FiF UK v Bratislave.

DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE

KUČERA, Zdeněk. *Historický atlas Oravy. Orava na starých mapách*. Námestovo: Kubík, 2019, 193 s., ISBN 978-80-8217-001-9.

Minulý rok (2019) sa na pulty kníhkupectiev dostala zaujímavá kniha s názvom *Historický atlas Oravy*. Kniha nesie výstižný podtitul *Orava na starých mapách*. Je dielom českého autora Zdeňka Kučeru. Kniha sa obsahovo člení na úvod, hlavnú časť s názvom *Orava na starých mapách*, ktorá je rozdelená na 18 samostatných kapitol. Za záverom autor uvádza niekoľko sumarizujúcich prehľadov, zoznamov a výberových slovníkov. Kniha obsahuje množstvo farebných ilustrácií a názorných ukážok dobových mapových zobrazení zameraných na región Oravy. Keďže autor pri texte knihy neuvádza zdrojový poznámkový aparát, štýlovo a obsahovo ju možno zaradiť k populárno-náučnej literatúre, i keď obsahuje množstvo odborných poznatkov. Podľa slov samotného Kučeru jej hlavným cieľom je: „priblížiť vývoj v zobrazovaní Oravy na pôvodných starých mapách Uhorska a starých regionálnych mapách Oravskej stolice a podľa sprievodných textov podať rozbor vyobrazenej oblasti.“

Staré mapy nepochybne patria k významným historickým prameňom. Vhodným spôsobom dopĺňajú listinný materiál a svojimi jedinečnými vyobrazeniami nám poskytujú množstvo informácií o osídlení, demografii, prírodných podmienkach a formovaní kultúrnej krajiny v minulosti. Je pravda, že väčšia časť staršej historiografie Oravy sa v prevažnej miere zameriavala na vývoj osídlenia v tomto regióne, pričom si len okrajovo všimala historické mapy a málo využívala ich potenciál. Nemožno však súhlasiť s tvrdením v úvode tejto knihy, že ani jeden z autorov si doteraz staré mapy Oravy nevšimol a nevyužil ich ako prameň, či dokonca ilustračný materiál. Pri rekonštrukcii osídlenia v stredoveku a ranom novoveku sú historici odkázaní najmä na štúdium listinného materiálu. Kartografické zobrazenia Oravy pochádzajú výlučne z novovekého obdobia, pričom o podrobnejších mapách môžeme hovoriť až od 18. storočia. Preto bývali staré mapy staršími historikmi len málo využívané. Hneď v úvode nám autor ponúka niekoľko unikátnych mapových zobrazení sveta a Európy

väčšinou z prelomu stredoveku a novoveku. Ako prvá je zobrazená známa staroveká mapa sveta od geografa a astronóma Claudia Ptolemaia. Autor však chaoticky uvádza roky života tohto slávneho antického vzdelanca. Najprv tvrdí, že žil asi v rokoch 100 – 178 (s. 6, 18). Potom uvádza roky jeho života v rozmedzí 90 – 160 (s. 17) a nakoniec v záverečnom mennom zozname významných tvorcov máp Uhorska (s. 180 – 182) nás informuje, že Ptolemaios žil medzi rokmi 98 – 168.

Kniha je obsahovo rozdelená na dve časti. Jej prvá časť má názov *Obdobie mapovania jednotlivcami* a tvorí podstatnú časť knihy. Toto obdobie je typické tým, že mapy boli tvorené bez presnejšieho merania a vznikali vďaka obdivuhodným vedomostiam a zručnostiam jednotlivých kartografov. Druhá časť *Obdobie vojenských mapovaní* je obsahovo chudobnejšia. Charakteristickou črtou tohto obdobia bola tvorba máp, na ktorých sa podieľali celé skupiny zememeračov a kartografov, ktoré posunuli mapovanie terénu na dnešnú úroveň.

Úvodná kapitola nám ponúka niekoľko stredovekých mapových reprodukcí C. Ptolemaia. Všetky z nich sa zameriavajú na územie Uhorska. Na s. 23 je výrez z Berlinghieriho medirytinovej mapy strednej Európy z roku 1482, na ktorej sa nachádzajú aj lokality *Asronium* a *Carrodonum*. Lokalitu

Arsonium autor stotožňuje s mestom Tvrdošín. Na ďalšej strane v popise historickej mapy Germánie od Johanna Janssoniusa van Waesbergena a Mosea Pitta autor tvrdí, že *Arsonium* bola súčasná mestská časť Tvrdošína – Krásna Hôrka. Prvá písomná zmienka o Krásnej Hôrke pochádza z roku 1420 a jej dobový názov bol Lavrova Lehota. Druhú spomínanú lokalitu *Carrodunum* prekladá ako kamenná pevnosť a považuje ju za Oravský hrad. Obe tieto tvrdenia považujeme za málo pravdepodobné.

Druhá kapitola sa podrobne zaoberá najstarším známym mapovým obrazom územia Slovenska, vydaným tlačou v roku 1528. Kapitola má názov *Rosetiho mapa Uhorska*. Slovenská historiografia toto výnimočné kartografické dielo pozná skôr pod názvom *Tabula Hungariae* alebo *Lazarova mapa Uhorska*. Pôvod autora mapy Lazarusa Rosetiho je do dnešných dní otázný. Kronika Slovenska predpokladá, že mohol pochádzať z Trenčianskej stolice (s. 219). Niektorí historici jeho rodisko hľadajú v Taliansku. Autor knihy tvrdí, že Roseti pochádzal z dnešného Maďarska, lokalitu však bližšie nešpecifikuje. Územie Oravy mapa zachytáva len okrajovo. Jediným znázorneným sídlom je Oravský hrad (*Oroua*). Lazarova mapa Uhorska má však pre topografiu Slovenska veľký význam. V kapitole tiež nájdeme vyobrazenia novších kópií tejto mapy.

Hoci autor v úvode knihy poznamenáva: „Ak staré mapy posudzujeme kriticky, môžeme z nich aj dnes vyčítať hodnotné zemepisné črty niekdajších rysov našej krajiny“, túto zásadu porušil pri tretej kapitole s názvom *Rukopisná mapa Hornej Oravy*. Uvedená mapa zachytáva dnešné územie v povodí rieky Polhoranky. Vznikla v súvislosti s výskumom soľných prameňov pod Babou horou. Jej známe datovanie do roku 1550, ktoré prevzal aj autor publikácie, treba považovať za chybné.¹ Tento omyl má ešte aj v súčasnosti vážne dôsledky na určenie času osídlenia pri niektorých obciach, preto považujeme za potrebné sa k danej veci podrobnejšie vyjadriť. Ako prvý písal o tejto mape Pavol Horváth, ktorý ju nesprávne datoval do roku 1550. Za smerodajný v tomto prípade považoval spis kráľovských komisárov A. Kraisera a J. Milavera datovaný do roku 1550, pri ktorom sa údajne mapa našla. (HORVÁTH, Pavol. Najstaršie mapové zobrazenie hornej Oravy. In *Vlastivedný časopis* 2, 1970, roč. 19, s. 81 – 83.) Toto chybné datovanie nekriticky prevzal Ľubomír V. Prikryl (*Vývoj mapového zobra-*

zovania Slovenska. Bratislava, 1977, s. 59.), ako aj Jozef Mlynarčík (Najstaršia mapa hornej Oravy: Doklad, ktorý mení roky vzniku viacerých obcí. In *Orava*, roč. 29 (99), č. 4 (27. 1. 1988), s. 5.). Na chybné určenie doby vzniku (r. 1550) spomínaného topografického prameňa nás upozorňuje viacero faktorov. Prvý z nich je použité písmo na mape. Ide o humanistickú kurzívu, ktorá sa začala používať až od 17. storočia. Ďalej je takmer nemožné, žeby daňové a portálne súpisy Oravského panstva ignorovali existenciu niektorých obcí takmer polstoročie. Pri bližšom datovaní sa však treba zamerať na samotné reálie, ktoré mapa znázorňuje. Za dôležitú považujeme oblasť alebo planinu, ktorá je podľa mapy určená na založenie novej obce (*Planicies apta pro integra possessione*). Správa z roku 1616 hovorí, že v tom čase tu už vznikala osada Rabčice. Jej obyvatelia za práce, vynaložené pri zakladaní novej obce (stavba domov, kultivácia poľnohospodárskej pôdy, kľčovanie lesov), dostali šestnásťročnú lehotu. Mapa zachytáva tiež dedinu Osada. Prvá písomná zmienka o nej pochádza až z roku 1609, keď vystupuje v daňovom súpise ešte ako nová obec. Ďalší argument, ktorý môžeme použiť pre datovanie mapy, sú znázornené obrisy budov. Silueta objektu zakresleného pri obci Zubrohlava sa nápadne podobá na stavbu kostola. Z historických prameňov vieme, že tunajší kostol bol postavený až v roku 1618, preto treba vznik mapy hľadať v období po tomto dátume. V rokoch 1624 až 1631 sa Uhorská kráľovská komora rozhodla opätovne preskúmať soľné pramene pod Babou horou. Do terénu vyslala niekoľkých kráľovských komisárov, ktorí mali zistiť, či by sa miestne zdroje soli dali využiť vo väčšej miere. Je veľmi pravdepodobné, že pri tejto príležitosti vznikla aj spomínaná mapa, preto považujem za najskorší čas jej vzniku rozpätie rokov 1620 až 1635 a nie rok 1550.

Štvrtá časť knihy nesúca názov *Laziova mapa Uhorska* nám predstavuje druhé najstaršie kartografické dielo nášho územia. Autor zaujímavou formou opisuje príčiny a priebeh vzniku mapy, graficky nás oboznamuje s jej staršími i novšími reprodukciami. Všimá si, že ide o prvú mapu Uhorska, ktorá zobrazuje jeho administratívne členenie. Oravská stolica na nej však zapísaná nie je, hoci v jej dolnej časti je zreteľný nápis *Underorowa*, čo by sme mohli interpretovať ako Dolná Orava. Z hľadiska Oravy je zaujímavá i tým, že je na nej prvýkrát zakreslený

¹ Na chybné datovanie tejto mapy sme poukázali už v roku 2012 v našej dizertačnej práci. MREKAJ, Michal. *Historicko-geografická charakteristika Oravskej župy do začiatku 17. storočia; Formovanie kultúrnej krajiny*. Trnavská univerzita v Trnave, 2012.

Tvrdošín (*Tward*). Oravský hrad zachytáva duplicitne (*Orowa, Arua*).

Ďalšia kapitola stručne analyzuje a graficky zobrazuje Stierovu mapu Uhorska. Hoci patrí medzi najkrajšie kartografické diela tých čias, neprináša nič nové v mapovom zobrazovaní. Územie Oravy v nej abscentuje, preto jej ani autor veľa pozornosti nevenoval.

O prvom atlase Uhorska sa dočítame v ďalšej časti knihy. Jeho autorom bol Antonius Fabius de Colloredo. Atlas prvýkrát vyšiel vo Viedni v roku 1689. Na tú dobu šlo o pokrokové dielo. Atlas obsahuje aj register, v ktorom je zapísaných 2600 uhorských sídiel. Pre Oravu je atlas zaujímavý tým, že mestečko Tvrdošín je v ňom zaznačené duplicitne, z toho raz na poľskom území. Mapa Oravy ešte obsahuje Dolný Kubín (*Chubin*), Oravský hrad (*Orava, Arrava*) a Kňažiu (*Kneysa*).

Siedma kapitola podrobne rozoberá mapu, ktorá vyšla zo vzájomnej spolupráce talianskeho polyhistora L. F. Marsigliho a kartografa J. Ch. Müllera. Na Slovensku je mapa známa pod názvom Müllerova mapa Uhorska. Mapa odstránila všetky zásadné chyby, ktoré sa vyskytovali v uhorskej kartografii od čias Lazia. Podarilo sa to vďaka prestížnym a poctivým zememeračským prácam. Müller polohu dôležitých bodov určoval astronómicky. Používal tzv. astronómický kvadrant s horizontálnym aj vertikálnym kruhom. Pri výpočtoch používal meráciu tyč, pásma, meráciu reťaz či uhloerný kríž. Vzdialenosti meral počítaním otáčok kola na voze, ktorého smer kontroloval kompasom. Pri analýze oravského územia zachyteného na Müllerovej mape Kučera vyčíta jej tvorcom, že rieke Orave prisúdili väčší význam, než v skutočnosti mala. Je zobrazená hrubšou a dlhšou čiarou, čo vytvára dojem, že Váh sa vlieva do Oravy a nie naopak. Tu možno o autorovom názore polemizovať, pretože pri sútoku Oravy a Váhu aj dnes Orava pôsobí ako dominantnejší tok, ktorý vytvára meander okolo Kraľovian. Müllerova mapa Uhorska je významná hlavne pre podrobný miestopis, čo môžeme vidieť i v zobrazení Oravy. Pomerne presne lokalizuje viaceré sídla hornej i dolnej Oravy. Skúsenému pozorovateľovi neunikne zámena Dolného Kubína s Párnice. V kapitole nájdeme ukážky viacerých mladších máp, ktoré boli Müllerovou mapou ovplyvnené.

Nasledujúca časť knihy nás informuje o rukopisnej mape Oravskej a Liptovskej stolice z roku 1724. Jej autora nepoznáme, identifikujú ho len iniciálky I. C. B. Pre mnohé sídla mapa predstavuje ich prvý zákres. Hoci reliéf terénu znázorňuje zastaranou kopčekovou metódou, patrí medzi najkrajšie a naj-

významnejšie kartografické pamiatky Oravy. Kapitola nám ponúka viacero vyobrazení tohto výnimočného diela.

Kartografickú prácu Samuela Mikovíniho, ako i jeho profesijný životopis, predstavuje ďalšia časť knihy. Mikovíni je autorom máp viacerých uhorských stolíc, ktoré boli súčasťou známych Belových Notícií. Mapy vypracoval veľmi precízne a svojou technikou a presnosťou predbehli dobu. Belova historicko-geografická charakteristika Oravskej stolice vyšla tlačou oneskorene až v roku 2011 (preklad z latinčiny vyhotovil doc. J. Minárik). Žiaľ, táto kniha neobsahuje žiadne mapové vyobrazenia. Historický atlas Oravy ju v tomto smere vhodne dopĺňa. Informuje nás, že pôvodná mapa Oravy od S. Mikovíniho bola objavená vo Viedni. Ďalej uvádza, že Mikovíni je pravdepodobne autorom aj inej rukopisnej mapy Oravy, vytvorenej v roku 1740. Atlas nám však neponúka jej ukážky. Na druhej strane tu môžeme nájsť detail severnej časti Mikovíniho mapy Liptovskej stolice. Zachytáva kúsok oravského územia, kde môžeme napr. vidieť dnes už zaniknutú obec Dierovú. Cenná je aj ukážka z Mikovíniho mapy Horného Uhorska (1739), ktorá zobrazuje celú Oravskú stolicu.

Opis a vyobrazenie Lacyho mapy Uhorska obsahuje jedenásta kapitola. Jej autorom bol major Ignác Müller. Mapa obsahovala viacero údajov vojenského charakteru, preto bola tajná a verejnosti neprístupná. V atlase môžeme vidieť jej detail Oravskej stolice.

Dvanásta kapitola opisuje Görögov atlas Uhorska, pričom sa opäť zameriava na územie Oravy. Šlo o pomerne úspešné mapové dielo, ktoré postupne vychádzalo v rokoch 1802 – 1811, no jeho vydania sa tlačili ešte aj v polovici 19. storočia. Mapa Oravy je v ňom rozdelená na štyri slúžnovské okresy a obsahuje všetky vtedajšie sídla.

Na prelome 18. a 19. storočia postupne vznikala veľká *Mappa generalis regni Hungariae*. Jej autorom bol slávny slovenský kartograf Ján Lipský. Podrobne sa tomu venuje trinásť časť publikácie. Lipského mapa bola na svoju dobu veľmi presná a podrobná, no aj tak môžeme na nej nájsť viacero pochybení. Lipský jej mierku uviedol až v deviatich rôznych dĺžkových mierach. V metrickej sústave išlo o mierku 1 : 470 000. Atlas nám ponúka detailné zábery všetkých štyroch slúžnovských okresov Oravy. V závere kapitoly nájdeme dve mapy, v popise ktorých sa uvádza, že ide o kópie Lipského mapy Uhorska. Obe zachytávajú územie Oravy. Na základe ich zobrazenia členitosti reliéfu (stará kopčeková metóda) a množstva chýb, ktoré mapy obsahujú

(obec Svätý Ondrej v severnej časti Oravy, Oravská Lesná zachytená na severovýchodnom cípe Oravy, chybná lokalizácia viacerých sídel), si myslíme, že ide skôr o kópie staršieho mapového diela z druhej polovice 18. storočia a nie Lipského mapy Uhorska. Problém by si však vyžadoval podrobnejší výskum.

V nasledujúcej kapitole sa dočítame o Korabinského vreckovom atlase uhorských stolíc. Atlas vyšiel tlačou v roku 1804. Mapové zobrazenia atlasu sú veľmi zaujímavé, pretože legendy miest a obcí zobrazujú ich národnostné zloženie a náboženskú príslušnosť. Korabinský čerpal informácie z viacerých zdrojov, no hlavne z Görögovho atlasu a Mikovíniho máp. Autor nám v knihe ponúka detailné stvárnenie Oravskej stolice. Korabinského atlas Uhorska uzatvára hlavnú časť Historického atlasu Oravy nesúcu názov *Obdobie mapovania jednotlivcami*.

Druhá časť knihy – *Obdobie vojenských mapovania* obsahuje štyri kapitoly. Prvá z nich je venovaná prvému vojenskému mapovaniu Uhorska, ktoré sa na území Slovenska uskutočnilo v rokoch 1769 a 1782 – 1784. Autor opisuje príčiny i priebeh jeho vzniku, pričom poukazuje na viaceré nedostatky, ktorých sa jeho tvorcovia dopustili. Kapitola obsahuje zaujímavé ukážky máp z územia Oravy.

Ďalšia kapitola stručne opisuje priebeh katastrálneho mapovania v Uhorsku. Dôvody vzniku katastrálnych máp boli ekonomicko-hospodárske. Vznikali preto, aby sa čo najlepšie mohli vymedziť vzťahy medzi poddaným a zemepánom, prípadne poddaným a štátom. Množstvo katastrálnych máp sa využívalo pri druhom a treťom vojenskom mapovaní, preto ich autor umiestnil do tejto časti. V kapitole až na jednu ukážku z katastrálnej mapy Rabčíc nenájdeme o katastrálnych mapách Oravy žiadne iné informácie.

Posledné dve kapitoly sa venujú druhému a tretiemu vojenskému mapovaniu Uhorska. Nájdeme tu niekoľko zaujímavých ukážok z prostredia Oravy. Autor vysvetľuje, ako správne čítať mapové listy, opisuje niektoré zaujímavosti, ktoré mapa obsahuje v súvislosti s oravským územím a poukazuje na výhody a nevýhody oboch mapovaní. Hodnotná je prehľadná tabuľka o nadmorských výškach niektorých lokalít Oravy, ktorú počas mapovania zamerali viacerí autori.

V závere knihy autor stručne sumarizuje svoje zistenia. Hodnotí prínosy jednotlivých mapových zobrazení v súvislosti s oravským regiónom, pričom sa zameriava na zobrazovanie sídiel, vodopisu a pohorí. Nové poznatky vhodne dopĺňajú prehľadné tabuľky a mapové ilustrácie.

Na konci Historického atlasu Oravy na nachádzajú: *Stručné kalendárium starých máp zobrazujúcich Uhorsko, Slovensko a Oravu; Zoznam použitých prameňov a literatúry, Menný zoznam významných tvorcov máp Uhorska; Etymológia vybraných zemepisných názvov a ich prvý výskyt na pôvodných mapách Uhorska, prehľad zaniknutých obcí; Prekladový slovníček vybraných termínov mapových legend a Slovník vybraných odborných termínov*.

Záverom možno konštatovať, že Historický atlas Oravy nám ponúka unikátnu zbierku starých máp, ktoré sa zameriavajú na zobrazovanie oravského regiónu. Kvalita ich zobrazenia je vo väčšine prípadov na takej úrovni, že nám nahrádzajú ich originály, ktoré sú roztrúsené po viacerých archívoch a knižniciach strednej Európy či súkromných zbierkach jednotlivcov. Autor sa pomerne dobre zorientoval v oblasti historickej geografie daného regiónu, no niektoré mapové pramene prevzal bez väčšieho kritického zhodnotenia. Ako príklad uvádzame Rukopisnú mapu Hornej Oravy, údajne vytvorenú v roku 1550. Historický atlas Oravy je vhodný nielen pre odbornú verejnosť, ale aj pre milovníkov oravského regiónu. Jeho najväčším pozitívom, ktorým zaujme aj laickú verejnosť, je jeho grafické stvárnenie.

Michal Mrekaj

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči,
pracovisko Archív Dolný Kubín

DO VAŠEJ KNIŽNICE ANOTÁCIE

KISS, László. *Égnek legszebb ajándéka. Barangolás a himlőelleni védőoltás magyarországi kultúrtörténetében* [online]. Budapest : Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, 2017, 144 s. ISBN 978-615-5365-22-5, ISSN 1416-5368. Magyar Tudománytörténeti szemle könyvátka 119. [cit. 03. 11. 2020] Dostupné na internete: <http://real.mtak.hu/65525/>.

Názov najnovšej publikácie maďarského lekára a historika medicíny doc. Lászlóa Kissa, pochádzajúceho zo Slovenska, by sa dal preložiť ako *Najkrajší dar nebies. Putovanie po kultúrnych dejinách očkovania proti kiahňam v Uhorsku*. Monografia vznikla pri príležitosti 300. výročia prvého očkovania proti pravým kiahňam v Európe a zároveň 220. výročia prvého očkovania metódou vakcinácie. Zaradenie jej anotácie na stránky Fóra archivárov však nemohlo byť lepšie načasované. Jednak pre aktuálnosť témy, akou sú epidémie a boj proti nim, jednak pre ďalšie blížiacie sa výročie: v roku 2021 uplynie 300 rokov od prvého pokusu o očkovanie na území Slovenska, ktoré vykonal prešovský lekár Ján Adam Rayman (1690 – 1770) na svojej dcére. Kniha v jedenástich kapitolách približuje vývoj očkovania proti pravým kiahňam do roku 1890, pokusy o jeho inštitucionálne zastrešenie, úlohu elit a jednotlivcov pri jeho zavádzaní a rozšírení, ako aj postoje uhorskej spoločnosti.

Prvá kapitola *Prvé variolácie v Európe – Lady Montagu a Ján Raymann* je venovaná práve dvom spomínaným úspešným pokusom o očkovanie proti kiahňam, ktoré boli prvými v Európe. S najväčšou pravdepodobnosťou boli realizované paralelne a nezávisle od seba v roku 1718 a 1721. V roku 1718 dala manželka anglického vyslanca v Istanbule Lady Mary Wothley Montagu očkovať svojho syna rukami doktora Emanuela Timoniho. Po návrate do Anglicka dala zaočkovať proti kiahňam aj svoju dcéru pred zrakmi členov Kráľovskej lekárskej spoločnosti. Čoskoro sa jej podarilo získať podporu kráľovského dvora, ktorá bola nevyhnutným predpokladom úspešného šírenia očkovania v širších vrstvách spoločnosti. Do roku 1721 sa datuje Raymanov pokus, ktorému autor publikácie, prirodzene, venuje širší priestor. Poukazuje na to, že Rayman vedel o existen-

KISS LÁSZLÓ Égnek legszebb ajándéka

Kiss László • Égnek legszebb ajándéka

**Barangolás a himlő elleni védőoltás
magyarországi kultúrtörténetében**

cii očkovacej praxe medzi Grékmi a Arménmi žijúcimi v Osmanskej ríši približne v tom istom čase, keď sa o ňom dozvedela Lady Montagu, len sa k jeho vyskúšaní neodhodlal. Bod zlomu uňho nastal, až keď sa chorobou nakazil jeho starší syn a Rayman chcel pred kiahňami uchrániť aspoň dcéru. Keďže donedávna panovali spory aj ohľadom presného datovania Raymanovho pokusu do roku 1721, autor sumarizuje pramenné dôkazy uverejnené inými autormi, ktoré tento dátum jednoznačne potvrdzujú. Autor nepopiera všeobecne akceptované prvenstvo Britov v zavádzaní očkovania v Európe, skôr sa v druhej kapitole s názvom *Osemdesiat rokov variolácie v Uhorsku (1721 – 1801) – od Raymana po Jána Hella* snaží nájsť odpoveď na otázku, prečo Raymanov počin nevyvolal taký ohlas ako anglický pokus a prečo ostal na pokraji záujmu nielen uhorských historikov medicíny. Pritom správa o tejto udalosti sa dostala aj do Švédska, v roku 1765 o nej referuje profesor univerzity v Uppsale Nils Rosén von Rosenstein. Za hlavné dôvody považuje neúspech pri pokusoch povýšiť prešovské kolégium na úroveň univerzity a – na rozdiel od Anglicka – negatívny postoj panovníckeho dvora, ktorý sa zmenil až v roku 1768, keď sa kiahňami nakazila cisárovná Mária Terézia a jej nevesta, druhá manželka arcivojvodu Jozefa.

Prvé pokusy s očkovaním sa podľa gréckeho vzoru realizovali „vštepéním“ hnisu z pravých kiahní

od chorého človeka do drobného škrabanca na koži očkovaného. Tento spôsob, nazývaný variolácia, v sebe, samozrejme, skrýval riziko prepuknutia silnej infekcie. V roku 1796 anglický lekár Edward Jenner realizoval prvý pokus očkovania vírusom kravských kiahní (vakcinácia, z lat. vacca – krava), ktorý sa ukázal ako rovnako účinný, no oveľa bezpečnejší. Prvý pokus o vakcináciu Jennerovou metódou v Uhorsku pripisuje autor šopronským stoličným lekárom Jánovi Nepomukovi Hellovi a Jozefovi Pellegrinimu v roku 1801. Tretia kapitola, ktorej dlhý názov začína slovami „*Majestátny nápad...*“, je venovaná prínosu švédskeho kráľa Karla XII. v rozšírení povedomia o očkovaní formou variolácie z Osmanskej ríše do Európy. Práve švédsky kráľ vraj v roku 1713 presvedčil počas svojho viacročného exilu v Edirne istanbulského lekára gréckeho pôvodu Emanuela Timoniho, aby svoje poznatky publikoval v Európe.

Nasledujúcich osem kapitol knihy je obsahovo rozsiahlejších. Kapitola preložená ako „*Len palicu nie!*“ *Organizácia očkovania proti kiahňam uhorskými úradmi v 1. polovici 19. storočia alebo postoj stolic voči očkovaniu* sa v úvode venuje datovaniu zavedenia celouhorskej očkovacej povinnosti a dáva ju do kontextu s európskym vývojom. Plošnú povinnosť očkovať všetky deti do jedného roka zaviedlo ako prvé talianske kniežatstvo Piombino a Lucca v decembri 1806, nasledovali v roku 1807 Bavorsko a Bádensko. Do roku 1821 túto povinnosť a postupne aj povinnosť preočkovania zaviedli i vo Würtembersku, Prusku, Dánsku, Hannoveri, Nórsku, Švédsku. Rakúske časti monarchie zaviedli v roku 1801 nepriamu povinnosť očkovania – očkovaním bolo podmieňované prijatie do sirotinca, kňazského seminára, gymnázia, pripustenie ku štátniciam či uzavretie manželstva. V tom istom roku vznikol vo Viedni Hlavný inštitút pre očkovanie. Vývoj v Uhorsku zdanlivo nasledoval ten rakúsky. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada zaviedla celokrajinské očkovanie svojim intimátom v roku 1804, ktoré malo byť zadarmo poskytované každému, a zriadila šesť hlavných očkovacích staníc, z toho dve na území Slovenska (Bratislava, Košice). Toto nariadenie opäť potvrdila v roku 1813. V praxi však nešlo o očkovaciu povinnosť v pravom slova zmysle. Realizácia bola ponechaná v kompetencii stolic, čo zaručilo komplikovanosť a zdĺhavosť celého procesu. Druhá časť kapitoly na príklade vybraných stolic ilustruje závislosť miery úspešnosti v presadzovaní celoplošného očkovania od postoja stoličných funkcionárov. Až v roku 1876 bola zavedená celouhorská povinnosť očkovania proti pravým kiahňam a v roku 1887, rok po novej epidémii kiahní, aj povinnosť preočkovania.

V kapitole *Vývoj inštitúcií zodpovedných za očkovanie a obstarávanie očkovacích látok do roku 1890* autor na úvod prináša krátke zhrnutie podmienok vzniku očkovacích ústavov v Čechách. Spolu s údajmi o rakúskych pomeroch v predchádzajúcich kapitolách si tak vytvára základ pre porovnanie s uhorskými pomermi. Po zavedení vakcinácie kravskými kiahňami bola kľúčová otázka zabezpečenia očkovacej látky. Autor však problematiku v tejto kapitole iba otvára, jej riešenie a opis súvisiacich problémov pokračuje aj v ďalších dvoch statiach. Uhorskí lekári získavali teľacie kultivácie s vírusom kravských kiahní v prevažnej miere z viedenského Hlavného inštitútu pre očkovanie. Skutočný dopyt však ďaleko nedokázal tento zdroj pokryť, preto sa (nielen v Uhorsku) ujala metóda očkovania „z ramena na rameno“, keď prvé dieťa dostalo očkovanie živočíšnym materiálom a ďalšie následne z jeho vredov. Niektorí lekári sa snažili materiál vyrábať vo vlastnej rézii. Ťažisko kapitoly však tvorí predovšetkým snaha o zhromaždenie známych údajov o pôsobení šiestich hlavných očkovacích staníc, ktoré okrem Bratislavy a Košíc existovali v Budíne, Pešti, Záhrebe a v meste Gyula v Békešskej stolici. Autor však nepracoval priamo s archívnymi prameňmi, preto ostávajú okrem stanice v Pešti údaje o ostatných iba veľmi kusé.

V nasledujúcej kapitole *Antivakcinačné hnutia v Uhorsku* autor konštatuje, že bezprostredne s objvom a šírením očkovania sa začali objavovať aj jeho odporcovia. Protiočkovacie kampane jednotlivcov či skupín obyvateľstva existovali nielen v Uhorsku, ale vo všetkých krajinách, vrátane USA. Námietky odporcov mali zdravotnícky, náboženský, vedecký či politický charakter. Od počiatku preto bolo potrebné, aby zástancovia očkovania vyvracali menej či viac opodstatnené obavy. Okrem niektorých vyslovene bludných či dogmatických antivakcinačných argumentov však mal jeden z tých zásadných reálny základ – v roku 1860 boli zástancovia očkovania nútení otvorene uznať, že očkovaním „z ramena na rameno“ sa na deti prenášali iné závažné choroby ako syfilis či tuberkulóza. Téma nasledujúcej kapitoly *Ľudská či živočíšna očkovacia látka? – to je otázka* nadväzuje na predchádzajúcu. Aby sa zabránilo prenosu spomínaných chorôb z človeka na človeka, bolo potrebné nahradiť očkovanie „z ramena na rameno“ očkovacou látkou čisto živočíšneho pôvodu. V Uhorsku vývoj opäť zaostával za ostatnými krajinami. Kým iné krajiny, napr. Nemecko a Francúzsko po roku 1860 začali pristupovať k zákazu riskantného očkovania ľudským materiálom, nový zákon z roku 1887 v Uhorsku stále nereflektoval potrebu zmeny. Podobne vytvorenie centrálného

očkovacieho pracoviska pre kultiváciu očkovacích látok trvalo niekoľko desaťročí a bolo realizované až v roku 1885, navyše skôr vďaka úsiliu jednotlivcov-lekárov než záujmu uhorských úradov.

Obsah kapitoly „*Zlý kresťan, zlý blížny a zlý vlastenec*“. Úloha cirkví v rozšírení očkovania proti kiahňam je podľa tvrdenia autora doteraz vedecky nespriacovanou témou. Pozitívny prínos miestnych farárov rôznych cirkví pritom nebol zanedbateľný a prejavil sa vo viacerých rovinách. Lekári adresovali duchovným obežníky a výzvy, v ktorých ich nabádali k šíreniu osvetu. Už pri krste napomínali farári mladých rodičov, že neočkovanie dieťaťa a jeho vystavenie riziku pravých kiahní je ťažkým hriechom. Doteraz venovala historiografia málo pozornosti ďalším dvom dôležitým úlohám miestnych farárov: ako osoby zodpovedné za vedenie matrík odovzdávali stoličným orgánom zoznamy novonarodených detí, ktoré bolo treba zaočkovať. Práve z tohto dôvodu sa v roku 1813 stali členmi stoličných očkovacích komisií. Napokon autor identifikuje tretiu úlohu miestnych duchovných: pre nedostatok či zaneprázdnenosť miestnych lekárov boli často práve farári zodpovední za kontrolu reakcií detí na očkovanie a podávali hlásenia o tom, či je očkovanie potrebné zopakovať. Mnohí farári sa navyše sami vzdelávali v problematike očkovania a písali osvetovú literatúru. László Kiss upozorňuje na výskumný potenciál témy pre poznanie lokálnych a regionálnych dejín.

V predposlednej kapitole *Menej známí aktéri boja za očkovanie proti kiahňam* autor knihy konštatuje, že v masovom rozšírení očkovania v 19. storočí mali nezanedbateľnú úlohu miestni lekári „z prvej línie“. Len malému počtu z nich sa však dostalo uznania – v roku 1835 získalo 34 osobností *Najvyššie kráľovské ocenenie za neúnavné a úspešné úsilie na pôde očkovania proti kiahňam*. Ich mená uvádza príloha v závere publikácie. Ešte menej lekárov sa dočkalo uznania vo vlastnej domovskej stolici. Známý je zatiaľ iba jeden príklad lekára Jozefa Bertalana, oceneného v roku 1846 stolicou Baraña. Gros kapitoly však tvorí priblíženie osudov dvoch doteraz nedocenených lekárov. Peštiansky lekár Samuel Cseh – Szombathely (1757 – 1838) masovo očkoval, sám vyrábala očkovacie látky a vzdelával aj laikov. Debrecínsky lekár Jozef Szentgyörgyi (1765 – 1832), rodák zo Zlatnej na Ostrove, priateľ maďarského spisovateľa Ferencza Kazinczyho a prírodopisec, patrí taktiež k priekopníkmi vakcinácie. Uznania sa mu však zatiaľ dostalo iba v Maďarsku a v dielach maďarských historikov pochádzajúcich zo Slovenska.

Posledná kapitola *Začiatky vakcinácie v Prešporku – Pavol Kolbány a Michal Schönbauer a ich zabudnu-*

té zásluhy sa v skutočnosti venuje pôsobeniu troch prešporských lekárov. Kým hlavný mestský lekár Zachariáš Teofil Huszti (Husztly, 1754 – 1803) je známou osobnosťou, už v roku 1802 sa v meste v súvislosti so zavádzaním očkovania spomínajú aj ďalší dvaja menovaní. Michal Schönbauer (1776 – 1860) bol rodinným lekárom Balassovcov. Práve na ich panstve v Malinove očkoval v roku 1801 šesť poddanských detí kravskými kiahňami, čo je vôbec prvý prípad vakcinácie na území Slovenska. Mimochodom, dodáva autor, v roku 1824 zachránil Jozefa Ignáca Bajzu zo párov zápalu mozgových blán. Pavol Kolbány (tiež Kolbáni) bol nielen botanikom, ale v prvom rade lekárom s diplomom z Viedenskej univerzity, horlivým zástancom a realizátorom očkovania Jennerovou metódou. László Kiss upozorňuje na jeho zásluhy ako priekopníka lekárskej osvetu. Jeho osobnosť unikla pozornosti maďarských i slovenských historikov pravdepodobne preto, že svoju rozsiahlu spisbu publikoval výlučne po nemecky.

Na záver anotácie sa vraciame k myšlienke z úvodu, ktorý k publikácii Lászlóa Kissa napísal uznávaný pediater prof. László Kovács z Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave: po objavení vakcinácie proti kiahňam „*bolo najťažšie zdolať odpor spoločnosti. Trvalo trištvrte storočia, kým sa tento jednoduchý a nevýslovne dôležitý úkon stal v civilizovaných krajinách bežným, kým krajiny uznali, že povinné a opakované očkovanie je potrebné nariaďovať silou zákona, inak sa táto choroba nedá poraziť.*“

Veľmi pútavú publikáciu Lászlóa Kissa možno hodnotiť ako úspešnú syntézu dejín očkovania proti kiahňam na našom území i v celouhorskom kontexte do sklonku 19. storočia, ktorá spracúva všetky aspekty tejto problematiky. Vzhľadom na svoju slabú znalosť odbornej literatúry k dejinám očkovania a medicíny autorka anotácie iba predpokladá, že ide aj o prvú takúto syntézu. Autor na jednom mieste sústredil viaceré skôr publikované čiastkové výsledky s originálnymi výsledkami svojich najnovších výskumov. Bohužiaľ, ako sám priznáva, nečerpá z archívnych prameňov. Ako pramene výskumu využil iba dobovú odbornú literatúru a tlač, domácu i zahraničnú. Mnohé nové témy z oblasti dejín očkovania na Slovensku a v Uhorsku vôbec, na ktoré upozorňuje, preto ostávajú k dispozícii pre ďalší výskum. Prínos najnovšej monografie tohto skúseného historika medicíny to však nijako neznižuje. Publikácia je pre záujemcov voľne dostupná na stiahnutie na webe Knižnice Maďarskej akadémie vied na adrese <http://real.mtak.hu/65525/>.

Kristína Majerová
Archív Slovenskej akadémie vied

HOLEC, Roman. *Trianon. Triumf a katastrofa*. Bratislava: Marenčin PT, 2020, 256 s., ISBN 978-80-569-0588-3.

V roku 2020 si pripomínáme sté výročie podpísania Trianonskej mierovej zmluvy z roku 1920. Konajú sa rôzne podujatia, výstavy a konferencie a taktiež v časopisoch či novinách vychádzajú o tejto téme články. Je teda prirodzené, že k takémuto veľkému výročiu vychádzajú aj nejaké publikácie.

Roman Holec, ktorý má na konte 17 samostatných kníh, niekoľko spoluautorstiev a vyše 200 vedeckých štúdií, sa zaoberá predovšetkým štúdiom 19. storočia s presahom tém aj do začiatku 20. storočia. Akt podpísania zmluvy bol len jedným z dôsledkov prvej svetovej vojny, ktorá zas bola vyústením zložitého politického a ekonomického vývoja 19. storočia, a preto je na mieste, že práve Roman Holec sa rozhodol venovať téme Trianonu.

Pri písaní knihy využil množstvo domácej i zahraničnej literatúry a taktiež preštudoval rôzne pramene vo viacerých archívoch. Doplnil ju o obrázky, fotografie a mapy, čo čitateľovi pomôže v naladení sa na atmosféru udalostí spred 100 rokov. Ako v každej vedeckej publikácii, ani v tejto nechýba bohatý poznámkový aparát, ktorý je citlivo umiestnený až na záver knihy a neruší tak čitateľa pri čítaní hlavného textu.

Kniha mapuje cestu Maďarov k rozpadu monarchie a vzniku nástupníckych štátov a hodnotí ju z pohľadu Slovákov. Trianon sa javí ako završenie jednej historickej etapy a súčasne otvára novú etapu, spojenú s bojom za a proti jeho revízii. Obyčajní ľudia sa stávali nevinnými obeťami týchto historických procesov a mocensko-politických aspirácií na oboch stranách hranice.

Vyššie 200-stranová publikácia je rozdelená do 11 kapitol. V prvej kapitole je načrtnutý predvojnový vývoj v Uhorsku od polovice 19. až po začiatok 20. storočia a rôzne teórie o vlastnom národnom štáte. Druhá kapitola si bližšie všima imperialistické tendencie a smerovanie Uhorska začiatkom 20. storočia až do vypuknutia prvej svetovej vojny a počas jej trvania. Tretia kapitola je venovaná udalostiam v rokoch 1917 a 1918 s dôrazom na formujúce sa budúce Československo. V štvrtej kapitole sa dočítame o zápase o Slovensko v roku 1919 a snahách Vavra Šrobára zaviesť správu a organizáciu územia. Piata kapitola je celá venovaná advokátovi, bankárovi, politikovi a publicistovi Ľudovítovi Bazovskému, ktorý sa stal županom slovensko-maďarskej novohradskej stolice a poukazuje na to, s čím všetkým sa takýto župan musel v tomto období vyrovnávať. V šiestej kapitole sa dočítame o tom, ako sa v Budapešti menila vláda, ako vznikala nový maďarský demokratický štát a aké mali Maďari očakávania od Parížskej mierovej konferencie. Siedma kapitola opisuje sfornovanie maďarskej delegácie, jej cestu do Paríža a reakcie na mierovú zmluvu i samotný akt jej podpísania. Ôsma kapitola prináša pohľad na dôsledky a súvislosti

mierovej zmluvy a spôsob jej zavádzania do praxe. V deviatej kapitole sa autor pozrel na tých, ktorí v tých časoch stratili najviac – šľachta, ktorá takto prišla o svoje tituly, postavenie a neskôr i majetky, no nezabúda spomenúť tiež bežných ľudí nielen v pohraničných oblastiach, ale aj veľké národnostné skupiny, ktoré sa necítili byť Čechoslovákmi a museli sa buď asimilovať alebo emigrovať. Desiata kapitola rieši rieku Dunaj ako hranicu, ktorá rozdeľuje, ale tiež aj ako dopravnú tepnu, ktorá krajiny bývalého Rakúsko-Uhorska spája. Posledná kapitola si všima, ako sa k téme Trianonu ľudia stavali s odstupom času. Jedine v roku 1930 si Slovensko pripomenulo výročie tejto udalosti a potom už vo víre druhej svetovej vojny a následného nástupu komunizmu na to nebola veľmi príležitosť a vlastne ani dôvod. V závere sa ešte autor zamýšľa nad tromi bodmi, ktoré by sme si mali uvedomiť predtým, než udalostiam v rokoch 1918 až 1920 dáme zovšeobecňujúci charakter.

Tak ako väčšina autorových kníh, je aj táto písaná pútavým spôsobom, ktorý má čo ponúknuť odbornej i laickej verejnosti. Roman Holec dokáže i zdanlivo nezábavné témy prerozprávať tak, že nás vtiahne do deja, postavám vdýchne život a pri čítaní máte pocit, že ste sa ocitli priamo v roku 1920 a sledujete podpísanie Trianonskej zmluvy rovno z prvej rady. Pokiaľ sa teda chcete záživnou formou dozvedieť niečo o – na prvý pohľad nevábnej – téme Trianonu, kniha od Romana Holeca predstavuje vhodnú voľbu.

Michaela Weinštuková
Slovenský národný archív

NAŠI JUBILANTI

MAJÁK V ČASOCH DOBRÝCH I ZLÝCH

Čriepky spomienok pri vzácnom jubileu profesora Jozefa Nováka

Podujal som sa na mimoriadne zodpovednú, ale aj neľahkú úlohu – napísať pre Fórum archivárov laudáciu pri príležitosti nevšedného jubilea prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc. (*22. 11. 1930), pedagóga, ktorý sa pre viaceré generácie poslucháčov archívnicka i histórie stal paradigmou a konštantou mravnosti, etiky a slušnosti, ako aj stelesnením nového moderného kantora starej klasickej školy.

Nasledujúce riadky nie sú komplexným zhodnotením pedagogicko-vedeckého pôsobenia a prínosu nášho jubilanta; na to sa necítim byť dostatočne povolaným. Ide vlastne len o niekoľko čriepok z priehrstia mojich osobných spomienok, a to v kontexte doby, v ktorej sme žili. Musím pritom zdôrazniť, že život každého človeka sa odzrkadľuje nielen v jeho pamäti a spomienkach, ale i v spomienkach iných. Je pritom nepochybné, že aj identické udalosti každý prežíva a najmä pamätá si inak. V čomsi sa zhodujú či prelínajú, v čomsi sa však môžu i odlišovať. Reflexia minulosti môže pritom byť neraz poznamenaná nostalgiou i trpkosťou alebo spomienkovým optimizmom na druhej strane. Často sa však tieto segmenty striedajú či zmiešavajú.

Písal sa rok 1968 a začiatkom októbra, keď som začal študovať odbor archívnicko na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave – hoci bolo už po augustovej intervencii – na katedrách histórie ešte prevládala duch obrodzenia a otvorenosti. Živo si spomínam na prvé stretnutie s docentom Jozefom Novákom. Osobne som ho dovtedy nepoznal, no vedel som, že sa narodil na Vrútkach v roku 1930, rovnako ako moja mama Mária, rodená Gosiorovská. Na vrútockej ľudovej škole nechodili však do jednej triedy, lebo Jozefovi Novákovi zle vychádzali roky, takže bol o triedu nižšie. Na Vrútkach inak každý každého poznal a medzivojnové mesto bolo svojským kútom Turca. Bolo ľudsky pestrejšie, rozmanitejšie, spoločensky stratifikovanejšie i pokrokovejšie než staromilský Martin. Pripomínam to preto, lebo aj profesor Novák na Vrútky rád spomína. Môj vzťah k Vrútkam a Turcu determinuje okolnosť, že od štyroch do štrnástich rokov som sem chodil každoročne v lete na prázdniny, takže Turiec považujem za svoj druhý domov.

Stretnutie študijného ročníka 1968 – 1973 s profesorom Novákom v roku 2013 v povestnej posluchárni č. 427. Zľava: Mgr. Olívia Wallová, rod. Gašparovičová, PhDr. Alžbeta Hološová, Mgr. Jana Schullerová, rod. Kalesná, prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc., prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., Mgr. Mária Mistríková, CSc., PhDr. Stanislav Sikora, CSc., doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. Zdroj: archív autora.

Patrí sa však vrátiť k prvej hodine s docentom Novákom. Bol ňou proseminár pomocných vied historických v posluchárni 427, ktorá je všetkým archivárom dôverne blízka. Pán docent prišiel s popolníkom a cigaretami v ruke, predstavil sa a povedal: „Kolegovia, keďže fajčím, na mojich prednáškach môžete fajčiť aj Vy.“ Obišiel poslucháreň, každého ponúkol cigaretou – zdá sa mi, že vtedy fajčil značku Lux – no nikto si zo slušnosti nezapálil. (Najmä niektoré naše kolegyne, ktoré už holdovali cigaretám, si to potom vynahradili cez prestávku a hulili jednu od druhej. Popri nich sme postupne začali fajčiť aj ostatní, takže do konca prvého ročníka sme fajčili už takmer všetci v krúžku.) Na tejto prvej zoznamovacej prednáške docent Novák vyzval každého z krúžku – bolo nás dvanásť, spolovice študentky, spolovice študenti – povedať, čo to o sebe s tým, že tento zvyk zaviedol ešte profesor Alexander Húščava, ktorý však požadoval od každého nového študenta pomerne rozsiahly písomný životopis. Náš ročník už profesor Húščava pre chorobu neučil a v lete 1969 zomrel.

Docent Novák mal neobyčajne atraktívnu formu prednášok. Naozaj prednášal a – na rozdiel od iných (zväčša nepopulárnych) pedagógov – nečítal texty z papierov. Bol vždy spontánny a pohotový, mal neopakovateľný esprit, vycibrený a kultivovaný slovník, bola radosť ho počúvať. Jeho prednášky i semináre sme milovali. Takmer vždy začal krátkym exkurzom či svojskou tézou, čím nás takpovediac nabudil k pozornosti a zväčša aj k úsmevu. Potom nasledovalo objasnenie či odborný výklad, ktoré čo

Pohľad do pracovne č. 405, v ktorej prof. Novák sedel od začiatku do konca svojho pedagogického pôsobenia na katedre, čiže v rokoch 1950 – 2010. Zdroj: archív autora.

do zaujímavosti nezaostávali za spomínaným vstupom. Ako neskôr v životopisnej knihe *Heraldik bez erbu* (Martin 2010) profesor Novák prezradil, bola to jeho vyučovacia metóda.

Uvediem aspoň jeden príklad. Prvá prednáška z heraldiky sa začínala priam ohurujúco: „*Kolegovia, v roku 1960 sa prezident Antonín Novotný pomýlil a vyhlásil našu republiku za socialistickú. To by vari nebolo až takou tragédiou, ako to, že toto vyhlásenie vyvolalo celý rad problémov. Okrem iného aj v heraldike, konkrétne v súvislosti s naším štátnym znakom.*“ Azda nie je potrebné zdôrazňovať, že sme si následne s veľkým záujmom vypočuli okolnosti, súvisiace s minulosťou nášho štátneho znaku. Priam tragikomicky vyznievala i perlička, že konkurz na jeho slovenskú časť (keď trojvršie s dvojkrížom nahradilo ono povestné opekanie živánskej pod Kriváňom, ako sa ešte v čase obrodného procesu na jar 1968 vyjadril Gustáv Husák, neskorší prezident ČSSR) vyhral vtedajší šéfredaktor humoristicko-satirického časopisu ROHÁČ (bol to inak dobrý karikaturista i humorista, no nebudem ho tu menovať). Len mimochodom, tento znak bol v platnosti až do roku 1990, čiže 30 rokov.

Nemôžem nespomenúť ani inú prednášku, ktorú docent Novák začal takto: „*Kolegovia, profesor Húščava bol pactivec, až to bolí.*“ Nasledovalo niekoľko reminiscencií ešte na študentské roky, keď profesor Húščava čítal prednášky dvom vôbec prvým poslucháčom archívnictva – Jozefovi Novákovi a Pavlovi Kršákovi. Pokračovaním boli spomienky na asistent-ské roky Jozefa Nováka u profesora Húščavu, na ich koexistenciu v spoločnej kancelárii a rad ďalších okolností, ktoré Jozef Novák s blahosklonnou nostalgiou opisuje v už spomínanej biografickej knihe *Heraldik bez erbu*. Dalo sa inak akoby medzi riadkami vytušiť, že v tomto vzťahu dominoval prísne paternalistický,

a nie kolegiálny rovnocenný prístup. Pri hodnotení pracovitosti profesora Húščavu však docent Novák nešetril slovami chvály. Okrem iného sme sa dozvedeli, že profesor Húščava chodil na fakultu každý deň, ba dodržiaval i predsavzatie, že o výsledkoch svojho bádania každý deň napíše jednu stranu. „*No podotýkam, kolegovia, že profesor Húščava písal takéto kone.*“ Tieto slová docent Novák takmer s kamennou tvárou súbežne vizualizoval roztvorenou medzerou medzi palcom a ukazovákom v rozpätí minimálne päť centimetrov. Bolo to natoľko nečakané a zároveň komické, že sme všetci prepukli do spontánneho hlasného smiechu. (Túto epizódu profesor Novák vo svojej autobiografii nespomína. Ja som ju zakomponoval do svojich prednášok a musím povedať, že medzi poslucháčmi mala vždy veľký úspech.)

Jozef Novák bol vzácnym pedagógom, ktorý mal rád študentov, čo by sa dalo taktiež ilustrovať viacerými príkladmi či príhodami. Koho si oblúbil, toho oslovoval krstným menom, no konzekventné vykanie vždy dodržal. Vedel byť aj prísny, najmä na lajdákov či voči drzáňom alebo – jeho slovníkom – veľkým mamľasom, ale nikdy nikoho neponížil. Aj v hneve či nevôli si dokázal uchovať noblesu, nadhľad a svojský humor.

Vôbec prvou skúškou na odbore bola chronológia po prvom semestri. Išiel som medzi prvými, otázka mi sadla a dostal som jednotku. Stano Sikora, ktorý išiel medzi poslednými, vyšiel po skúške z pracovne a zahlásil, že docent mu povedal: „*Kolega Sikora, je to slabé ako cigória, dávam Vám trojku.*“ Znamka Stanovi až tak nevadila, veľmi sa totiž na skúšku nepripravoval, nevedel však, čo je to cigória, tak sa ma opýtal, čo to znamená. „*To je taká slabá bezkofeínová náhražková káva*“ – osvetlil som mu. Stanovi odľahlo a s uľahčením povedal: „*To som rád, bál som sa, že je to dáka horšia nadávka.*“

Pri reflexii na naše študentské roky (1968 – 1973), ktoré sú nerozlučne späté s menom docenta Nováka, musím spomenúť aj to, že sme postupne pociťovali, ako sa mení doba a v nej aj niektorí ľudia. Na fakulte i na katedrách prestal vládnuť duch otvorenosti a úprimnosti, začali sa prejavovať obavy, strach a karierizmus, a to aj medzi študentmi. Aj docent Novák bol v glosovaní politickej situácie opatrnejší, no naďalej zostával trefný a úprimný. Viacerým z nás dodnes utkveli v pamäti jeho slová: „*Kolegovia, majte na pamäti, že stokrát opakovaná lož sa na stoprvý raz stáva pravdou.*“

Akademický rok 1970/71, v ktorom u nás prebiehali previerky, som študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Eötvösa Loránda v Budapešti. Pred odchodom do Budapešti mi docent Novák osobne napísal i podpísal odporúčací list s prosbou

o pomoc. List bol v maďarčine a otvoril mi nejdny dvere u maďarských historikov a univerzitných pedagógov, ktorí docenta Nováka poznali aj vďaka tomu, že bol uznávaným členom prestížnej Medzinárodnej heraldickej akadémie v Paríži.

Písal sa rok 1973 a keď sme promovali, takzvaná normalizácia (v skutočnosti abnormalizácia) a konsolidácia (v skutočnosti demoralizácia) pomerov v spoločnosti boli už v plnom prúde, takže naplno platila ďalšia Novákom vyslovená jadrná téza: „Kolegovia, proti vetru sa noviny a ani Pravda čítať nedajú.“ (Samozrejme, slovo Pravda by sa v tomto prípade mohlo písať i s malým písmenom.)

Na takmer dvadsať rokov nastala zlá doba, a každý z nás sa s tým vyrovnal či vyrovnával po svojom. Napokon, boli sme ešte mladí, po nástupe do praxe sme však stratili niektoré ideály a narážali sme na realitu, v ktorej najmä verejná angažovanosť a to-bôž bezstarostný život ustúpili do úzadia. Zaiste k tomu prispela i skutočnosť, že sme väčšinu času trávili v zamestnaní, mali sme čoraz menej voľných a bezstarostných chvíľ, mnohí sme si založili rodiny, mali sme deti, riešili sme bytové problémy a narážali sme na rad iných, zdanlivo prízemných vecí. Kontakty s niekdajšími univerzitnými pedagógmi, vrátane docenta Nováka, už neboli natoľko intenzívne, presunuli sa skôr do pracovnej či príležitostnej polohy. Aj v oných nedobrych rokoch či neraz osobných krízach a zlyhaniach však docent Novák zostával pre mnohých z nás tým symbolickým majákom, ktorý nám pomáhal kamsi doplávať tak, aby sme fatálne nestroskotali.

Ponovembrové zmeny mali rôznu intenzitu a odozvu. Nechcem a ani sa nemôžem na tomto mieste venovať tejto téme, no je nepochybne zaujímavé i symptomatické, že v slovenskej historiografii doposiaľ nevzniklo dielo, ktoré by komplexnejšie reflektovalo November '89 a jeho dôsledky vo vývoji našej spoločnosti. Len stroho skonštatujem, že na rôznych spoločensko-politických úrovniach, v rôznych oblastiach decíznej sféry a napokon aj v živote každého človeka sa mnohé zmenilo a dodnes mení, mnohé sa nezmenilo.

Poučné je pritom pozrieť sa na prednovembrové a ponovembrové personálne zloženie historických pracovísk, ako aj všetkých archívov a ich nadriadeného orgánu – odboru archívov a registratúr MV SR. Spomedzi našich pedagógov na obidvoch katedrách histórie zostali takmer všetci na svojich miestach, a tí z nich, ktorí boli v strane, odhodili či vrátili členské legitímácie a tí najväčší hriešnici (rozumej tí, čo škodili druhým) kajúcne deklarovali svoje precitnutie z totality. Jozef Novák nepotreboval ani

*Prof. Leon Sokolovský, prof. Jozef Novák
a doc. Vladimír Segeš v roku 2013 v pracovni č. 405.
Zdroj: archív autora.*

jedno ani druhé, lebo vždy bol a zostal sám sebou, či išlo o roky päťdesiate, šesťdesiate, sedemdesiate i osemdesiate. Istou zmenou v jeho živote bolo však nepochybne to, že po 24 rokoch docentovania získal profesúru, a to 1. októbra 1989, a ešte predtým, v septembri 1987, hodnosť doktora vied (DrSc.). Bola to veľká a najmä zaslúžená satisfakcia, lebo tieto hodnosti a tituly boli v časoch totality vyhradené temer výlučne pre členov KSČ, čo pripomínam len preto, lebo dnešná mladá generácia to ani nevie.

Na záver mojej laudácie by som chcel pripomenúť udalosť, ktorá sa odohrala vo februári 1969, ale má aj dlhodobejšie súvislosti z hľadiska poznania a analýzy niektorých historických javov. Po úspešne zakončenom prvom semestri sme pána docenta Nováka pozvali na posedenie do Malých františkánov. Naše pozvanie prijal a strávili sme s ním príjemný večer. Diskutovali sme na rôzne témy, okrem iného aj o augustovej intervencii a okupácii, o možnostiach, ktoré sme mali, či skôr nemali a o víziách našej budúcnosti. Aj pod vplyvom Palachovej sebaobety a následnej študentskej hladovky vo vestibule UK na Šafárikovom námestí, na ktorej som sa spolu s 18 študentmi zúčastnil (z archivárov okrem mňa aj štvrták Peter Hysko), som mal dosť radikálne názory. Vyslovil som sa, že sme sa v Auguste '68 mali brániť a bojovať. Pán docent mi protirečil „Nemáte pravdu, Vlado, keby sme bojovali, boli by nás všetkých pozabijali.“ – „Možno áno, no boli by sme hrdinami,“ oponoval som. Pán docent sa na mňa s porozumením láskavo pozrel a veľmi vecne odvetil: „Vlado, a načo by nám bolo toľko mŕtvych hrdinov?“ Túto vetu som si zapamätal na celý život a veľakrát som sa nad ňou zamýšľal. Naozaj, koľko mŕtvych hrdinov si môže dovoliť malý národ?

Interiér niekdajšej dlhoročnej pracovne prof. Alexandra Húščavu a prof. Jozefa Nováka; dlhé desaťročia mobiliár zostal rovnaký, menilo sa len pedagogické osadenstvo pracovne. Zdroj: archív autora.

Až po dlhých rokoch, keď som sa stal vojenským historikom a často sa vracal k tejto otázke, som pochopil hlbokú pravdu vyslovenú vtedy docentom Novákom. V širších súvislostiach syndróm mŕtvych hrdinov, alebo podriaďovanie sa bezohľadnej vôli či svojvôli silnejších, je potrebné nepochybne vnímať aj v kontexte toho, aké možnosti mali a majú malé národy v historickom procese a civilizačnom vývoji. Vychádzajúc z platného konštatovania docenta Nováka som jeden z možných scenárov historických možností malých národov načrtol okrem iného aj na medzinárodnom kongrese vojenskej histórie v Amsterdame roku 2010.

- Malé národy môžu lavírovať medzi dobrovoľnou alebo nanútenou poslušnosťou a podriadenosťou voči väčším a silnejším mocnostiam.
- V podriadenosti či vo vazalstve môžu čakať na blahosklonnosť alebo oslabenie svojho pána, seniora, protektora či tzv. staršieho silnejšieho „brata“.
- V príhodnej, pritom však veľmi zriedkavej chvíli sa môžu zbaviť doterajšieho jarma a uzavrieť spojenectvo s iným, zväčša však opäť omnoho silnejším protektorom.

Toto *historické perpetuum mobile* malých národov, a teda aj nás Slovákov, je sprevádzané syndrómom výberu či voľby medzi väčším a menším zlom, teda nie medzi dobrom a zlom! Fenomén a tragika menšieho zla sú symptomatické aj v prípade Slovenska a jeho politických predstaviteľov v moderných dejinách. Za toto poznanie, rovnako ako za mnoho, mnoho iných vecí, som profesorovi Jozefovi Novákovi zaviazaný vďakou.

Som šťastný, že ma tento vzácny človek učil a som hrdý na to, že som jeho žiakom. Vo vedeckej činnosti i pri mojom pedagogickom pôsobení,

či už na Univerzite Komenského v Bratislave alebo na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave, som sa vždy snažil nepodliezať latku nastavenú profesorom Novákom a k študentom, ktorých som učil, som sa správal tak, ako sa on správal k nám. (Len mimochodom, aj pravidlo prednášať v obleku či saku a košeli s kravatou som si osvojil od neho.)

Identita žiaka profesora Jozefa Nováka ma spája so stovkami kolegov, ktorí si fortiele archivárskej i historickej profesie taktiež osvojovali v tvorivej univerzitnej dielni pána profesora. S týmito kolegami – bez ohľadu na vek či terajšie pôsobisko – si navzájom vždy máme čo povedať, sme si čímsi blízki, skrátka, sme stáby veľká rodina, ktorej každý člen má popri inom na pamäti myšlienku profesora Nováka: „Kolegovia, archivár to je stav!“

Vladimír Segeš

Vojenský historický ústav

P. S. Pri korektúre príspevku venovaného ne všednému jubileu pána profesora Jozefa Nováka som si uvedomil, že obdobie po Novembri '89 spomínam len minimálne. Pritom išlo o viac desaťročí, v ktorých sa pán profesor – ako sa aj sám vyjadril – stal „doslova vyhľadávanou osobou“, čo bol údel takmer všetkých nestraníkov s profesorskou hodnosťou. Zrazu ich každý chcel a potreboval, a tak aj pán profesor zastával mnohé zodpovedné funkcie (za krátky čas, ako sám spomína, ich mal až 27), a to na našej alma mater, v historickej i archivárskej obci, ale aj v rezorte vnútra či obrany. Popritom naďalej pôsobil ako pedagóg a až do roku 2010 kreoval dnes už strednú a mladšiu generáciu archivárov a historikov.

Aj v ponovembrovej dobe profesor Novák – a to opätovne zdôrazním – ostal a dodnes je vždy sám sebou. Poctivým a principiálnym vedcom a pedagógom, no najmä človekom láskavým, taktným a tolerantným, ale na druhej strane aj kritickým k neduhom doby a nekalostiam karieristov a krivákov. Som rád, že v roku 2013, čiže 40 rokov po absolvovaní štúdia, sme mali na stretnutí spolu s profesorom Novákom dostatok času zaspomínať si navzájom nielen na naše študentské roky, ale i bilancovať ďalšie rýchlo plynúce desaťročia, keď sme sa stretávali na rôznych konferenciách, sympóziách, krstoch kníh či iných akciách. Pán profesor bol vždy vítaným účastníkom a takpovediac ozdobou týchto podujatí.

Na záver, azda aj trochu pateticky, no úprimne chcem zdôrazniť, že profesor Jozef Novák na každom z nás zanechal kus seba. A tento, emblematický Novákov(ský) erb (či pečať) v nás je posolstvom, ktoré stojí za to si pripomínať.

MÁRIA BAĎUROVÁ

Jubilantka Mária Baďurová sa narodila 8. septembra 1950 v Modre do rodiny JUDr. Jozefa Slivku. Školskú dochádzku začala 2. septembra 1957 na I. osemročnej strednej škole v Modre. Jej rodina sa v roku 1964 presťahovala do Pezinka, preto 8. a 9. ročník dokončila tam. Počas štúdia na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole v Pezinku ju učil latinčinu riaditeľ vtedajšieho okresného archívu v Pezinku Ján Milan Dubovský. Získal ju pre archív-

Jubilantka v roku 2006. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra.

nictvo, ktoré vyštudovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1974. K jej spolužiakom patrili Oľga Kvasnicová, Mária Bottánková či František Žifčák. Ešte pred ukončením štúdia sa 1. júna 1973 zamestnala v archíve v Pezinku. Rok 1974 bol pre ňu pomerne náročný. V apríli zložila štátnice a obhájila diplomovú prácu na tému *Pramene k dejinám vinohradníctva v Archíve mesta Modry za feudalizmu, diplomatický a historický rozbor*. Potom sa stihla vydať a porodiť svoju prvú dcéru. K nej neskôr pribudli ešte ďalšie dve. V archíve, ktorý sa v roku 1980 presťahoval do novej účelovej budovy v Modre, pracovala až do odchodu do penzie ku koncu decembra 2007.

Venovala sa predarchívnej starostlivosti, sprístupňovaniu fondov a po roku 1989 najmä správnej a bádateľskej agende. Bola členkou Krúžku historikov okresu Bratislava-vidiek od jeho vzniku v decembri 1978. V rámci vlastivedných seminárov organizovaných týmto krúžkom predniesla dve prednášky. V júni 1979 na I. vlastivednom seminári v Pezinku

to bola prednáška *Pramene k dejinám kolektivizácie poľnohospodárstva v rokoch 1949 – 1957 v Štátnom okresnom archíve Pezinok*, a na VII. vlastivednom seminári v apríli 1985 v Modre *Pramene a literatúra k oslobodeniu okresu Bratislava-vidiek sovietskou armádou*. V rámci sprístupňovania fondov sa podieľala na vypracovaní archívnych pomôcok k zbierkam cudzojazyčných kalendárov, kroník, máp a plánov a k fondom Okresný národný výbor v Pezinku a Evanjelický a. v. nemecký cirkevný zbor v Modre.

Kolektív modranského archívu praje svojej bývalej dlhoročnej kolegyni k jej okrúhlemu jubileu len to najlepšie. Nech sa teší dobrému zdraviu a v kruhu svojej rodiny nech prežije ešte veľa spokojných rokov. Nech jej robia radosť vnúčatá, ktorým venuje svoj čas na dôchodku.

Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

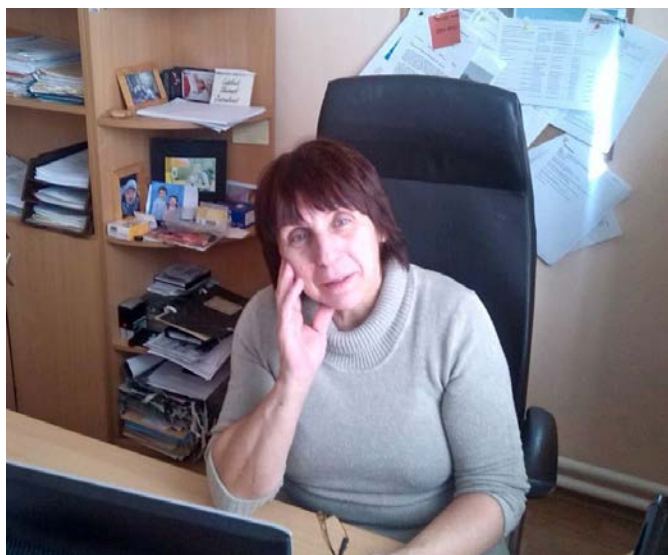
PhDr. OĽGA KVASNICOVÁ – 70.

Jedenásteho jedenásty tohto roku oslávila Oľga Kvasnicová, rodená Karlíková, dlhoročná riaditeľka topoľčianskeho archívu, svoje životné jubileum. V skutočnosti ho pre epidémiu koronavírusu osláviť vlastne ani nemohla, takže svoje jubileum – a tým aj pribúdanie veku – odložila do neznámej budúcnosti. Napokon pre tých, ktorí ju dávnejšie poznáme, Oľga už roky nestarne a zdá sa, že to tak už aj ostane.

Na svet prišla v Piešťanoch. Po maturite na tunajšej strednej všeobecno-vzdelávacej škole (1969) sa zapísala na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave a upísala sa štúdiu archívniectva a pomocných vied historických. Absolvovala v roku 1974. Po rigoróznom pokračovaní jej bol v roku 1986 udelený akademický titul PhDr.

Zvykne sa hovoriť, že jeden archivár v rodine stačí, no v prípade rodiny Karlíkovcov archívniectvu zasvätili život hneď traja súrodenci. Ako nearchivárku tolerovali len štvrtú sestru, zato sa však archívniectvu neskôr venoval aj Oľgin synovec. Je to isto jav unikátny nielen v slovenskom, ale azda aj v európskom archívnom svete.

V roku 1975 nastúpila mladá absolventka do Štátneho okresného archívu v Topoľčanoch (dnes Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Topoľčany), v ktorom prežila celý svoj profesionálny život – pätnásť rokov ako archivárka a po revolúcii, od roku 1990, ďalších dvadsaťpäť rokov ako jeho riaditeľka. S jej pôsobením v tejto funkcii bola spojená

Jubilantka v roku 2015.

Zdroj: archív Heleny Greždovej.

Jubilantka medzi archivármi. Stretnutie pri príležitosti 40. výročia spolupráce medzi topolčianskymi a zlínskymi archivármi (2018).

Zdroj: archív Heleny Greždovej.

aj rekonštrukcia účelovej budovy topolčianskeho archívu (2001 – 2005).

Špecifickým rysom okresných archivárov je ich obdivuhodná univerzálnosť – nemôžu si veľmi vyberať špecializáciu, každý musí byť nielen archivárom, historikom, vedcom, ale aj úradníkom, a keď treba – i robotníkom. Každý musí zvládnuť odborné sprístupňovacie práce i predarchívnu starostlivosť, osvetovú či publikačnú činnosť. Aj Oľga sa venovala najskôr inventarizovaniu archívnych fondov, najmä škôl druhého a tretieho stupňa, zinventarizovala tiež úctyhodných šesťdesiat fondov národných výborov. Zároveň sa venovala predarchívnej starostlivosti, najmä o organizácie okresu Bánovce nad Bebravou.

Pre svoju erudovanosť sa stala v tejto oblasti autoritou, a preto aj konzultantkou archívnej správy, členkou viacerých komisií a pracovných skupín. Do roku 2015 bola tiež členkou Metodické komisie pri

odbore archívov a registratúr. Jej profesionálny záujem sa neobmedzoval len na povinnosti súvisiace s jej zamestnaním. Stala sa jedným z iniciátorov a zakladajúcich členov Archívnej rady Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku a pomáhala organizovať záchranu a odborné spracovanie jej dokumentov. Spomeňme tiež jej pôsobenie vo výbore Spoločnosti slovenských archivárov (2006 – 2014), v ktorom vždy jasne prezentovala svoj názor, ale aj jej dlhoročné pôsobenie v dozornom výbore Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti.

Z publikačnej činnosti oslávenkyne je potrebné pripomenúť jej autorský podiel na diele *Encyklopédia miest a obcí Slovenska* (PS-Line, 2005), ako aj jej podiel na vyše dvadsiatich monografiách miest a obcí topolčianskeho a bánovského regiónu. Podieľala sa však i na organizovaní mnohých výstav, z ktorých sa zachovali cenné katalógy (*Katalóg k výstave Od archívnych dokumentov k súčasnej symbolike miest a obcí okresu Topolčany*, 1997; *Katalóg k výstave Od archívnych dokumentov k súčasnej symbolike mesta a obcí okresu Bánovce nad Bebravou*, 1999). Je tiež spoluautorkou početných erbov obcí topolčianskeho a bánovského regiónu.

Vďaka svojej povahe dokázala stmeliť kolektív archívu, ktorý bol nielen mimoriadne výkonný, ale vládla v ňom takmer rodinná atmosféra. Z archívu sa stalo jedno z rešpektovaných kultúrnych centier topolčianskeho regiónu a Oľga bola v rokoch 2001 – 2014 aj predsedníčkou Krúžku historikov pri Slovenskej historickej spoločnosti v Topolčanoch. Oslávenkyňa bola za zásluhy o rozvoj archívnictva odmenená v roku 2000 pamätnou Križkovou medailou a v roku 2010 Sasinkovou medailou.

Konštatovanie, že Oľga je a vždy bola medzi archivármi mimoriadne obľúbená, nie je žiadna fráza. Ktosi raz vyriekol vetu, „s tou Oľgou sa kamaráti hádam celé Slovensko!“, a to ešte zabudol na archivárov družobného okresného archívu v Zlíne... Jej osobitému espritu sa nedá odolať.

A medailón o Oľge by nebol úplný, keby som nespomenul jej srdečnosť a ľudskosť. Keď sa Kvasnicovci presťahovali z panelákového bytu do domu na Pílskej ulici, nenechali si ho len pre seba, stal sa azylom s vždy otvorenými dverami nielen pre príbuzenstvo, ktoré potrebovalo pomoc, ale aj pre priateľov a všetky tie zvieratá v núdzi.

V jubilantke Oľge sa vzácné spojila nielen vysoká odbornosť a profesionalita, ale aj priateľskosť, srdečnosť a človečina.

Všetko najlepšie, Olinka.

*Laco Vrtel
Štátny archív v Bratislave*

JUBILANTKA ĽUBKA MUNKOVÁ

V dňoch, keď budeme čítať aktuálne číslo Fóra archivárov, sa medzi jubilujúcich kolegov zaradí aj „naša Ľubka“, PhDr. Mária Munková, ktorej kniha života sa otvorila dňa 11. decembra 1950 v Prešove.

Po ukončení vysokoškolského štúdia odboru história – latinský jazyk na Univerzite Komenského v Bratislave v roku 1974 začala Ľubka pôsobiť v oddelení starších dejín Historického ústavu Slovenskej akadémie vied.

Od roku 1979 už nepretržite pôsobila na ministerstve vnútra a stala sa jeho vzácnym „inventárom“. Spočiatku pracovala na Archívnej správe ako referent pre podnikové archívy a archívy organizácií osobitného významu a od roku 1989 v Štátnom archíve v Bratislave. Tu sa s plným nasadením začala venovať úseku predarchívnej starostlivosti, ktorý jej prirástol k srdcu. Počas svojej „kariéry“ predarchivára stihla toho Ľubka skutočne veľa. Ťažiskom jej práce bola predarchívna starostlivosť o subjekty (orgány štátnej správy, samosprávy, právnické osoby) majúce sídlo na území bývalého Západoslovenského kraja. Spolupodieľala sa na tvorbe metodiky pre predarchívnu starostlivosť (venovala sa napr. začleneniu pôvodcov do starostlivosti štátnych archívov, posudzovaniu vzorových smerníc a pod.), pôsobila tiež ako externý pedagóg na Strednej škole knižníckych a informačných štúdií, predmet predarchívna starostlivosť – správa registratúry a na Katedre archívnictva a PVH Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, predmet správa registratúry. Jej hlas a názor bolo často počuť i v čase zasadaní viacerých komisií, ktorých bola aktívnym členom – Ohodnocovacej komisie MV SSR, Skartačnej komisie Archívnej správy MV SSR, Ústrednej komisie pre predarchívnu starostlivosť odboru archívov a registratúr MV SR, Komisie pre výpočtovú techniku, Komisie pre prípravu zákona o archívnictve a zákona o registratúrach v roku 1992, Komisie pre prípravu zákona o archívoch a registratúrach a vykonávacej vyhlášky v rokoch 2000 – 2002, Digitalizačnej komisie či riešiteľskej skupiny pre aplikáciu Heraldický register. Svoje skúsenosti odovzdávala ako lektorka rekvalifikačných kurzov pre zamestnancov štátnych archívov, ako i pre zamestnancov registratúrnych stredísk a archívov subjektov štátnej správy, samosprávy i hospodárskej sféry akreditovaných ministerstvom školstva. Pre Akreditačnú komisiu ministerstva školstva posudzovala viaceré projekty rekvalifikačných kurzov z oblasti predarchívnej starostlivosti, správy registratúry a zabezpečenia činnosti archívov organizácií.

Je pozoruhodné, že práca pre Ľubku nikdy neznamenala zamestnanie či teplé miesto v štátnej službe. Práve naopak. Stala sa jej poslaním, priam

zmyslom života. Žiadnu agendu nevybavila povrchne, ale vždy dôkladne, hoc aj za cenu mierneho zdržania seba či kolegov (počet vlakov, ktoré nám ušli, kým sme medzi zárubňami kancelárie už na odchode nasávali Ľubkine informácie, sa nedá vyčísliť ☺). S miernou nadsádzkou možno konštatovať, že nekonečné telefonické konzultácie poskytované „klientom“ (správcom registratúr, kolegom archivárom, Sociálnej poisťovni atď.) by sme dnes, v čase pandémie koronavírusu, pokojne mohli nazvať dištančným vzdelávaním. Vďaka svojmu prirodzenému pedagogickému talentu sa do konzultácií a školení často vkladala celá a niektorí absolventi ešte i dlho po školení zostávali a spolu s Ľubkou diskutovali o správe registratúry. Inak tomu nie je ani dnes, keď si vychutnáva krásy dôchodku. Často ju totiž kontaktujú archivári či správcovia registratúr a utiekajú sa k nej o pomoc akoby k „svojej predarchívnej poradkyňi“.

Hoci je Ľubka známa predovšetkým ako predarchivárka, jej zameranie ani zďaleka nebolo počas pracovného života jednostranné. Bola (a stále je) tiež prísnu a starostlivou jazykovou redaktorkou a spolupostavovateľkou početných knižných publikácií, ako napríklad *Heraldický register Slovenskej republiky VII.* (2009) a *VIII.* (2011), *Heraldický almanach I. – VI.* (2008 – 2020), *Heraldický klub 2005 – 2015* (2015), *Thesaurus heraldicum ecclesiasticum I.* (2019), *Osem storočí slovenskej heraldiky* (3. vydanie, 2017), zborníkov z konferencií *Na sútoku riek. Život v slovensko-rakúskom pohraničí* (2014), *Verejná správa po roku 1945 v zrkadle archívnych dokumentov* (2013) a ďalších. Na jej publikačnom konte je tiež množstvo štúdií, článkov, recenzií a príspevkov venovaných najmä predarchívnej starostlivosti.

Jej veľkou láskou zostala latinčina, ktorú popri histórii vyštudovala. Svoju erudíciu a neutíchajúci záujem o tento jazyk dokázala veľmi náročným, prvým slovenským prekladom základného heraldického diela, spisu Bartola de Saxoferrato: *Tractatus de insigniis et armis / Traktát o znameniach a erboch*, podľa benátskej prvotlače z roku 1472 uloženej v Archíve Košického arcibiskupstva (VEDA 2009). Možno sa čoskoro dočkáme aj prekladu nevšednej učebnice latinčiny. Mladším na poučenie, starším na potešenie. Za svoju obetavú prácu bola naša jubilančka ocenená Križkovou pamätnou medailou a Sasinkovou medailou.

Vďaka Ľubkinmu pôsobeniu pribudlo do archívu množstvo archívnych dokumentov, ktoré raz vyrozprávajú nedávnú históriu nášho kraja. A nielen to. Vďaka jej ľudskému a láskavému prístupu, spoľahlivosti a sociálnemu cíteniu (niekedy až bezhraničnému) sa v archíve rozhostila príjemná domácka atmosféra. Hoci neholdovala kávičkovým seansám rozoberajúcim recepty na nedeľný obed, od odbor-

nej debaty nikdy neutiekla, naopak, rada do nej prispela starostlivo premyslenými argumentmi. Jej pohotovosť, ťah na bránu a „podrezaný jazyk“ spôsobili neraz ťažkú hlavu aj tým najpovolanejším. Dnes, keď z času na čas navštíví Križkovu, je to stále rovnaké, akoby sme sa vrátili o pár rokov späť. Ale, žiaľ, nevrátili sme sa. Dokonca niekoľko ďalších rokov pribudlo a nominálny vek sa zaguľatil. Mladosť síce vzal čas, ale srdce nie. Preto by som Vám, milá Ľubka, aj týmto spôsobom vyjadrila nesmiernu vďaku za všetku prácu, ktorú ste pre Štátny archív v Bratislave vykonali, za Vaše vzácne rady, usmernenia i prejavy nesúhlasu, ktoré sú cenné ešte viac. Do ďalších rokov Vám v mene celého kolektívu prajem pevné zdravie, lásku najbližších (najmä tej najmenejšej ☺) a životného optimizmu, z ktorého nám zase kúsok darujete.

Lenka Pavlíková
Štátny archív v Bratislave

ANNA CZAKOVÁ

Jubilančka Anna Czaková, rod. Krčulová, sa narodila 1. novembra 1960 v Gelnici. Prvé dva roky školskej dochádzky absolvovala v Prakovciach. Keď sa jej rodina presťahovala do Košolnej, základné vzdelanie dokončila v roku 1976 v Suchej nad Parnou. V roku 1980 zmaturovala na Gymnázium v Trnave, kde ju chémiu a biológiu učila manželka jej budúceho šéfa Mária Dubovská. Vtedy ešte nesmerovali jej kroky do archívu, ale pokračovala vo vzdelávaní a v rokoch 1980 – 1982 absolvovala nadstavbové štúdium na Strednej knižničnej škole v Bratislave. Zdalo sa, že sa tomuto odboru bude venovať i profesionálne. V rokoch 1982 – 1986 pracovala ako knižničnica v Okresnej knižnici v Trnave a v Miestnom kultúrnom stredisku v Suchej nad Parnou.

V polovici decembra 1986 nastúpila do vtedajšieho Štátneho okresného archívu Bratislava-vidiek so sídlom v Modre, kde pracuje nepretržite až doteraz. V roku 1994 úspešne ukončila dvojročný odborný archívny kurz, v rámci ktorého vypracovala inventár *Obvodný úrad miestnych národných výborov vo Veľkých Čaníkoviach (1945 – 1950)*. Venovala sa predarchívnej starostlivosti, viedla príručnú odbornú knižnicu a zbierky fotografií a drobných tlačí. Postupne prešla na vybavovanie správnej a bádateľskej agendy.

S druhým manželom Štefanom žije v Dlhej. Má dcéru a syna a je babičkou troch vnúčat.

Jubilančka v roku 2014. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, foto: Ján Štrba.

Kolektív modranských archivárov praje svojej kolegyni Anke k jej okrúhlemu životnému jubileu všetko najlepšie. V prvom rade zotavenie sa zo zdravotných ťažkostí a návrat na pracovisko, tiež pevné rodinné zázemie, radosť zo života a mnoho elánu a síl do ďalších rokov.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave,
pracovisko Archív Modra

SPOMÍNAME

SPOMÍNAME NA ANDREU ONDRIOVÚ

Len pár mesiacov po tom, čo nás opustil náš bývalý dlhoročný riaditeľ a kolega Ivan Chalupecký, nás hlboko zasiahla ďalšia smutná správa. Dňa 29. októbra 2020 podľahla zákernej chorobe naša mladučká kolegynka Andrea Ondriová, rodená Kopťárová. Statočne bojovala do poslednej chvíle, ne-

vzdávala sa. Všetci sme jej tak veľmi fandili a verili, že tento neľahký súboj vyhrá! Tak veľmi chcela žiť, mať deti... Veď mala iba 31 rokov.

Ako rodená Levočanka mala blízko k regionálnej histórii a úctu ku kultúrno-historickým pamiatkam a umeniu. Spoznali sme ju ešte ako študentku histórie na Prešovskej univerzite, keď v našom archíve absolvovala odbornú prax. Získala ňou ucelený prehľad o všetkých činnostiach v archíve. Aj potom sem chodievala ako bádatelka, čerpala poznatky z archívnych prameňov do svojich seminárnych prác, bakalárskej i diplomovej práce. Zaujali ju najmä cirkevné dejiny a duchovný život na Spiši v 17. storočí. Práca v archíve jej natoľko učarovala, že sa o ňu neúnavne uchádzala aj po skončení vysokoškolského štúdia. Jej vysnívané povolanie sa zakrátko stalo skutočnosťou.

Aj keď v tunajšom archíve nepracovala dlho, všetci sme si ju veľmi obľúbili. Nastúpila v roku 2017 najskôr len na šesťmesačné zastupovanie práceneschopnej kolegyně. Medzitým sa šťastne vydala. S manželom Erikom si svojpomocne zrekonštruovali útulný domček v uličke neďaleko námestia a tešili sa zo svojho šťastia. Zakrátko sa u nás uvoľnilo vysokoškolské pracovné miesto v trvalom pracovnom pomere. Úspešne sa zúčastnila výberového konania a od 1. marca 2018 sa stala súčasťou nášho kolektívu. S ohromným elánom sa vrhla do práce, bola nesmierne pracovitá a ochotná. Svoje komunikačné schopnosti naplno uplatnila aj pri práci s bádateľmi v rámci konzultácií a vybavovania správnych informácií. Vypracúvala genealogické rešerše pre zahraničných klientov, podieľala sa na spracúvaní a sprístupňovaní archívnych fondov. Neustále sa

vzdelávala a pracovala na sebe, zapájala sa do publikačnej činnosti, chystala sa prihlásiť na doktorát... Stala sa členkou Spišského dejepisného spolku, aktívne sa zúčastňovala na jeho podujatiach. Pomáhala, kde to bolo potrebné. Žiarila šťastím, tešila sa zo svojej práce, spokojnosť zažívala i v osobnom živote. S manželom radi cestovali, obdivovali pamiatky, chodievali do prírody so svojím psíkom. Vo voľnom čase pomáhala svojej mame v papiernictve na levočskom námestí. Často sme ich vídali spolu aj na obede. Keď mala Andrea sviatok – meniny či narodeniny, nosievala nám vlastné fantastické koláčiky, spolu s manželom pripravili „jednohubky“ s úžasnými nátierkami. Tešili sa, ako nám to všetko chutí, rovnako ako jej vynikajúci domáci čokoládový likér....

Ťažko sa píše riadky, hľadajú vhodné slová, keď odíde niekto blízky. A obzvlášť taký mladý, v rozkvet, keď mal celý život pred sebou. Naša Andrejka bola vždy milá, dobre naladená a usmievavá. Bola naším Slniečkom. Osud sa s ňou však kruto zahral...

Na Andrejku máme len tie najkrajšie spomienky. V našich srdciach jej patrí trvalé miesto. Nech odpočíva v pokoji!

Venujme jej, prosím, všetci tichú spomienku.

Alena Kredatusová

Štátny archív v Prešove,

špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči

JÚLIUS SOPKO. K ÚMRTIU ZAKLADATEĽA SLOVENSKEJ KODIKOLÓGIE

Prvýkrát som PhDr. Júliusa Sopka, CSc., videl na konferencii v Trnave v roku 1993 ešte ako začínajúci študent. Prednášal o svojej celoživotnej téme, ktorou boli stredoveké skriptoriá na území Slovenska. Po jeho vystúpení mi ostal dojem, že ide o veľmi pedantného človeka. Môj úsudok sa len utvrdil, keď som si krátko na to v jednom z vtedy najlepších bratislavských kníhkupectiev na Krížnej ulici kúpil dva zväzky jeho súpisu stredovekých kódexov a k nim som po čase zohnal aj tretí. Moje „Sopkiana“ dopĺňali postupne xeroxy jeho starších štúdií aj novšie preklady uhorských kroník. Medzi riadkami jeho textov dodnes cítim systematiku a pokojnú, možno až mierne utiahnutú povahu. Tá ho predurčovala na životnú cestu, do ktorej sa dramaticky postavila doba, ktorú prežíval.

Július Sopko sa narodil 1. júna 1929 v dedine Blažice na úrodnej Východoslovenskej nížine neďaleko Košíc. V detstve chodieval do miestneho Kostola sv. Michala, pôvodne gotickej stavby, možno aj to ho podvedome nasmerovalo k stredoveku, dejinám a duchovnu. Po strednej škole sa totiž rozhodol vstúpiť do kláštora verbistov v Nitre. Jeho budúcnosť však fatálne ovplyvnila Akcia K (Kláštory), v rámci ktorej boli členovia reholí v noci z 3. na 4. mája 1950 deportovaní do centralizačných táborov (Július Sopko do Podolínca). Z prísne stráženého tábora obohnaneho ostnatým drôtom sa dostal kvôli tomu, že mal vek branca. No namiesto na bežnú vojenčinu musel ako „nespoľahlivý živel“ nastúpiť do pomocných technických práporov (slúžil v Jičíne a Brne).

Po návrate do civilného života sa rozhodol istým spôsobom predsa len ostať nablízku cirkvi a jej jazyku (latinčine), ako aj rukopisom – začal študovať históriu a klasickú filológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Iste ani v rokoch svojho štúdia (1954 až 1959) neunikol ideologizácii v prednáškových miestnostiach univerzity, no mladý Július Sopko sa držal mimo politických aktivít. Oženil sa s rodáčkou z Košíc a už krátko pred skončením štúdia sa od 1. marca 1959 zamestnal vo vtedajšom Štátnom slovenskom ústrednom archíve (dnes Slovenský národný archív). Tam do

roku 1964 spracovával fondy Ministerstvo vnútra SR 1938 – 1948, Policajné riaditeľstvo v Bratislave 1920 – 1945 (1950), Ústredné družstvo v Bratislave 1919 – 1948 (1951) a ďalšie. Ešte v sprievodcovi po archíve (1965) bol hlavným autorom opisov fondov.

Od roku 1965 sa mu podarilo vrátiť k vyštudovanej špecializácii. V Historickom ústave SAV v tom čase podporovali systematický základný výskum prameňov a okrem diplomatára a registára mal byť základnou pramennou pomôckou aj katalóg stredovekých slovacikálnych rukopisov. Do úlohy, ktorú naplňajú v niektorých štátoch celé tímy odborníkov, sa pustil Július Sopko s pedantnosťou jemu vlastnou. Najskôr publikoval súpis latinských rukopisov zo slovenských knižníc a archívov (1981), neskôr z najvýznamnejších maďarských a rumunských zbierok (1982) a napokon aj katalóg novších a nelatinských rukopisov do 16. storočia, ako aj starších fragmentov latinských kódexov zo slovenských pamäťových inštitúcií (1986). V rozbehnutom kodikologickom výskume po odchode do penzie už nepokračoval (v HÚ SAV ostali napr. jeho konspekty výskumov k slovacikálnym kódexom z poľských knižníc, ktoré by mohli tvoriť 4. diel jeho rukopisných katalógov). V jeho výraznej kodikologickej stope sa vydal autor tohto textu (kniha o stredovekej písomnej kultúre Bratislavskej kapituly alebo Spiša či Považia), Jaroslav Nemeš (Nitriansky kódex), ale aj celá skupina hudobných historikov analyzujúcich notované rukopisné fragmenty (najvýraznejšou predstaviteľkou Eva Veselovská z Ústavu hudobnej vedy SAV s jej katalógmi notovaných fragmentov). Na štúdie Júliusa Sopka k vzdelanosti a školstvu zase nadviazal celý rad stredovekárov (najvýraznejšie iste Miriam Hlavačková z HÚ SAV).

Aj po odchode z Historického ústavu SAV do penzie sa nevenoval len rodine, manželke, dcére a dvom vnučkám, či jeho obľúbenej práci v záhradke. Prednášal latinčinu a kodikológiu na Trnavskej univerzite v Trnave (už predtým aj na Univerzite Komenského v Bratislave) a hlavne sa venoval konkrétnemu žánru stredovekých rukopisov – dobovej historiografii (vydal výber z tvorby uhorských kronikárov, 1995, a Dubnickú kroniku, 2004). Napriek tomu, že fyzicky našu historiografiu 9. novembra 2020 opustil, sám sa stal vďaka svojmu dielu jej trvalou súčasťou.

Juraj Šedivý

Katedra archívnictva a PVH Filozofickej fakulty

Univerzity Komenského v Bratislave

Za informácie ďakujem fb. ÚPN, fb. SNA a SA

(F. Sedlák, 1989)

prof. PhDr. JOZEF ŠIMONČIČ, CSc.
 (*1928, †2020)

Dňa 21. novembra 2020 ukončil svoju pozemskú životnú púť prof. PhDr. Jozef Šimončíč, CSc., veľká osobnosť slovenského archívnictva a historiografie. Zomrel vo veku 92 rokov.

Narodil sa 18. júna 1928 v Dechticiach, okres Trnava. V mieste svojho bydliska navštevoval rímsko-katolícku ľudovú školu, jeden rok chodil do meštianky v Chtelnici, aby napokon v roku 1940 začal navštevovať Biskupské gymnázium v Trnave. Od roku 1943 pokračoval v štúdiu na Spolkovom gymnázium v Piešťanoch. Gymnaziálne štúdium ukončil v rokoch 1946 – 1948 na Štátnom gymnázium v Ružomberku. V rokoch 1948 – 1950 navštevoval Filosofický inštitút Tovaryšstva Ježišova v Děčine nad Labem. Päťdesiate roky 20. storočia kruto zasiahli do života Jozefa Šimončíča. Režim mu nedoprial, aby vybrané štúdium ukončil a mohol sa venovať duchovnému poslaniu. Vystriedala ho povinná vojenská služba v 54. pomocnom technickom prápore v rokoch 1950 – 1954 v Komárne. Po návrate z PTP sa prechodne zamestnal v bratislavskej Stavoindustry, dva mesiace pôsobil ako učiteľ v Majcichove, aby od 1. novembra 1954 začal pracovať na pozícii mestského archívára v archíve mesta Trnavy. Popri zamestnaní študoval v rokoch 1954 – 1958 na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave, odbor dejepis – slovenčina. Učiť však nemohol, i keď udržiaval živý kontakt so školou, často zastupoval na gymnaziálnych hodinách dejepisu a v školskom roku 1979/80 prednášal na Pedagogickej fakulte UK v Trnave metodológiu vlastivedy a regionalistiku. Na Pedagogickej fakulte UK i na FiF UK viedol viacero diplomových prác a pomáhal študentom pri vypracovávaní prác študentskej vedeckej odbornej činnosti. V roku 1971 obhájil doktorát (PhDr.) z pomocných vied historických na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a v roku 1978 završil externú aspirantúru v Historickom ústave SAV v Bratislave obhájením dizertačnej práce *Ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku* a získal titul kandidáta historických vied. Po knižnom vydaní práce získala monografia cenu vydavateľstva Slovenský spisovateľ.

V trnavskom archíve pracoval viac ako 40 rokov. V rokoch 1960 – 1975 pracoval na poste vedúceho Okresného archívu v Trnave a nasledujúce obdobie rokov 1976 – 1992 pôsobil vo funkcii riaditeľa Štátneho okresného archívu v Trnave. Jozef Šimončíč ako tajomník pobočky Slovenskej historickej spoločnosti SAV v Trnave organizoval po-

Profesor Jozef Šimončíč ako 60-ročný.

*Zdroj: Štátny archív v Bratislave,
 fond Jozef Watzka.*

pulárne vlastivedné semináre. Z príspevkov, ktoré odzneli na seminároch, bolo vydaných viacero zborníkov, ktoré zostavil a redigoval J. Šimončíč.

V archíve spoločne s nevelkým kolektívom spolupracovníkov pracoval na usporadúvaní a sprístupňovaní archívnych fondov. Pripravil a v roku 1978 vydal knižne *Spríevodcu po archívnych fondoch Štátneho okresného archívu v Trnave* a vypracoval desiatky analytických archívnych pomôcok, najmä inventárov, z ktorých väčšina vyšla tlačou. Z nich možno uviesť najmä Magistrát mesta Trnava, inventár listín 1238 – 1841, Zápisnice Magistrátu mesta Trnava 1546 – 1922, Účtovné knihy Magistrátu mesta Trnava 1394 – 1922 a i. Popri náročných archívárskych úlohách sa ako aktívny člen podieľal na práci Vedeckej archívnej rady MV SR, Heraldickej komisie MV SR, sám je autorom viac ako 60 návrhov erbov miest a obcí trnavského okresu, bol členom Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV, Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, Spoločnosti pre dejiny vied a techniky pri SAV, po roku 1989 bol aktívnym členom novovytvorenej Sekcie pre cirkevné dejiny v rámci SHS pri SAV.

Publikačný záber Jozefa Šimončíča je nesmierne široký. Centrom jeho záujmu bola predovšetkým Trnava a jej okolie. Skúmal dejiny Trnavy od najstarších čias, našiel, preskúmal a opísal peča-

te miest a obcí trnavského okresu, venoval sa aj trnavským cechom, trnavskému vinohradníctvu, zdravotníctvu, všímajúc si mnohé pamätné budovy mesta, napísal mnohé štúdie z dejín okolia Trnavy, najmä rodných Dechtíc, niekoľkými štúdiami si uctil básnika Pavla Ušáka Olivu a spracoval veľa ďalších tém. V roku 1988 pri 750. výročí udelenia výsad Trnave najmä jeho zásluhou vyšla monografia *Dejiny Trnavy*, ktorej bol hlavným zostavovateľom. Kniha získala ocenenie Najkrajšia kniha roka. Doplnené a prepracované druhé vydanie *Dejiny Trnavy I. zväzok* (do r. 1945) inicioval a zostavoval Jozef Šimončík s kolektívom autorov (vyšlo v roku 2010). Rok 1989 znamenal prelomenie bariér aj vo výskume a umožnil mu prieskum vatikánskych archívov, kde prebádal viaceré centrálné kláštorné archívy, ich pramene k dejinám Slovenska a spolupracoval na príprave publikácie *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku* (vyšla v Cambridge, v Kanade roku 1990).

V roku 1992 musel svoj milovaný archív opustiť a ísť do dôchodku. Po znovuoobnovení Trnavskej univerzity sa profesor Šimončík stal jej interným pedagógom a prednášal pomocné vedy historické, novoveké slovenské dejiny, dejiny Trnavy a Trnavskej univerzity, reformáciu a rekatolizáciu na Slovensku, viedol semináre z novovekých slovenských dejín. V akademickom roku 1994/1995 prednášal na Teologickom inštitúte sv. Alojza metodológiu a monasteriológiu. Od 1. júna 1999 do 31. augusta 2005 bol vedúcim Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. V roku 2005 inicioval založenie Ústavu dejín Trnavskej univerzity, naplánoval koncepciu ústavu a stal sa aj jeho prvým riaditeľom. Navrhol tiež vydávanie ročenky ústavu *Fons Tyrnaviensis* a bol editorom prvých troch ročníkov. Pôsobenie na univerzite mu ako keby vlialo do žíl mladícku krv. Okrem pedagogickej činnosti zorganizoval aj na pôde univerzity niekoľko vedeckých konferencií, z ktorých vyšlo viacero zborníkov, ktorých bol hlavným zostavovateľom. Musíme sa zmieniť najmä o dvoch z nich *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku* a *Trnavská univerzita 1635 – 1777*. K tomu treba pripočítať aj zostavovanie a redigovanie katedrového zborníka *Studia Historica Tyrnaviensia* v prvých rokoch existencie ročenky. Vedecká činnosť Jozefa Šimončíka sa odzrkadľovala aj na jeho kvalifikačnej postupnosti. V roku 1994 sa habilitoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a titul univerzitného profesora slovenských dejín získal menovacím dekrétom prezidenta SR v roku 1998. Vysokoškolským pedagógom na Trnavskej univerzite

bol do 11. marca 2008, keď ho ochorenie a operácia vyradili z vyučovacieho procesu. V kvantite uverejňovaných príspevkov počas pôsobenia na Trnavskej univerzite sa pre neho stal prvoradým výskum dejín Trnavskej univerzity. Výsledkom tohto výskumu boli početné vedecké štúdie, odborné články a vyvrcholením bolo vydanie publikácie *Dokumenty Trnavskej univerzity* pri príležitosti 10. výročia obnovenia TU (spoločne s D. Škovierom), ale najmä publikácia *Dejiny Trnavskej univerzity* (spoločne s A. Hološovou) v roku 2010.

Dôležité bolo pôsobenie Jozefa Šimončíka na medzinárodnej úrovni. V rokoch 1978 – 1989 bol členom Československo-poľskej komisie a rovnako aj redakčnej rady, ktorá pripravovala niekoľkozväzkové dielo dokumentov československo-poľských vzťahov. V roku 1985 vyšiel synchronne v Prahe i vo Varšave I. zväzok *Dokumenty 1944 – 1948*, 612 s. Okrem toho dlhé roky recenzoval na stránkach Slovenskej archivistiky poľský archívársky časopis *Archeion*. Od roku 1970 bol dlhoročne členom redakčnej rady zborníka *Jižní Morava* v Brne a intenzívne spolupracoval s Ústavom slavistiky na Katolíckej univerzite Petra Pázmaňa v Pilišskej Čabe v Maďarsku. Rovnako treba vyzdvihnúť aj jeho členstvo v medzinárodnej Napoleonskej spoločnosti so sídlom v kanadskom Montreale.

Práca Jozefa Šimončíka bola niekoľkokrát ocenená. Za prínos v oblasti slovenského archívnictva sa v roku 1974 stal držiteľom Križkovej medaily, ocenený bol aj medailou za zásluhy o poľskú archivistiku. V roku 1998 získal Cenu mesta Trnavy a stal sa osobnosťou 20. storočia v Trnave a čestným občanom mesta. V roku 1999 získal Sasinkovu medailu za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva. V roku 2003 mu Historický odbor Matice slovenskej udelil Cenu Daniela Rapanta. Za rozvoj archívnictva a propagáciu regiónu Trnavy získal v roku 2003 ocenenie Trnavského samosprávneho kraja, Pribinov kríž III. triedy získal v roku 2007 za významné zásluhy v oblasti archívnictva a histórie. Z ostatných vyznamenaní a udelení pamätných medailí je potrebné uviesť viacero, ktoré získal pri príležitostiach výročí vzniku Trnavskej univerzity, ale vyzdvihnúť treba najmä Zlatú medailu rektora TU, ktorá mu bola udelená v roku 2015. Dejeписný spolok v Košiciach ho v novembri roku 2002 ocenil Cenou cti Jozefa Hajnóczyho za priekopnícke bádanie dejín 18. storočia v polyglotnom a multi-kultúrnom Uhorsku. Od r. 2013 je držiteľom Ceny biskupa Mons. Pavla Jantauscha za celoživotný prínos v oblasti histórie, ktorú mu udelil trnavský

arcibiskup. Pri príležitosti jeho životného jubilea v roku 2018 mu bola udelená Pamätná medaila za zásluhy o verejnú správu a Spoločnosť slovenských archivárov si ho uctila Pamätným listom pri príležitosti menovania za čestného člena spoločnosti. Pamätným listom ho v roku jeho jubilea vyznamenala aj Slovenská historická spoločnosť za jeho prínos k rozvoju slovenskej historiografie udelením titulu čestného člena spoločnosti. Spolok Slovákov v Poľsku, s ktorým intenzívne spolupracoval, mu udelil Zlatú medailu za zásluhy.

Dôležité je uviesť, že archivár a historik Jozef Šimončíč sa angažoval aj počas celospoločenských zmien v novembri 1989 najmä tým, že bol iniciátorom prinavrátenia súsošia Najsvätejšej Trojice na hlavné trnavské námestie.

Pán profesor Šimončíč sa v jednom rozhovore vyjadril, že od príchodu do trnavského gymnázia sa mu Trnava stala domovom a osudom. Podľa neho aj politické zmeny šli akosi pomimo, Trnava bola *Jeho Trnavou* a v študovni trnavského štátneho archívu bol stále – *in suo loco*. Viacerí budeme na neho spomínať s obdivom pre jeho ľudskosť, pokoru, hlbokú vieru, lásku k blíznym a skláňame sa pred dielom, ktoré nám zanechal.

Čeť Vašej pamiatke, pán profesor!

Marta Dobrotková
Katedra histórie Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave

IGOR GRAUS UŽ NIE JE MEDZI NAMI

Kto by si to bol len pomyslel?! Neuplynul ani rok od 60. narodenín nášho kolegu a kamaráta Igora – a už ho niet medzi živými. Odišiel náhle jedného hmlistého štvrtého decembrového dňa 2020, bez akéhokoľvek náznaku, že sa tak stane. Táto tragédia šokovala nielen jeho najbližších spolupracovníkov a spolupracovníčky, ale doslova všetkých archivárov a archivárky, priateľov na univerzitách, vo vedeckých ústavoch a ďalších pamäťových inštitúciách po celom Slovensku, ako aj ostatných ľudí, ktorí ho poznali.

Človek, ktorý mal ešte veľa nádejných plánov vo svojom osobnom i profesijnom živote, tu už jednoducho nie je! Zostalo síce po ňom mnoho pozoruhodných a záslužných činov, no za normálnych okolností ich ešte mohlo byť podstatne viac. Jeho práca pre prospech slovenského archívniectva, pre faleristickú vedu, pre ďalšie rozkrývanie dejín rodnej Banskej Bystrice, obrazy, ktoré ešte chcel namaľovať, múdre myšlienky, ktoré nestihol predniesť na odborných poradách, redakčných radách, v rozličných diskusiách, priateľské podania rúk – nič z toho už nebude môcť urobiť. A bude to chýbať najmä nám, ktorí sme s ním boli v každodennej alebo hoci len v občasnej komunikácii osobne, telefonicky či cez internet. Vedeli sme, že nikdy neodmietne

poradiť, pomôcť alebo aspoň povedať dobré slovo. To všetko, žiaľ, navždy skončilo.

Taký je život, taká je smrť! Igor Graus nám bude chýbať. Môžeme už naňho iba v dobrom spomínať. A azda sa raz nájdú nasledovníci, ktorí budú v jeho diele a všestrannej činnosti dôstojne pokračovať.

Nech odpočíva v pokoji!

Leon Sokolovský

PhDr. Igor Graus, PhD. pri preberaní Pamätného kríža
náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR.
Foto: Ministerstvo obrany SR, Vojenský historický ústav.

HONOR ET VENERATIO DOMINO!

S Igorom Grausom som sa dostal prvý raz do kontaktu v marci roku 2015, keď som bol elévom v Štátnom archíve v Bratislave. Kolegyňa niekde v sklade nábytku objavila malý zarámovaný tlačný portrét uhorského šľachtica zaodetého do vojenského mundúru. Popis tam nebol žiadny, čiže sme nemali ani tušenie, o koho ide (doteraz ho nemáme), no tvár sa nám veľmi ponášala na nášho kolegu Ivana Gubu. Tak sme onoho neznámeho prekrstili na Joannesa Gubániho a inštalovali ho do kanclu po Palim Vimmerovi, kde sedával už spomenutý Ivan. Všimol som si však, že náš Joannes má na uniforme pripnuté nejaké vyznamenania. Nelenil som a šiel som za dr. Ladislavom Vrtelom poprosiť ho o pomoc. Našiel som ho, ako už tradične, vo svojej kancelárii „v zajatí“ rôznej spisovej dokumentácie a heraldickej literatúry. Myslím, že na obrázok sa pozrel len letmo, no bez zaváhania mi oznámil, že ak mi niekto môže pomôcť, tak jedine riaditeľ banskobystrického archívu dr. Igor Graus.

Ani mi vtedy neprišlo na um, že dr. Graus môže mať aj užitočnejšiu prácu, ako pomáhať mi s identifikáciou vyznamenaní nejakého bezmenného šľachtica. Mladý pochábeľ teda sadol za počítač a adresoval dr. Grausovi e-mail s príslušným skenom. Musím priznať, že som si od toho veľa nesľuboval, o faleristike som mal minimálne znalosti, a asi len vo sne by mi napadlo, že z malého čiernobieleho obrázku, s ešte menšími insígniami na uniforme, dokáže niekto vydolovať exaktné informácie. O to väčšie bolo moje prekvapenie, keď mi prišiel veľmi zdvorilý e-mail, kde dr. Graus identifikoval všetky rady a pri niektorých dokázal určiť, aj o ktorú triedu ide. Nuž bol som naozaj ohromený a vtedy som pocítil skutočnú hrdosť, že i ja som archivár, rovnako ako dr. Graus! Samozrejme, novonadobudnuté poznatky som hneď doplnil do popisu pod fiktívne meno Joannes Gubáni. Vtedy som si uvedomil, že na základe týchto informácií by bolo možné identifikovať osobu na fotografii – no o to som sa, najmä z časových dôvodov, nikdy nepokúsil.

Keď o dva roky neskôr vyšla jeho monografia *Pro virtute et merito. Vznik a vývoj vyznamenaní do roku 1815*, bol som možno jedným z prvých, kto si ju zakúpil. Vtedy som pochopil, že Grausov prehľad vo faleristike siaha oveľa ďalej ako v spoznávaní konkrétnych insígnií radov a rádov, a že jeho vedecký prínos v tejto oblasti nemá na Slovensku obdobu. Myslím, že dnes je jasné aj celej slovenskej historickej obci, že ide o dielo európskeho, ak nie svetového formátu, a ako som aj napísal vo svojej anotácii publikovanej v tomto časopise, určite by malo byť preložené do angličtiny. Knihu som navrhol aj na cenu Slovenskej historickej spoločnosti a výbor podľa mňa ani nemal inú možnosť, ako udeliť jej prvé miesto v kategórii vedecké dielo...

Dr. Grausa som spoznal aj osobne, dokonca som mal tú česť sedieť u neho v kancelárii v Banskej Bystrici. Rozprávali sme sa najmä o slovenskom archívnictve, o archivároch, a problémoch, s ktorými sa borí a boríme. Ochotne mi venoval svoj čas a našu diskusiu som vnímal ako veľmi príjemnú a kolegiálnu. Ešte párkrát som ho potom e-mailom poprosil o radu a nikdy mi neodmietol pomôcť.

Pred rokom vyšla moja knižka o Jozefovi Watzkovi a Martine Orosovej preposielala e-mail členom SSA, kde ich informovala o tom, že si ju môžu zakúpiť. Dr. Graus bol prvý, kto na to reagoval, okamžite poslal peniaze na účet SSA a blahoželal mi. Veľmi ma to potešilo, povzbudilo, a hneď som to nadšený Martine referoval. Teraz ma len mrzí, že som nikdy nemal možnosť spýtať sa ho na jeho názor na moju prácu...

Cítil som potrebu napísať týchto pár riadkov. Nie ako nekrológ, ale ako poctu človeku, ktorý ma veľmi príjemne prekvapil svojím ľudským prístupom, ochotou a nesmiernou erudíciou. Dr. Grausa som nepoznal dlho, a už vonkoncom nie dobre, ale ďakujem Bohu, že sa naše cesty aspoň na pár chvíľ pretli, a ďakujem za to, čo zanechal vo mne a čo zanechal svetu.

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

PÁR SLOV NAKONIEC

Zas sa končí ďalší rok. Hoci je rok kvantitatívne definovateľný (tento mal 366 dní), jeho časový interval vníma každý relatívne – individuálne. Pre moju trojročnú vnučku Natálku je to tretina jej života – pre mňa už takmer jeho jedna šesťdesiatpäťtina. Pre každého teda ten 366-dňový rok neplynul rovnako rýchlo. Každý z nás inak vnímal, pociťoval a prežíval aj jeho kvalitu. Tento rok určite nepatrí k tým najšťastnejším. Naše individuálne pocity spokojnosti, pokoja a šťastia boli poznamenané potenciálnou hrozbou epidémie, ktorá ich zastierala ako mraky jesennú oblohu. Keď píšem tieto riadky, končí sa november. Slnko nevidno už niekoľko dní, zakrývajú ho ranné hmla a potom vládne šedivá oblačnosť. Deň sa rýchlo kráti, prechádza zo šera do šera a tmy. Hoci je tej tmy čoraz viac, vieme, že absolútne neprevládne. Napokon predsa príde slnovrat a svetlo sa do našich dní bude postupne

navracat'. V poslednú novembrovú nedeľu sa začal advent. Zapálili sme prvú sviečku na adventom venci, zažiarilo prvé svetielko do tmy. To svetlo znova príde i do našich životov. Prestáli sme neľahký rok, možno by sme naň najradšej zabudli. Vieme však, že sa zas začne rozjasnievať, a že napokon sa každodenný život opäť obnoví vo svojom celom spektre. Jar už nebude v takom beznádejnom nedohľadne a nakoniec aj tá predsa príde. Želám nám v týchto predvianočných dňoch pevnú vieru, veľkú nádej a stálu lásku – vieru, že opäť bude svietiť slnko; nádej, že všetko to zlé sa pomíne a že naň snáď aj zabudneme a lásku, ktorá zhojí všetky rany, ktoré sme v dňoch roka, onedlho už minulého, utrpeli. Prajem vám pokojné vianočné sviatky a dobrý nový rok 2021, priatelia.

Juraj Roháč

Katedra archívnicka a PVH

Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

